

UNIVERSITETET FOR MILJØ- OG BIOVITENSKAP

Forord

Å arbeide med denne oppgaven har vært erfaringsrikt, en veldig spennende, men også svært krevende prosess. Underveis har jeg blitt utfordret på flere områder, til gjengjeld har jeg fått utvidet kunnskap og er blitt mer forberedt på arbeidslivet.

Parkfornyelse er et stort tema som denne oppgaven kun gir et begrenset innblikk i. Prosessen har vært noe preget av uforutsigbarhet, og god veiledning har derfor vært helt avgjørende.

Jeg vil først og fremst takke min hovedveileder professor i landskapsarkitektur Ola Bettum for store utfordringer, kunnskapsformidling og god veiledning.

Takk til førsteamanuensis Annegreth Dietze-Schirdewahn for veiledning i oppgaven og stort bidrag til Eidsvollprosjektet.

Gjennom oppgaveprosessen har jeg vært i kontakt med mange personer. Jeg er blitt vel mottatt og har fått mange gode bidrag til oppgaven. Uten dere ville det ikke vært noen oppgave. Takk til alle som har bidratt!

Katrine, tusen takk for korrekturlesning og godt vennskap!

Takk til Karina, Kristin, Trond og Ole for god støtte, for at dere er en fantastisk gjeng å bo med, og for at dere har holdt ut med mine opp- og nedturer i denne perioden.

Åge, takk for mastersamtaler og besøk, det har betydd mye!

Solgunn, takk for fin hyttetur i påsken, for støtte og godt vennskap!

Takk til alle venner på Ås, som har gitt gode tips og støtte, og for gode minner!

Takk til tante Wenche og far for drøfting og oppmuntring!

For oppmerksomhet og gode klemmer, takk til nieser og nevøer!

Til slutt vil jeg takke mine foreldre Gladys og Olav, og søsken med ektefeller for god støtte og oppmuntring!

Ås, mai 2011 Gina Skjørestad

Sammendrag

Parker består hovedsakelig av levende elementer og er i kontinuerlig forandring. Gjennom hele hagekunsthistorien har man redesignet hager etter eget behov og ønske. Etter hvert som parker er blitt et offentlig ansvar har man tilpasset parkene etter borgernes behov og etter parkmessige- og planleggingsmessige idealer. Noen parker har imidlertid fått stått mer eller mindre urørt i flere hundre år og utgjør i dag verdifulle kulturminner. Alle typer parker, uansett karakter eller beliggenhet krever vedlikehold, men utover dette blir det tidvis nødvendig med mer omfattende tiltak. Dårlig vedlikehold eller slitasje kan være årsak til dette, eller ønske om å bevare historiske verdier. Det urbane landskapet er svært komplekst og dynamisk, av hensiktsmessige årsaker er det derfor viktig at planlegging og forvaltning av parkområder holdes oppdatert. For at parkene skal dekke gjeldene behov kan det derfor være nødvendig å omlegge de noe. Dette har man vært bevisst på lenge, men kompetanse og ambisjonsnivå har vært svært varierende. Tilnæringsmetodene for parkfornyelse har derfor opp gjennom årene vært preget av tilfeldigheter og ukonsekvent handling.

Med dette som bakgrunn har ambisjonene i denne oppgaven vært å trekke frem ulike motiver ved parkfornyelse og hvordan man organiserer og anvender parkfornyelse i ulike typer parker. Det empiriske studiet er i hovedsak basert på tre parkfornyingsseksempler, to i Norge og et fra Danmark. Informasjon om disse er først og fremst tilegnet gjennom intervjuer med sentrale personer i disse prosjektene. De samme personene har videre bidratt med skriftlig dokumentasjon. Supplerende dokumentasjon er også blitt brukt. Hensikten med metoden har vært å få frem faktiske forhold og ulike problemstillinger som oppstår i forskjellige parkfornyingsprosjekter. Resultatene viser at historiske parker gjerne får en særbehandling fremfor kultiverte parker, men at denne behandlingen ikke alltid nødvendigvis er profesjonell. Sosiale, kulturelle og samfunnsmessige endringer fører til nye behov og endret bruk av urbane parker. Ambisjonsnivået for slike parker har derfor økt. Kompetanse, interesser og ambisjonsnivå varierer mellom ulike aktører. Prosjekter hvor flere aktører er involvert kan derfor bli noe uforutsigbare, med risiko for at resultatet ikke når helt opp til målsettingene. All erfaring viser at det bevilges for lite penger til vedlikehold av parker. I forsøket på å spare penger øker behovet for

mer kostbare parkfornyelser. Det brukes mye tid og ressurser i forsøket på å forbedre offentlige parkforvaltninger, tilsynelatende mer enn på selve parkene.

Summary

Parks exist mainly of living materials and change continually. Throughout the history of landscape architecture, gardens have been redesigned after personal needs and preferences. After becoming a public responsibility the parks have been modified to apply the needs of the public and to meet the ideals of parkdesign and urban planning. Some parks nevertheless have survived hundreds of years hardly with any morphological changes and are representing important cultural heritage. All parks, regardless of their character and location need maintenance, moreover it is sometimes necessary to pursue more comprehensive strategies. Poor maintenance or heavy usage may be reasons for this, but there is also a responsibility to restore historical values, and to modify parks in order for the public to have better use of them. The urban landscape is complex and highly dynamic, it is therefore important for various reasons, that management and planning of parks is continually updated. This has of course been the idea as long as park management has been a public responsibility. But the ambitions and professional level have at times been very questionable. The approximation methods have therefore been reflecting a somewhat random and inconsequent practice.

In light of this, my ambition for this thesis has been to bring forth different motives of park renewal, how we organize, and how we apply parkrenewal as a strategy on different parks. The empirical research is mainly based on three examples of park renewals, two in Norway and one from Denmark. Interviews of people that are involved in these projects have been the basic method to gather information. These people also contributed with written documentation. There has also been used supplemental documentation. The purpose of using this method has been to present actual situations and challenges that occur throughout park renewal projects. The result shows that parks with historical values often are prioritized over cultivated

parks, though this does not necessarily mean more professional care. Social and cultural changes develop new needs and changed use of urban parks. Therefore the ambition level for these kinds of parks seems to rise. Competence, interests and ambition level vary between different contributors. Project where several contributors are involved therefore tend to be unpredictable, with a risk of losing purpose. All experience proves that the financial support of park management has been too low. In attempt of saving money, the need for more costly park renewals increases. There has been used a lot of time and resources in attempt to improve the public park management, apparently more than the parks themselves.

Innhold

I.	Innledning	3
	Metoder	6
	Hovedutfordringer i studie av parkomlegginger	9
II.	Eksempler	15
II.I	KONGENS HAVE	15
	Historie	16
	Renoveringen	20
	Den nye Kongens Have	30
	Drøfting	32
II. II	EIDSVOLLPARKEN	37
	Parkfornyelsen	40
	Prosess	44
	Forprosjektet	45
	Fornyingsalternativer	54
	Drøfting	59
II.III	VERDENSPARKEN	65
	Parkomleggingen	67
	Verdensparken- fra plan til virkelighet	73
	Drøfting	86
III	Drøfting	89
III.0	FORUTSETNINGER	89
	Aktører	89
	Ambisjonsnivå	90
	Prosess	93

Brukermedvirkning	95
III.I ENDRET BRUKSMØNSTER.....	96
III.II ENDRET DRIFT	99
III.III HISTORISKE HENSYN	103
III.IV SAMLET DISKUSJON.....	108
Konklusjon	118
Kilder	123

I. Innledning

I.1 Bakgrunn

Før 1800-tallet ble hager og parker her til lands for det meste anlagt til privat bruk av hagens eier. Motivene for å anlegge hager var å dyrke nyttevekster, fremme skjønnhet og glede over tilværelsen (Bruun 2007). Større parker ble etablert av borgerskapet for å profilere sin status (Dietze-Schirdewahn 2011 p m). Gartnerfag var en del av allmenndannelsen blant sosieteten og flere utviklet en interesse for faget. Til etablering av større hager og parker ble det ofte hentet inn gartnere fra utlandet da man ikke hadde særlig kompetanse her til lands. De første offentlige parkene ble initiert av private aktører. Parker ble også anlagt av stiftelser eller foreninger, som blant annet Christiania Bys vel som ble stiftet i 1811. Noen parker ble overrasket til kommunen som gave eller kjøpt opp på et senere tidspunkt. På midten av 1800-tallet hadde de offentlige parkene begynt å melde sin ankomst (Bruun 2007).

De første byparkene var ikke først og fremst bruksparker, men byens pryd. Ugunstige, og lite helsefrembringende boforhold som industrialiseringen og byfortettingen medførte, vekket behovet for steder hvor folk kunne søke tilflukt i frisk luft og naturlige omgivelser (Eike 2006)

Kristiania kommune begynte å engasjere seg i beplantningen i 1857, da pengebevilgningen til formålet begynte å bli begrenset (Eike 2006). Det første beplantningsvesenet ble etablert under ingeniørvesenet i 1875 (Eike 2006). Før det ble etablert var det få som anså grøntanlegg å være et offentlig ansvar. Det tok likevel noen år før man fikk noen ordentlig parkpolitikk i landet. Kristiania opprettet parkvesen som egen kommunal etat i 1916 med Marius Røhne som bygartner (Bruun 2010). Sammen med foreninger og ildsjeler tok han ansvar for å få grønnstruktur på agendaen i Norge. Etter inspirasjon fra Tyskland ble det etablert byparker som hadde en mer utvidet rolle enn tidligere. Med Fredrik Law Olmsted som forbilde skulle parkene ivareta barns behov for gode oppvekstmiljø og voksne

skulle ha positive fritidstilbud. Tidens krav var at parker skulle brukes til sport, lek og fysisk fostring hele året. De eksisterende kvartalparkene holdt derfor ikke lenger. Ett nettverk av grønnstruktur som forbandt byparker og marka med stisystemer var nødvendig (Bruun 2007). På starten av 1900-tallet ble hager og grøntområder Skandinavia vurdert som:

”samfunnsgoder av grunnleggende betydning for allmenn sosial velferd og som en motvekt mot de mange skyggesider ved moderne sivilisasjon” (Bruun 2007: s.134).

Norge hang lenge etter i hagekunstutviklingen. Dette er det flere årsaker til, men den viktigste er nok dårlig økonomi (Bruun 2007). Sverige og Danmark var stormakter med en adel som stod sterkt. Landene hadde midler til å investere i store parkanlegg både offentlig og privat, og utviklet dermed tidlig et profesjonelt faggartnermiljø.

Trender i hagekunsten ble fanget opp gjennom blant annet internasjonale kontakter og forretningsreiser. Etter hvert som hagekunsten i Norge hadde fått fullt fotfeste ble det også viktig for nordmenn å vise sin identitet overfor Sverige og Danmark (Trond 2008).

Både Norge, Sverige og Danmark har utviklet seg mye siden den gang. Parkene vi etablerer i dag har, som for hundre år siden, samfunnsnyttige formål, men dagens samfunn er ikke det samme som den gang og våre parkutviklingsmetoder er utviklet ytterligere. Blant annet har forskningen innen faget økt betraktelig.

I sin doktorgradavhandling (2010) studerte Helena Nordh hvilke komponenter i små urbane, skandinaviske parker som fremmer en restituerende opplevelse. Dette er informasjon som er av generell betydning innen landskapsarkitektur, men hun understreker at dette er spesielt viktig i urbane områder i lys av den økende fortettingen. Hun fant at folk som bor og jobber i byer prefererer parker med gress og veggdannende vegetasjon, som busker og trær, til rekreasjon. Hun sier videre at resultatet strider med den økende trenden man ser i Skandinavia til å bruke materialer som betong og granitt (Nordh 2010).

Eksisterende og historiske parker er for mange vel så betydningsfulle som moderne

parker. Samme park som man lekte i som barn er kanskje den samme man går tilbake til opp gjennom hele livet, med venner og familie. Gamle parker representerer lokal eller nasjonal historie, og er derfor også et viktig grunnlag for identitet.

Problemstilling:

Hvilke motiver ligger til grunn for parkfornyelse, og på hvilken måte anvendes og organiseres et slikt tiltak?

Utvalg

Mange av prosjektene vi involveres i som landskapsarkitekter har med fornying av eksisterende anlegg å gjøre. Alle parker behøver vedlikehold og tidvis fornying av plantemateriale. Det blir imidlertid stadig mer aktuelt å legge om parker, blant annet for å tilrettelegge for annerledes bruk, flere mennesker, endret type drift, eller å bevare parkens historiske verdier. Det kreves ofte flere aktører i parkfornyingsprosjekter. Ikke alle har samme motiv eller ambisjoner, dermed kan det lett oppstå konflikter som videre kan få følger for resultatet. Fornyning av parker krever bred kunnskap. Det er uttrykt fra flere hold at temaet ikke er tilstrekkelig drøftet. Det er avgjørende at det finnes en felles forståelse av hva parkfornyelse dreier seg om, og at man er bevisst på hvilke forutsetninger som kreves for å lykkes i forskjellige prosjekter.

Avgrensning

På grunn av sammenlignbarheten i forhold til kultur, klima og forvaltningsmodeller har oppgaven en nordisk begrensning.

I denne oppgaven har hovedarbeidet vært å sette seg inn i og belyse fornyingsprosesser. Det har ikke vært rom for å diskutere utformingsdetaljer, konkrete skjøtsel- og vedlikeholdstiltak eller andre designmessige forhold.

Metoder

Parkfornyelse er et bredt tema som kan drøftes fra mange innfallsvinkler. Temaet er i utgangspunktet lite dokumentert, derfor ble det på et tidlig tidspunkt besluttet at oppgaven måtte baseres på casestudier og intervjuer. For å utvide det empiriske innholdet og for å få mer reflektert drøfting har jeg supplert med artikler og annen dokumentasjon. Jeg har fått en del materiale og tips gjennom personer som har bidratt i oppgaven. Internett er også brukt flittig som hjelpemiddel.

Eksemplene jeg har valgt er Kongens Have i Odense, Parken omkring Eidsvollsbygningen, av praktiske årsaker heretter kalt Eidsvollparken, og Verdensparken på Furuset som er en del av Groruddalssatsningen.

Disse anleggene representerer typiske omlegginger, samtidig som de bygger på moderne metoder og ulike idegrunnlag. Hver for seg belyser de viktige problemstillinger som bør bringes frem til ettertanke og videreutvikling. Noen av parkene har eksistert over lengre tid og har vært gjennom flere omlegginger. Dermed har jeg også fått mulighet til å se på tidligere tradisjoner innen parkfornyelse i sammenligning med dagens trender. Samt et innblikk i hvordan man forholder seg til historiske verdier i forbindelse med en parkfornyelse. Alle anleggene er behandlet i ny tid og er fremdeles ikke ferdigstilt.

Intervju

Det empiriske innholdet i oppgaven er først og fremst hentet gjennom intervjuer av personer som er involvert i de ulike prosjektene. I tillegg til muntlig formidling har intervjuobjektene også bidratt med en god del skriftlig dokumentasjon. Enkelte av dem har jeg hatt kontakt med i ettertid over e-post, i tilfeller hvor det var behov for ytterligere informasjon. Disse personenes bidrag har vært helt avgjørende for oppgaven.

Befaring

Befaring har vært viktig for å få kjennskap til anleggene jeg har behandlet. Dette ble gjort så tidlig som mulig høsten 2010, mens det enda var løv på trærne.

Eksempler

Kongens Have

Jeg ble anbefalt å undersøke parkforvaltningen i Odense. Jeg brukte hjemmesidene til Odense kommune for å finne relevant informasjon, og tok kontakt med administrasjonen. Etter kort tid fikk jeg tilbakemelding og ble anbefalt Kongens Have som alternativt eksempel jeg kunne bruke. Jeg dro til Odense tidlig i oktober 2010, hvor jeg bodde like ved parken. I løpet av et par dager fikk jeg god mulighet til å studere Kongens Have og øvrige parkområder i byen. Kommunen hadde også kontorer like ved av Kongens Have (Natur 2010). Der møtte jeg Bo Seidelin Hune (landskapsarkitekt og prosjektleder for renoveringen av parken) og gjennomførte et intervju med han. Jeg har i ettertid hatt mye kontakt med Bo Seidelin Hune. Han har vært meget imøtekommende og behjelpelig med alle mine spørsmål. Jeg har også fått tilsendt en god del dokumentasjon om prosjektet. Jeg tok kontakt med Erik Brandt Dam som er Landskapsarkitekten bak vinnerforslaget i prosjektet, men han hadde dessverre ikke tid til å bidra.

Selv om jeg hadde god kontakt med prosjektlederen så var det likevel begrenset informasjon å hente i starten. Jeg måtte spørre og grave, men jeg fikk til slutt tilsendt en rekke avgjørende dokumenter som gav en langt større innsikt i prosjektet.

Eidsvollparken

Eidsvoll- prosjektet er et aktuelt og meget omstridt prosjekt og ble derfor valgt som casestudie på et tidlig tidspunkt. Jeg gjorde en befaring høsten 2010 for å få en bedre tilknytning til anlegget. Jeg oppfattet parken som vakker og verdifull, men registrerte samtidig et behov for opprusting.

Det var overraskende vanskelig å finne informasjon om Eidsvoll- prosjektet via internett. Jeg gjorde et telefonintervju med Ingeborg S. Mellgren Mathiesen som er engasjert som landskapsarkitekt i prosjektet. Hun var svært imøtekommende og gav meg mye viktig informasjon. Førsteamanuensis Annegreth Dietze– Schirdewahn ved UMB har gitt meg ytterligere informasjon gjennom egne vurderinger og skriftlig dokumentasjon. Ved en tilfeldighet fikk jeg mulighet til å delta på et debattmøte om prosjektet som ble holdt i Bymuseet på Frogner. Dette var meget interessant. Jeg fikk en bedre oversikt over prosjektet og et mer helhetlig bilde av de ulike aktørenes

standpunkt i saken. Flere av de involverte aktørene var representert på møtet, deriblant Ingeborg S. Mellgren-Mathiesen som var foredragsholder og Geir Thomas Risåsen som representerer stiftelsen Eidsvoll 1814 og er engasjert som kunsthistoriker i prosjektet. Også flere fra Riksantikvaren var tilstede, samt at det var godt oppmøte fra publikum.

Jeg har videre supplert det faglige innholdet i denne delen med informasjon fra masteroppgaven til Helene Øhlenchlæger fra 2004 som omhandler Eidsvollparken. På et senere tidspunkt har jeg også via e-post kontaktet Peter Moltke Hansen, prosjektleder i Statsbygg. Han har bidratt ved å sende meg ferske opplysninger i form av egne kommentarer, brev og annen dokumentasjon.

Verdensparken

Verdensparken ble valgt på grunnlag av at prosjektet tar opp viktige og fremtidsrettede aspekter ved parkfornyelse, samtidig som konteksten er helt annerledes enn de andre eksemplene. Informasjon om Verdensparken har vært usedvanlig lett tilgjengelig på internett, inkludert rapporten fra forprosjektet. Jeg fikk dermed raskt oversikt over prosjektet. For å få en reflektert vurdering og dypere innsikt intervjuet jeg flere aktører: Ellen Husaas i Mijøverndepartementet, Aaste Gulden Sakya i Ramböll, som utførte forprosjektet (begge jobbet tidligere hos Landskapsfabrikken) og Friluftsetaten ved Cathrine Louise Løken, og Heidi B. Øyasæter.

Jeg fikk i tillegg en god del dokumentasjon fra Ellen Husaas og Aaste Gulden Sakya, både om Groruddalssatsningen og Verdensparken.

Drøfting

Drøftingen bygger i hovedsak på resultat som er kommet frem gjennom hovedeksemplene. For å underbygge disse resultatene og for å få en mer reflektert drøfting har jeg gjort ytterligere intervjuer, og sammenlignet med andre eksempler.

For å få frem ulike bilder av dagens virkelighet i forhold til offentlig parkforvaltning tok jeg kontakt med noen forvaltere som jobber i kommuner med ambisiøs utvikling, deriblant:

Bernt Greni i Drammen kommune, om forvaltningsstrategi, med blant annet

rehabiliteringen av Drammen park som eksempel.

Solfrid Heskestad i Stavanger kommune, angående opprettelsen av kommunalt foretak til drift, og hvilken påvirkning dette har hatt på forvaltningen.

Svein Ole Breland i Kristiansand kommune, om forvaltningsstrategi for parker.

Sissel J. Lerum i Bergen kommune, om forvaltningsstrategi for parker.

Ved samtale med de to sistnevnte ble jeg henvist til andre personer for ytterligere informasjon, men jeg har dessverre ikke lyktes med å få kontakt med disse.

I drøftingen for øvrig har jeg hatt som ambisjon å trekke frem temaer som er grunnleggende for parkfornyelse, og som påvirker fornyingsprosesser.

Eksempelene belyser viktige aspekter i forhold til ambisjoner, tilnæringsstrategier og prosjektkoordinering.

Hovedutfordringer i studie av parkomlegginger

For å skille mellom moderne og historiske anlegg er det vanlig å bruke en ramme på hundre år. Anlegg som er anlagt etter modernismens gjennombrudd på 1930 regnes vanligvis ikke som historiske, men det er nå økt oppmerksomhet også rundt den kulturhistoriske verdien av tidlige funksjonalistiske anlegg. Med samtidsverk menes anlegg som er anlagt innen en generasjon, det vil si 25 år (Bettum 2011 p m).

Mange historiske anlegg har blitt endret utallige ganger og består i dag gjerne av elementer fra ulike stilarter. Det er noe av det som gjør en historisk park spesiell. Andre historiske parker presenterer mer rendyrkede stilarter og ønskes bevart med hensyn til dens egenart, eller på grunn av den tid eller arkitekt den representerer.

På grunn av høye vedlikeholdskostnader er derimot mange slike anlegg blitt forenklet for å redusere kostnadene (Bruun 2007).

Enkelte parker har fått stått mer eller mindre urørt og har med tiden utviklet en egen karakter og ville ved en eventuell restaurering blitt ødelagt (Bruun 2007). I slike tilfeller må man vurdere verdien av det eksisterende anlegget opp mot den

opprinnelige utformingen. Håndteringen av en parkomlegging avhenger av hvilken faglig bakgrunn man har og med hvilke øyne en vurderer oppgaven. Forsøk på restaurering av historiske anlegg har flere ganger vært mislykket fordi man ikke hadde riktige forutsetninger for å kunne utføre oppgaven (Mellgren- Mathiesen 2010 p m). Tidligere var det gjerne lokale museer som tok initiativ til bevaring. De har gjort en suveren innsats for flere hager med å sikre faglig underbygde skjøtelsopplegg. Flere private hageeiere har selv sørget for hagens ivaretagelse. Uten innsats fra museer og private hageeiere ville mange hager ha opphørt å eksistere for lenge siden (Bruun 2007). Imidlertid har flere historiske anlegg også blitt ødelagt fordi det har blitt brukt feilaktige metoder (Dietze-Schirdewahn 2011 p m).

Uansett om vi snakker om en historisk eller moderne park så er forfall primærårsaken til at parker må fornyes. Forfallet kan blant annet skyldes slitasje over tid grunnet hyppig bruk, lite bruk, lavt vedlikeholdsnivå eller feil vedlikehold m.m. Dersom parken skal opprettholde sin opprinnelige karakter kreves det derfor tiltak. Parkfornyelse er også knyttet til samfunnsendrende prosesser og endret sosial adferd som følgelig skaper behov for flere og mer varierte parker (Eike 2006). Parkene brukes annerledes enn før og har fått en mer flerfunksjonell rolle, spesielt i urbane områder.

Tidligere var parkene først og fremst til pryd, status, nytte, helsefrembringende og rekreative formål (Dietze-Schirdewahn 2011 p m), ting som selvsagt er gjeldende funksjoner enda, men parkbruken er blitt mer utvidet. Foruten forfall kan motiv for parkomlegging bygge på ønske om estetisk opprusting grunnet endrede estetiske idealer. Enda er de noen som velger å forenkle parkanlegg for å redusere driftskostnadene. Andre motiver for parkomlegging kan bygge på mer visjonære ideer som knytter seg til miljøverdier og moderne byplanleggingsstrategier.

Et levende anlegg

Alle parker består hovedsakelig av fire grunnleggende elementer: vegetasjon, terreng, vann og tid (Bruun 2007). Parker er levende strukturer, noe som gjør aldring og endring unngåelig. Selv med perfekt skjøtsel ville det ikke være mulig å opprettholde den opprinnelige eller tiltenkte kvaliteten i en park over lengre tid. Trær

kan bli flere hundre år gamle, og blir gjerne stående selv om omgivelsene gjennomgår vesentlige endringer (Bruun 2007). Ved å vedlikeholde vegetasjonen kan man klare å bevare parken ved noenlunde den samme utforming i omtrent 100 år (Bettum 2011 p m). Ønsker man å bevare anlegget utover dette kreves utskifting av plantemateriale og andre opprustingstiltak. Dette er nødvendig uansett type anlegg. Anleggets karakter legger imidlertid premisser for hvordan utskiftingen bør utføres.

For eksempel i et gammelt barokkanlegg må fornyelse utføres med streng forsiktighet for ikke å ødelegge spor av historisk verdi. Prosessen kan virke dramatisk, noe den for så vidt også er. I slottsparken ved Drottningholm i Sverige er det igangsatt utskifting av en stor lindeallé som utgjør en vesentlig del av anlegget. Alléen ble først anlagt i 1680, men alle de 846 trærne var ikke på plass før i 1726. Innen denne tiden hadde dessuten flere av trærne er blitt fjernet på grunn av sykdom eller lignende og erstattet med tilsvarende trær. Trærne har nå begynt å nå sin tilmålte levealder og vitaliteten er ikke den samme som den en gang var. Utskiftingen vil gjøres over flere trinn slik at omveltningen blir minst mulig dramatisk. På denne måten vil også parkens historiske utvikling komme tydelig frem (Fastighetsverk 2009). Til tross for at tiltaket gjøres for å ivareta den eksisterende utformingen vil parken bli forandret. Gamle trær er uerstattelige i den forstand at eventuelle erstatninger ikke vil nå den samme form og karakter før nærmest et århundre har gått. Derfor vil parken, inntil trærne igjen er blitt velvokste, oppfattes som ny, eller som en ny versjon av den gamle.

Figure 1 Barockträdgården och förnyelsen av lindalleerna (Fastighetsverk 2009)

Parkhistorisk vs bygningshistorisk

Parker består hovedsakelig av levende materiale og er i konstant endring. En park kan fortsette å leve i mange titalls eller flere hundre år mens en bygning som ble etablert samtidig faller i grus (Bruun 2007).

Ved restaurering av en park ville man vanligvis vurdere felling av trær som på et tidligere tidspunkt feilaktig ble etablert i anlegget. Med tiden modnes trær og opparbeider en egenverdi som gjør det uaktuelt å felle dem, til tross for at de presenterer et feilaktig bilde av anlegget de står i. Samme type problematikk finnes også bygningshistorisk. Stavkirker er et eksempel på dette. De hadde opprinnelig en mer enkel utforming enn det mange avbilder i dag. Tilføyelser har blitt bygget på ved senere tidspunkt for å forskjønne dem (Bettum 2011 p m). Dermed oppstår spørsmål om hva som er bevaringsverdi ved eventuelle restaureringer. Man kan ikke rive

påbygget på alle stavkirker fordi de ikke er originale, de er like fullt en del av bygningshistorien. På samme måte kan elementer fra ulike epoker gi en park verdi ved å avbilde den historiske utviklingen. At parker hovedsakelig består av levende materiale gir dem en annen dimensjon enn bygninger. Det blir automatisk behov for jevnlig vedlikehold for at plantene skal holde den form og funksjon som de var tiltenkt, og for at anlegget i det hele tatt skal opprettholdes i sin tiltenkte form. En bygning har ikke samme behov for vedlikehold, kanskje noe rengjøring og enkelte reparasjoner i ny og ne, men ikke så hyppig som en park (med unntak av større restaureringstiltak).

At parkene er levende gjør dem også utsatt med tanke på sykdommer og skadedyr. Smitte eller angrep kan få svært ødeleggende følger både for parken og vegetasjon i omkringliggende omgivelser. Dersom store velvokste trær dør, eller må felles grunnet smittefare eller skaderisiko, er de uerstattelige da det tar flere tiår før et nytt tre vil oppnå samme dimensjon. Mens dersom deler av en bygning blir ødelagt kan det som regel fikses innen relativt kort tid.

Det er selvsagt ikke bare fredete parker eller historiske anlegg som trenger fornyelse. Det er like viktig at moderne parker ivaretas og tilpasses gjeldende behov.

Utbygging av forsteder og drabantbyer i etterkrigsåra førte til fraflytting fra sentrale områder. Denne trenden er nå snudd og preferanser i forhold til livskvalitet er endret. Menneskene trekker sammen der hvor jobbene finnes, og hvor de kan møtes og være interaktive (Christoffersen 2010). I senere tid er det gjennomført flere byfornyelser for å bedre levekår i sentrale områder, både i Oslo, Bergen, Stavanger, Trondheim, Lillehammer og flere andre steder (Christoffersen 2010).

Groruddalsatsningen kan trekkes frem som det nyeste eksemplet på dette.

Opparbeiding av gode parkområder er en viktig del av stedsoppløftinger. Hensikten med slike tiltak har blant annet vært å styrke stedsidentitet, ved å skape mer attraktive bosteder, sikre gode møtesteder, tilrettelegge for fysisk aktivitet i det grønne og bevare natur i urbane områder (Kommunal 2003). Det arbeides med å utvikle metoder for hvordan man på bedre måter kan tilrettelegge for publikum. Samtidig har man blitt mer bevisst på å ivareta historiske hager og parker som del av vår kulturarv.

Tilnærmingsmetoder både for historiske og kultiverte parker er under utvikling. Blant annet arkeologiske undersøkelser. Slike metoder og andre metoder som er under utvikling øker mulighetene for omlegging av historiske parker (Bruun 2007).

Det skjer også mye innen tilnærmingsmetoder knyttet til parker i mer urbane områder. Spesielt er det blitt et større fokus på brukerne av parkene og deres mulighet til å påvirke planleggingsprosesser.

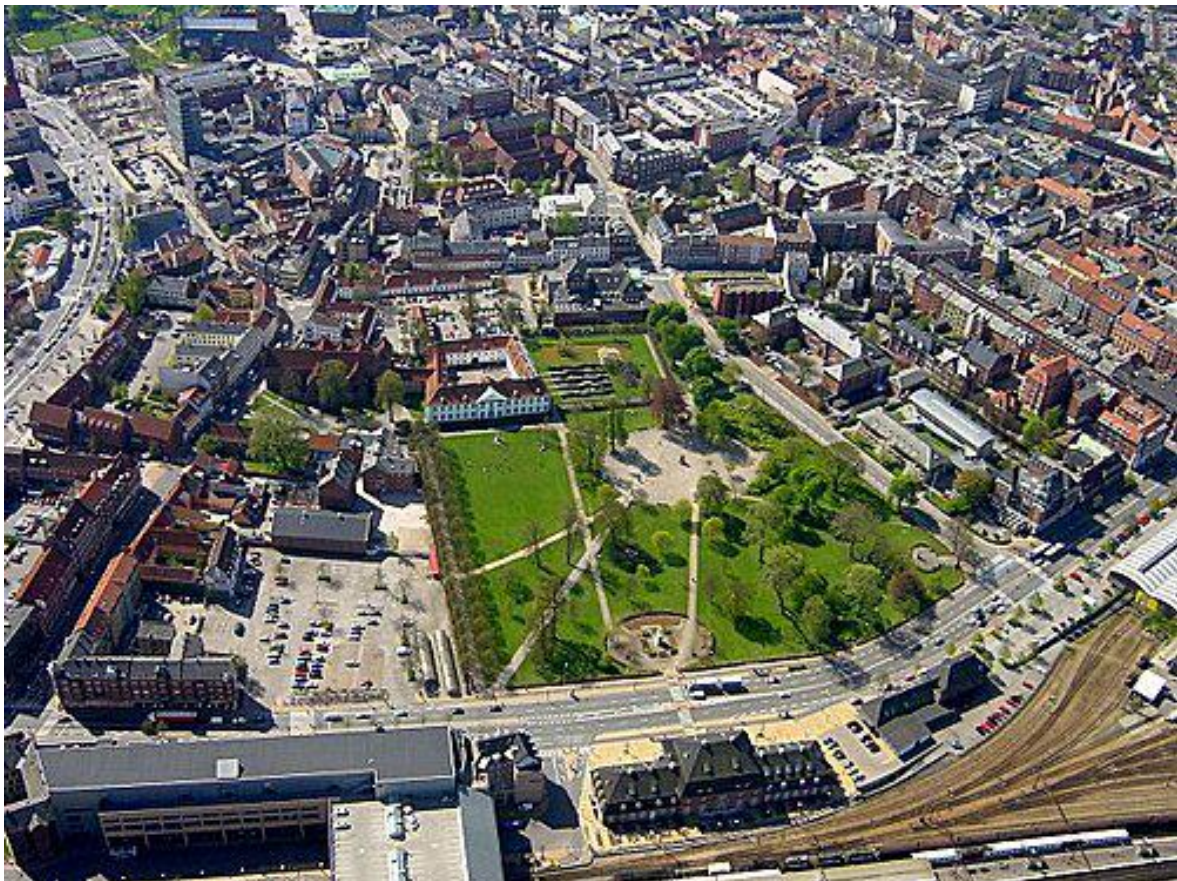
Samtidig er det en stadig kamp for å bevare grøntområdene i byer da urbanisering og fortetting fører til utbyggingspress. Landskapsarkitektur som profesjon har ansvar for å styrke grønne verdier i byer (Nordh 2010). En oppgave som er, og kommer til å få, avgjørende betydning for fremtidens byer. *"Urbanized landscapes are highly dynamic, complex and multifunctional. Therefore, detailed inventories of landscape conditions and monitoring of change are urgently needed in order to obtain reliable data for good decision-making"* (Antrop 2004: s.1). Dette gjelder også utvikling av parker. Folkets preferanser er avgjørende for en velfungerende park. Utviklingen av disse innebærer derfor først og fremst observering av sosiale forhold og menneskelig adferd (Hargett 2001). Design (og redesign) av parker er stedsavhengig (Nordh 2010). Uansett hvilken park det er snakk om og hvilket fornyingsprinsipp en tar utgangspunkt i må man forstå parken, dens kontekst og brukerne før en velger et utviklingsgrep. Forhåndsarbeid i form av kildegranskning, registreringer og undersøkelser er nødvendige enten det er snakk om en 30 år gammel park eller en 300 år gammel park. Dessverre gjøres ikke dette alltid grundig nok (Dietze-Schirdewahn 2011 p m).

II. Eksempler

II.I KONGENS HAVE

Odense kommune har i løpet av 2009-2010 gjennomført en renovering av Kongens Have. Med renoveringen har de satset på en videreføring av parkens historie samt nye tilføyelser som skal ivareta brukernes behov, og styrke parkens tilgjengelighet, estetiske kvaliteter og tilknytning til omgivelser (Hune 2010 p m).

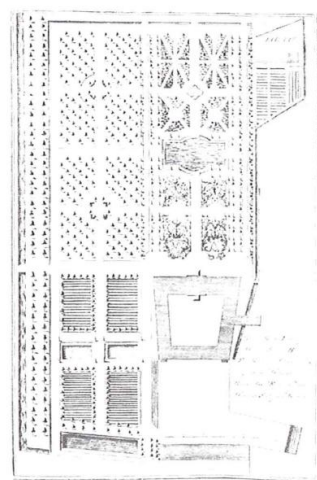

Figur 2 Flyfoto av Kongens Have slik den så ut før renoveringen fra Google earth

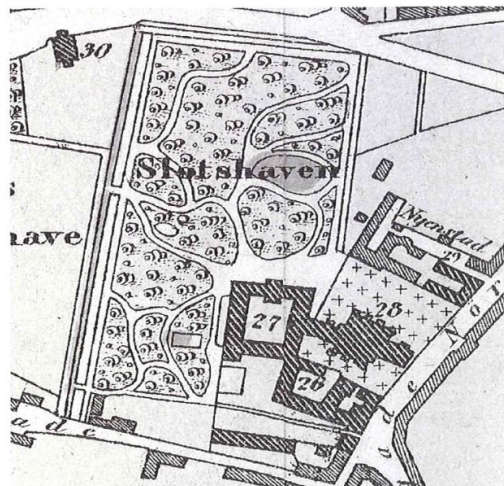
Kongens have er en offentlig park på 20 da som ligger meget sentralt i Odense. I vest avgrenses parken av Jernbanegade, i nord avgrenses den av Øvre stasjonsvei og like overfor veien ligger Odense Banegård Center. Sørlike og østlige deler av parken er rammet inn av bygningsmasse, blant annet Odense slott som parken opprinnelig hører til (nye bygninger er oppført etter at bildet ble tatt).

Historie

Kongens Have har eksistert siden 1400-tallet og kanskje lengre. Den ble først anlagt som klosterhave, men ble på 1500-tallet, sammen med slottet, overdratt til Kronen som kongelig residens frem til 1848. Som barokkhage har den eksistert i 250 år. Den ble først anlagt i klassisk barokkstil i 1720 etter franske forbilder. Akser og symmetri utgjorde da hovedelementene i parken. Tidlig på 1800-tallet ble den omgjort til engelsk romantisk hagestil med slyngende gangveier. Da Kongens Have i 1907 ble kjøpt opp av Odense kommune ble den åpnet for allmennheten og har siden den gang vært en offentlig park (Myrtue 2011). Eierskifte, varierende vedlikehold og bruk, slitasje, endring i plantemateriale og ulike parkintensjoner har resultert i stadig endring av dens utforming og innhold. Under viser en oversikt over parkens tidligere utforminger:

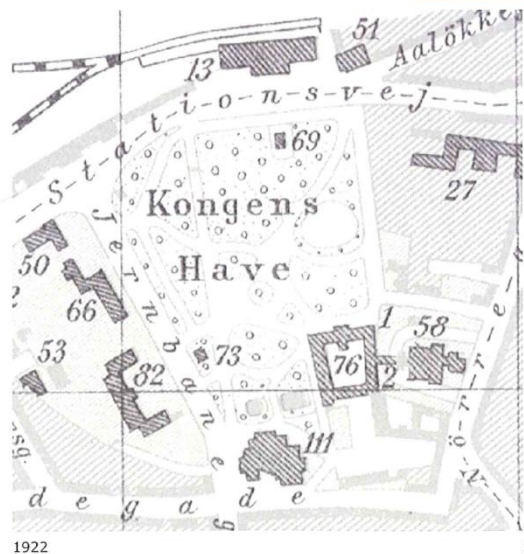
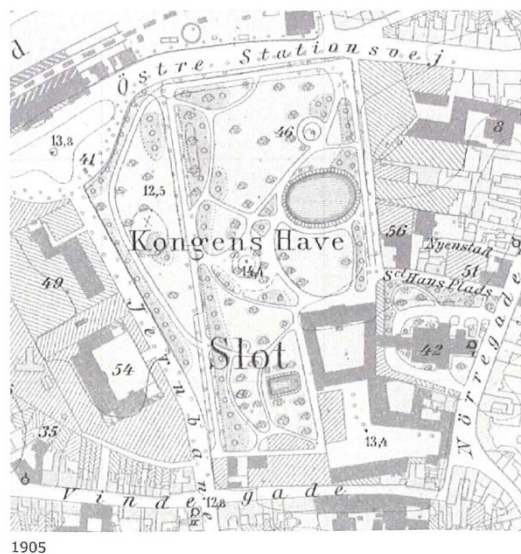

1746

1873

Figur 3 gamle planer av Kongens Have (EBDNBA 2008)

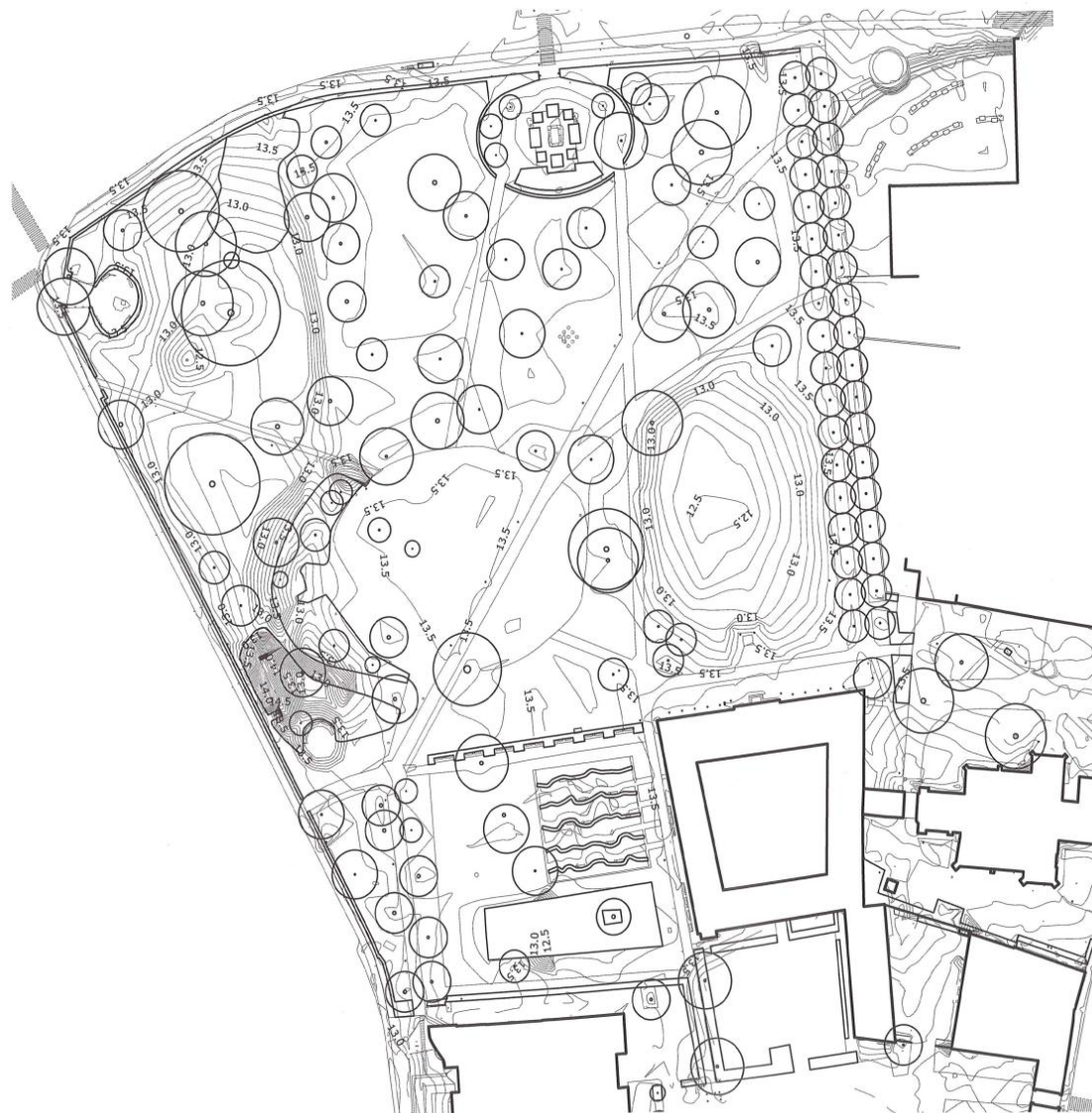

Figur 4 gamle planer av Kongens Have (EBDNBA 2008).

I 1970- årene ble det foretatt en større renovering av parken hvor en tidligere kastanjeallé ble erstattet med den nåværende lindealléen langs østsiden av parken. Plassen hvor rytterstatuen av Chr. IX står ble omlagt. Staudehaven i sør ble etablert, og bassenget renoveret. Det er for øvrig plantet mange trær i løpet av de siste 30 årene som nå har begynt å markere seg i parken (Odense & arkitektforening 2005).

Dagens funksjon

Kongens Have er en folkepark, et tilholdssted for alle byens borgere og et viktig knutepunkt for myke trafikanter. I en undersøkelse gjort i 1998 ble det påvist at det i løpet av en dag gikk 5000 mennesker gjennom parken (Odense & arkitektforening 2005). I løpet av året holdes det flere arrangementer i parken, for eksempel gratis torsdagskonserter på sommeren, og speidernes lystenning i desember (Odense & arkitektforening 2005).

Figur 5 Utforming av kongens Have før renoveringen (EBDNBA 2008)

Planstatus

I kommuneplanen for 2000-2012 er Kongens have regulert til friareal og park, med følgende bestemmelser: ” Der må kun oppføres mindre byggeri, som nødvendig for områdets vedlikeholdelse. Der er dog mulighet for å oppføre en cafepavillon og en musikktribune til erstatning for den, der er taget ned” (Raunholt et al. 2005). Den gjeldende lokalplanen – nr. 0-565, skjerper kommuneplanens bestemmelser, der det fastsettes at: ” det er lokalplanens formål at bevare Kongens Have som et grønt område uten annet byggeri end mindre toiletbygninger eller lignende naturlig

tilbehør til en offentlig park” (Raunholt et al. 2005). Lokalplanen omfatter ikke selve slottet, slottsgården eller arealet syd for slottet (parkeringsplass), men har hele Kongens Have med. Planen har videre til formål å tilse at eventuelle bygg tilpasses parken og slottet (Raunholt et al. 2005).

Det ble avholdt et møte av Fredningsnævnet hvor det ble foretatt en befarings til gjennomføring av fredningen og fastleggelse av bestemmelser og nøyaktige avgrensninger av det fredede området. Etter møtet ble det sent brev til de offentlige myndighetene i Odense (okt 2004) med føringer for pleje- og kulturopretningsplan for Kongens Have (Raunholt et al. 2005). Det fremgår av brev blant annet at Kongens Have skal vedlikeholdes ved hjelp av tre verktøy (Glad & Hune 2004)

Registrering av havens elementer

Kongens Have er som Odenses øvrige grønne områder registrert og oppdelt ut i fra en rekke innholdselementer. Disse elementene gjør det mulig å beskrive kravet til hvilken pleie som skal utføres for at elementene skal få den ønskede kvaliteten. Registreringen ligger som digitale kart og kan derfor benyttes aktivt av både planleggere og publikum (Glad & Hune 2004).

Målsetningsbeskrivelse

Målsetningsbeskrivelsen er en kortfattet overordnet beskrivelse av de mål og funksjoner som Kongens Have skal oppfylle. I målsetningsbeskrivelsen står det også bakgrunnsopplysninger som er viktige for havens drift (målsetningen er ikke oppgitt) (Glad & Hune 2004).

Park- og vejafdelingens kvalitetshåndbog

Boken beskriver de forskjellige elementer, kvalitetskrav og hvordan den ønskede kvaliteten i parken oppnås (Glad & Hune 2004).

Som en del av pleie- og kulturgenopretningsplanen har kommunen foretatt en utvelgelse av hvilke elementer som skal bevares i Kongens Have. Det er også laget en plan over Kongens Have hvor elementene som skal ivaretas er inntegnet.

Sammen med Danmarks Naturfredningsforening har Odense kommune foretatt en spesifisert beskrivelse av fredningsgrensene (Glad & Hune 2004). Kongens Have ble fredet i henhold til Naturklagenævnets avgjørelse av 6. nov 2003 (Raunholt et al. 2005).

Renoveringen

Aktører:

(Odense 2007)

Byggherre: Odense Kommune, By- og kulturforvaltningen.

Prosjekteier: Ellen Drost, Odense kommune

Prosjektleder: Bo Seidelin Hune, Odense kommune

Prosjektgruppe: Jette Flinch Nyrop, Allan Norman Rasmussen, Anders Myrtue, Bent Povlsen, Kristina Mai Edrén, Lone Pein.

Arkitektkonkurranse i 2006 vunnet av EBDMBA arkitekter ApS

Lysdesign: Jesper Kongshaug

Landskapsarkitekt: Erik Brandt Dam

Anleggsgartner: P. Malmos A/S

Ferdigstillelse: 2010

Bakgrunn

Fredningen av Kongens Have ble foreslått og lagt inn den 19.mai 2003 av Danmarks Naturfredningsforening med formål om å sikre området landskapelige, kulturhistoriske, naturmessige og rekreative verdier (Raunholt et al. 2005).

Bakgrunnen til at fredningsforslaget ble reist hadde opphav i at Odense teater fremmet ønsker om å inndra deler av parken til et større påbygg (Hune 2010 p m).

Etter at kommunen i lokalplanen av 2001 hadde endret forbudet mot bebyggelse fikk teateret nå mulighet til å realisere denne utvidelsen. Den trusselen som dette utgjorde, og frykt for at ytterligere deler av parken skulle ødelegges, vekket behov for beskyttelse av parken og slottets omgivelser (Hune 2010 p m).

Naturfredningsforeningen mente at parken burde fredes gjennom naturbeskyttelsesloven, som er tilfellet i flere parker av kulturhistorisk og rekreativ betydning i København. Fredningsforslaget ble derimot avslått av Fyns Amt den 12.august 2003 (Raunholt et al. 2005).

Avgjørelsen ble påklaget for naturklagenævnet som den 6. november 2003 opphevet Fredningsnævnets beslutning. Saken ble igjen ført frem for Fyns Amt til ny behandling og gjennomføring av fredningen av Kongens Have (Raunholt et al. 2005).

Begrunnelsen for fredningen

"Kongens Have utgjør et verdifult rekreativt område i Odense bymidte, som i øvrigt er underforsynet med grønne områder. Haven utgjør i sammenheng med det bygningsfredede Odense slot en kulturhistorisk helhet af national betydning, hvor havens verdi, uanset skiftende anlæg gennem tiderne, bl.a. har været at sikre det nødvendige frirum omkring slottet". Videre ble det argumentert mot utbyggingen av teateret med at det ville ødelegge estetiske og opplevelsesmessige verdier i forhold til slottet og parken (Raunholt et al. 2005).

Odense kommune har lenge hatt et ønske om å gjøre noe med parken, og ved fredningen av parken åpnet mulighetene seg. Da Kommunen fikk ansvaret for å lage utviklingsplan for området fikk de et budsjett på 15mill danske kroner til prosjektet (Hune 2010 p m).

Brukerundersøkelsen som ble foretatt i 1998 omfattet registreringer, tellinger, intervjuer og viktige anbefalinger for Odense sentrum. Blant annet ble Kongens Have ytterligere stadfestet som en viktig forbindelse mellom sentrum og Odense Banegård Center. I et intervju kom det imidlertid frem at både OBC (Odense Banegård Center) og Kongens Have ble oppfattet som et av sentrums mest utrygge steder hvor folk ikke hadde lyst til å oppholde seg (Odense & arkitektforening 2005). Undersøkelsen ble konkludert med følgende:

"... det ville være en indlysende arkitektonisk politik, at dyrke disse forskjellige bykarakterer (det grønne versus det urbane byrum), således at man på den ene side har byen med de urbane rum og på den andre side de rekreative grønne rum (...) parkens grønne træk får en sterkere rolle i bybilledet" (Odense & arkitektforening 2005).

Anbefalinger fra undersøkelsen ble innarbeidet i *kvarterplan og trafikplan* for Odense sentrum (Odense & arkitektforening 2005). På bakgrunn av undersøkelsen ønsket kommunen å fornye parken med den hensikt å gjøre den mer innbydende, tilgjengelig og trygg (Hune 2010 p m), samt skape bedre kommunikasjon mellom slottet og parken (Dam 2010). Videre skulle prosjektet skape sammenheng mellom parken og tilgrensende områder. Åpne byrom og grøntområder som tilgrenset parken skulle prioriteres slik at det ble bedre flyt mellom arealene (Hune 2010 p m)

Formålet med fredningen

”Fredningen av Kongens have har til formål å sikre området landskapelige, kulturhistoriske, naturmessige og rekreative verdier. Særlig skal kulturhistoriske og rekreative hensyn tilgodeses. Herav følger: Kongens have skal bevares som grønt, rekreativt område uden annet byggeri, enn hva følger den folkelige benyttelse av den offentlige park. Fredningen skal samtidig supplere bygningsfredningen av Odense slott ved å bevare at formidle parkens innhold som en uunnværlig del av kulturmiljøet og frirommet omkring Odense slot” (Raunholt et al. 2005).

Etter fredningsnævnets avgjørelse ble det lagt føringer for hvordan parken i fremtiden skal pleies og vedlikeholdes (Raunholt et al. 2005).

Utviklingsplan

Det ble gitt føringer for at det skulle lages en utviklingsplan hvor det skulle presiseres at elementer som representerer ulike epoker skal bevares som uttrykk for skiftende tiders syn på hagekunst (Raunholt et al. 2005). Videre står det skrevet:

”Fredningen er imidlertid ikke til hinder for, at der efter fredningsnævnets godkjendelse kan vedtages og iværksettes en utviklingsplan, som helt eller delvis genskaber havens dokumenterede udformning på et givet tidspunkt, eller tilføyer haven helt nye haveelementer” (Raunholt et al. 2005).

Formidlingsplan

Det ble også bestemt at det skulle utvikles en formidlingsplan. Kongens Have og slottet utgjør kjerneområdet for Odenses byhistorie. Gjennom formidlingsplanen skal det sørges for at historien blir fortalt til publikum (Raunholt et al. 2005).

Bevaring

Park- og Vejafdelingen kontaktet Odense bys museer ved Jakob Tue Christensen for å sikre eventuelle historiske elementer i parken. Det finnes ingen synlige historiske spor utover det man ser i anlegget. Det er imidlertid kjennskap til at det skal ligge bygningsrester av et gammelt kloster under bakken. Det er ikke påkrevd at disse bygningene skal ivaretas under listen av bevarte elementer. Likevel, ved behov eller ønske om å gjøre gravearbeider, skulle det foretas en undersøkelse av bygningene før en eventuelt utførte ytterligere anleggsarbeider (Glad & Hune 2004).

Renoveringens formål:

”Renoveringen av Kongens Have skal markere Odense som en grøn, kulturell, fremadrettet og imøtekommende by. Prosjekt skal dels tage vare på og utvikle slotshavens historiske verdier dels revitalisere og nyfortolke haven til byens aktuelle behov og ønsker” (Odense 2007).

- *”Kongens have skal etter en renovering knytte Centrum tettere sammen med Odense Banegårdcenter og den nye bydel og fodgængerbro, der skal forbinde Odense Havn. Turen gjennom haven skal oppleves dynamisk, oplevelsesrig og mer tryg” (Odense 2007).*
- *”Renoveringen skal skape mulighet for å være anledning til at der etableres nye organiserte og uorganiserte aktiviteter og kulturelle tradisjoner i haven” (Odense 2007).*
- *”Der skal foretages en løbende og alsidig formidling om havens historie og renoveringen, samt de aktiviteter der arrangeres og opstå som en del af renoveringen” (Odense 2007).*

Tre planområder

Haven: Renoveringen skulle skje på bakgrunn av vinnerforslaget fra anbudskonkurransen som var utarbeidet av Erik Brandt Dam. Før renovering ble igangsatt skulle forslaget bearbeides etter by- og kulturforvaltningens anvisninger. Særlig muligheten for å etablere ytterligere vannelementer skulle undersøkes,

parkens avgrensning mot vestre stasjonsvei, samt aktivitetsflatene langs den diagonale stien (Odense 2007).

Mer spesifikt skal det legges vekt på:

- Styrke identitet og opplevelsen av Kongens Have dels som slotshave, dels som en moderne brukspark.
- Etablere et stisystem som gir hensiktsmessige gangforbindelser gjennom haven, men som også oppfordrer til opphold og lek.
- Styrke opplevelsen og oppfattelsen av at parken er et mer trygt sted å oppholde seg og ferdes gjennom.
- Bearbeide forslaget til belysning i haven
- Skape bedre kontakt og sammenheng mellom haven og Odense Teater og Teaterets arealer.
- Skape bedre kontakt og sammenheng med arealene ved st. Hans kirke.
- Etablere gode forhold for større og mindre arrangementer, installasjoner og plass til scene og publikum samt fremkommelighetsmuligheter for kjøretøy.
- Sørge for at haven innbyr til aktiviteter og lek for folk i alle aldre
- Skape tilgjengelighet for alle.

(Odense 2007).

Kultur: Under renoveringsarbeidet skulle det hvert år arrangeres og avholdes 3-6 aktiviteter eller arrangementer i haven. Etter renoveringen skulle 4 aktiviteter eller tradisjoner i haven fastholdes og videreutvikles. Dette ble også gjort (Odense 2007).

Formidling: Kommunens hjemmeside skal holdes oppdatert på renoveringsarbeidet og arrangementer. Det samme skulle også formidles gjennom regionale, og til dels i nasjonale aviser og tidsskrifter (om mulig) (Odense 2007).

Prosjektkonkurranse

Konkurransen ble avholdt av Odense kommune i 2005. Konkurransen bygget på krav om utviklingsplan etter føringer av fredningen og gjeldende brukerbehov. Åtte landskapsarkitektfirma deltok på bakgrunn av prekvalifikasjon.

Konkurransen oppgaven gikk ut på å frembringe forslag til nytenkning og

funktionsstilpasning etter den vedtatte fredningen (Konkurransesekretariat 2006).

Følgende punkter skulle behandles i forslagene:

1. At fremtidens Kongens Have understøtter kommunens ønsker om en smuk, fremadrettet og imøtekommende by.
2. At fastholde og fortolke den historiske dimensjonen knyttet til stedet.
3. At knytte Kongens Have og byen tettere sammen. Herunder særlig fokus på ankomstforhold til området.
4. At tilrettelegge et stisystem på en sådan måte, at der opnås hensigtsmæssige gangforbindelser igennem haven i kombination med rolige, differentierende opholds- og legearealer.
5. At opretholde mindst et større åbent areal, der muliggjør arrangementer med plads til mange mennesker.
6. At sørge for at haven innbyder til aktiviteter for besøkende i alle aldre.
7. At sikre at haven opfattes som et mere sikkert sted at opholde sig i. (Haven er åben døgnet rundt og skal ikke kunne afslåes).
8. At foreslå panter, træer og evt. vandelementer, der egner sig til stedet.
9. At foreslå inventar (bænke, papirkurve med mer) og belysning, der egner sig til stedet.
10. At tage stilling til evt. genanvendelse af for eksempel kunst og / eller evt. indpasning af ny kunst i haven.
11. At sikre at forslaget kan overholde den økonomiske ramme jf.7, og sikre rimelige drifts- og vedligeholdsmæssig utgifter (de aktuelle driftsutgifter utgør ca.500 000- 700 000kr årlig).
12. At sikre at haven kan etableres i etaper (forslag til etapeplan ønskes).

(Odense & arkitektforening 2005)

Bedømmelseskriterier

1. Landskapsarkitektonisk kvalitet, herunder plandisponering, funktionalitet, historie og estetik.
2. Realismen i forslaget, herunder plantevalg, anlegsutgifter og drifts- og vedligeholdsmkostninger

(Odense & arkitektforening 2005).

Forslag:

(Konkurransesekretariat 2006)

Forslag 1. "*Intensitet, historie og bevægelse*" av Tegnestuen Schul & co v/ Jonas M. Schul. Kort fortalt gikk konseptet ut på å lage en serie med opplevelsesrom med forskjellige tema og hastigheter.

Forslag 2. "*Flexparken*" av Landskapsarkitekt MAA MDL PLR Preben Skaarup. En fleksibel park med fri bevegelse.

Forslag 3. av Landskapsarkitekt MAA MDL Birgitte Fink. Med et konsept der parken deles i tre hovedområder: "*haverummet*", "*parkrummet*" og "*opplevelsesrummet*".

Forslag 4. av Arkitekt Kristine Jensens tegnestue APS. Moderniseringskonsept med utgangspunkt i parkens store åpne grønne rom midt i Odense. Parkens historie skulle formidles som en "*lag på lag*" fortelling.

Forslag 5. av Birk Nielsens tegnestue, Planlæggere/ Landskapsarkitekter MAA v/ Landskapsarkitekt MAA Frode Birk Nielsen. Konseptet er inspirert fra Johannes V. Jensens hovedverk "Den lange reise" med to kunstpromenader som hovedelementer i parken.

Forslag 6. av Erik Brandt Dam + Nicolai Bo Andersen. Konseptet er forankret i eksisterende kvaliteter og parkens historie. Hovedelementene i parken er store gressflater, formgivende kanter av granitt og gangveier.

Forslag 7. "Barocco, en skæv perle" av Land + v/ Hanne Bat Finke og Michael Finke. Et konsept med grenser, struktur og romlig uforutsigbarhet.

Forslag 8. "Byens Foyer" av Schønherr Landskab. Konsept der parken får ny, sterk identitet som overgang mellom to bystrukturer, havnen og den gamle bykjernen. Forslaget er i prinsippet en fri fornyelse av parken, uten tilknytning til parkens historie.

Dommerkomiteen avholdt fire møter i løpet av februar- mars 2006, og den 4.mars ble

vinnerforslaget avgjort (Konkurransesekretariat 2006):

”Efter flertallets opfattelse er forslag 6 det arkitektonisk stærkeste forslag med en minimalistisk brug af virkemidler, der skaber en ny fortælling med stor respekt for havens ånd og værdighed (Konkurransesekretariat 2006: s.1).”

Dette ble avgjort på grunnlag av de 12 punkter som var satt som premisser for konkurranseprogrammet. Forslagene ble veid opp mot hverandre og forslag nr.6 kom frem som det sterkeste i forhold til premissene, og som hadde de mest overbevisende løsningene. Konseptet viser respekt for parkens historie samtidig som det håndterer problemer ved parken, dagens brukerbehov og nødvendige funksjoner (Konkurransesekretariat 2006).

Avgjørelsen var ikke enstemmig, to personer ønsket at et av de andre alternativene skulle få oppdraget. Dommerkomiteen var overrasket over at mange av forslagene som ble presentert representerte konvensjonelle løsninger, med hensyn til parkens historiske verdi og identitet som byens adkomst og bypark. Samtidig var de overrasket over mangelen på sterke og brukbare hovedgrep (Konkurransesekretariat 2006).

Dommerkomiteen:

(Konkurransesekretariat 2006)

Odense Kommune:

- Rådmanden for By- og Kulturforvaltningen
- Et utvalgsmedlem for By- og Kulturforvaltningen
- Park- og vejchef, landskapsarkitekt Per Glad, By- og Kulturforvaltningen
- Kontorchef Peter Bach, Kultursekretariatet, By- og Kulturforvaltningen
- Byplan- og Miljøchef, arkitekt Jørgen Boe, By- og Kulturforvaltningen

Fagdommere utpekt av Akademisk arkitektforening og DL

- Landskapsarkitekt MDL MAA Jacob Fisher
- Landskapsarkitekt MDL MAA Emma Hessner

Rådgivere for dommerkomiteen

- Jørgen M. Hansen, Danmarks Naturfredningsforening
- Bylivskonsulent, Lars Gemzøe
- Billedhugger Bjørn Nørgaard
- Prosjektleder, landskapsarkitekt Helle Baker
- Odense Kommune, Prosjektkontoret
- Landskapsarkitekt Bo Hune, Odense Kommune, parkseksjonen
- Museumsinspektør Anders Myrtue, Odense Bys Museer.

Dommerkomiteens sekretær:

- Arkitekt MAA Bent Kolind, AA's konkurransesekretariat

Under forutsetning av at det ble avlevert et kondisjonsmessig forslag mottok hver av deltakerne et vederlag på kr. 80.000 ekskl. moms (Konkurransesekretariat 2006).

Vinnerforslaget var utarbeidet av Erik Brandt Dam (EBDNBA Arkitekter). Etter at konkurransen var avgjort ble forslaget videreutviklet og tilpasset dommerkomiteens innsigelser, samt ønsker fra politikere og borgere. Prosjektgruppen under hadde ansvar for bearbeidelsen av vinnerforslaget, som ble gjort i et vellykket samarbeid med landskapsarkitekten. Gjennom dette arbeidet fremstod prosjektet sterkt forbedret ved at en fikk løst flere aspekter enn det som opprinnelig var en del av prosjektet. Prosjektet ble derfor også mer omfattende enn det man først hadde regnet med. Dette ble løst ved å dele prosjektet inn i to faser, hvor elementer som ikke gikk inn i budsjettet etter planen skal realiseres på sikt (Hune 2011 p m).

Tidsplan:

(Odense 2007)

2007 Avtale/ kontrakt med Erik Brandt Dam utarbeides

- Inndra interessenter og organisasjoner
- Vinnerforslaget bearbeides ferdig sammen med landskapsarkitekt
- Forslaget behandles ferdig i forhold til fredningen og annen lovgivning
- Utarbeidelse av en løsning på sykkelparkeringsproblemet i parken
- Foreta arkeologiske utgravinger i haven

- Det skal foretas prøveoppstillinger av granittblokker og belysning mv. i parken
- Bunkers skal rives
- Arrangement for 2008 i parken skal planlegges
- Formidling forbedres og startes opp.

2008

- Renovering av vesentlige deler av parken
- Arrangementer og nye tradisjoner etableres og avholdes
- Formidling

2009

- Renoveringen ferdiggjøres
- Arrangementer og nye tradisjoner etableres og avholdes
- Formidling med særlig fokus på at parken er ferdig.

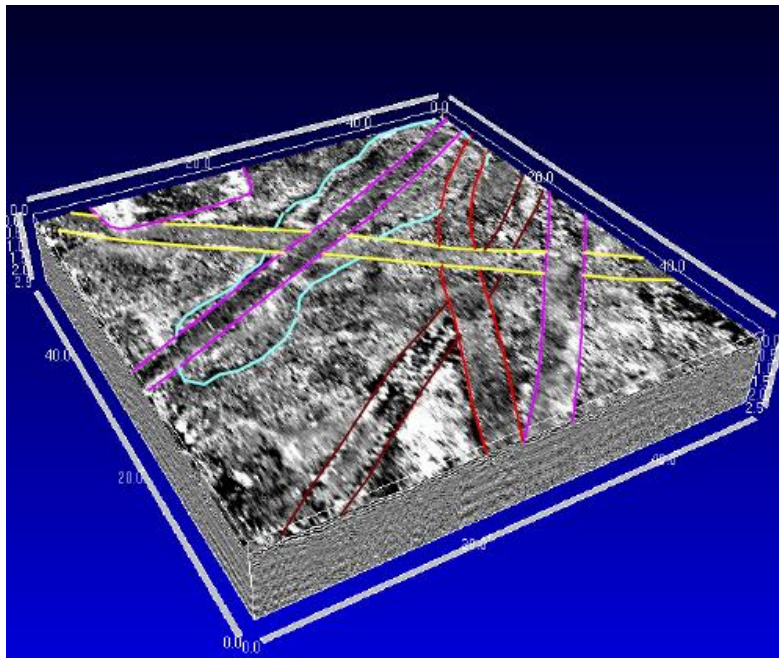
Samarbeid

I prosjektgruppen som Odense kommune engasjerte var det representanter fra kulturetaten, driften av det grønne og driften av belegninger. Bo Seidelin Hune, som er landskapsarkitekt i Odense kommune, har styrt prosjektet i dialog med prosjekteier og prosjektsjef Ellen Drost fra kulturavdelingen. I Danmark er det åpnet for en ny type samarbeid mellom teknisk etat og kulturetat. Dette samarbeidet har blitt nyttet i renoveringen av Kongens Have der den tekniske etaten, Park, og natur har stått for planlegging (sørget for å gi parken rammer) og drift av anlegget samtidig som de har fungert som utøvende myndighet. Kulturavdelingen har hatt ansvar for renoveringen og sørget for innholdet i parken (Hune 2010 p m).

Forarbeid

I forkant av prosjekteringen ble det foretatt en georadarundersøkelse i Kongens Have. Formålet med dette var å stadfeste om det fantes rester av tidligere bygninger eller andre elementer som lå under overflaten i parken. Bildene fra Georadaren kan være vanskelige å tolke da bildene kun avgir svake konturer, eller avtrykk, men de kan bidra til å avdekke områdets historie, noe som er avgjørende for den videre utviklingen. Resultatene viste ingen spor etter bygninger (trolig grunnet tidligere utgravinger) (Myrtue 2008). Det ble likevel funnet spor av flere stier og noen gamle

graver (Myrtue 2008). Under viser deler av resultatene fra georadarundersøkelsen.

Figur 6 Resultater fra georadarundersøkelsen som ble utført i Kongen Have (Myrtue 2008)

Den nye Kongens Have

Etter renoveringen har Kongens Have fått et moderne uttrykk. Store sammenhengende gressflater utgjør hovedtrekkene i parken, og gir gode muligheter for adspredelse. Barokkhavens hovedakser forsterkes og er opprustet med en ny variant av tradisjonell teglstein. Disse aksene er en viktig del av parkens historie, og bidrar til å skape balanse i forhold til den organiske form som ellers karakteriserer parken. Det er opparbeidet en bred hovedtrasé i rødlig grus som krysser barokkaksene. Denne traseen er noe slyngende med variert bredde og ligger diagonalt gjennom parken. Hovedtraseen skal håndtere den daglige gjennomgangstrafikken i parken. Unge og gamle trær i forskjellige former står spredt over hele parken og skaper ulike rom og atmosfærer. Prydtrær fungerer som en gjennomsiktig vegg mot vest. For å tilføye parken mer skjønnhet er det plantet en del blomster under prydtrærne. Solide belegninger og granittelementer er med på å styrke parkens materielle kvalitet og estetikk. Noen steder er det brukt lange granittblokker til kantstein. Disse fungerer også som sitteelementer (EBDNBA 2008). En hekk som tidligere rammet inn parken er fjernet. Dette er trolig det viktigste som

ble gjort i renoveringen (Hune 2010 p m). Ved å ta bort den har parken blitt langt mer åpen, slik at den føles mer tilgjengelig og trygg. Det er også lagt ned mye arbeid i belysning av parken. I tillegg til belysning av gangstiene blir også trekrone lyssatt og dette bidrar til å skape liv i parken. Lyset består av flere fargetoner, og er ulikt fra kveld til kveld. Steder på plenen som blir brukt til arrangementer er armert slik at de skal være mer slitesterke. Renoveringen av Kongens Have er omfattende. Deler av planene blir satt av til etappe 2. Dette innebærer blant annet vannelementer og opprusting av vannspeilet i urtehagen (Hune 2010 p m).

Figur 7 Vestsiden av Kongens Have med nye belegninger og trebeplantninger. Foto av Gina Skjørestad.

Figur 8 Illustrasjonsplan etter renovering av Kongens Have (Dam 2009)

Drøfting

Odense kommune ønsket å tilrettelegge for publikum, forbedre den estetiske utformingen og samtidig bevare parkens ulike historiske tilslag. En sentral del av prosjektet har vært å gjøre parken mer trygg og mer funksjonell - også på kveldstid og nattestid. Kommunen satte ingen begrensninger ved planleggingen. Man ville skape muligheter foran begrensninger og sammenheng fremfor grenser påpeker Bo Seidelin Hune (Hune 2010 p m). Odense kommune har en visjon som lyder følgende:

"Å lege er å leve" (Hune 2010 p m). Dette følger kommunen konsekvent ved å være

eksperimenterende i sine prosjekter. Eksempelvis kan det være å fullføre deler av et prosjekt for å se hvordan dette fungerer, for så å videreutvikle prosjektet ut fra resultatene. Historien er svært karaktergivende for parken. Landskapsarkitekten stod likevel relativt fritt til å forme parken slik han eller hun måtte ønske. Det skulle ikke være en restaurering eller en rekonstruksjon (Hune 2010 p m). Brandt Dam sier likevel selv at historien er det mest spesielle ved Kongens Have. Det er en fortellende park som ikke er blitt til på en dag, men som mennesker fra lang tid tilbake har tatt hånd om, og vært med på å forme (Dam 2010). Renoveringen er ikke en ny historie, men en fortsettelse på historien. Parken utgjør et viktig identitetssymbol i Odense, og med fredning, renoveringen og økt aktivitet vil den trolig få en enda sterkere betydning for byen og for folket.

Danskene er rutinererte parkforvaltere, noe som dette prosjektet også ser ut til å bekrefte. Enkelte utfordringer har det imidlertid vært ved renoveringen av Kongens Have. Det har vært vanskelig å finne løsninger som alle i prosjektgruppen er tilfreds med, sier Hune. Å forklare at prosjektet på grunn av nye ønsker fra politikere, dommere og driftavdelingen blev vesentlig dyrere enn det avsatte budsjettet var en stor utfordring, og at man derfor måtte velge å dele prosjektet inn i to etapper, hvor etappe 2 kanskje aldri vil bli realisert. Dette er vanskelig å formidle slik at folk får en forståelse for det. Det ble brukt mye tid på å overbevise den lokale naturfredningsforening til å akseptere dette forslaget (Hune 2011 p m). En annen utfordring under renoveringen var at arealene skulle kunne brukes under arbeidet. Parken har vært åpen for vanlig bruk og arrangementer. Dette skulle gi publikum mulighet til å delta i prosessen og styrke deres tilknytning til parken. Fordi entreprenørene var klar over dette på forhånd, og var innstilt på å jobbe under slike omstendigheter, lot dette seg gjennomføre uten videre komplikasjoner. Renoveringsarbeidet hadde en pause i juli slik at seks konserter kunne holdes. 150.000 danske kroner. av renoveringsbudsjettet har dessuten gått til å holde en del konserter og arrangementer (Hune 2010 p m). På grunn av havens høye alder har den et moldlag på opp til 1 m. Dette var ukjent, og ble en utfordring når det skulle legges belegning, da den ikke kan etableres på mold (Hune 2011 p m).

Prosjektleder mener at haven er blitt sterkt forbedret og er tilfreds med det oppnådde resultatet. Man fikk en spesielt god gevinst ut fra prosjektgruppen hvor både kultur,

historie, landskapsarkitektur og driften var representert (Hune 2010 p m).

Figur 9 Hovedtraseen i Kongens Have. Foto av Gina Skjørestad 2010.

Figur 10 Odense slott med en av de opprinnelige barokkaksene. Foto av Gina Skjørestad 2010.

Renoveringen av Kongens Have virker strukturert, og godt gjennomført. I dokumentasjonen som ligger til grunn for denne presentasjonen fremstår prosjektørene offensive og målbevisste. Samarbeidet mellom de ulike aktørene ser ut til å ha fungert bra, som Hune påpeker (Hune 2010 p m). Prosessen har virket inkluderende overfor publikum for øvrig, og alle interesserte har fått mulighet til å komme med innspill til planene. Prosjektet ble bevilget et stort beløp, likevel har prosjektet overskredet budsjettet, trolig grunnet valg av prioritering. Men renoveringen vil likevel gjennomføres med høy kvalitet, og de tiltak som det ikke er midler til i denne omgang kan utføres senere. Parkens historie er ivaretatt, samtidig som de tenker fremover for å imøtekomme dagens behov. Hvor mye granskningsarbeid som er gjort i prosessen kommer ikke frem i prosjekt-dokumentasjonen eller intervjuer, foruten om georadarundersøkelsen. Parkens historie er imidlertid kjent, og detaljert presentert.

II. II EIDSVOLLPARKEN

I forbindelse med den norske grunnlovs 200- årsjubileum i 2014, skal Eidsvollsbygningen med paviljonger og park restaureres.

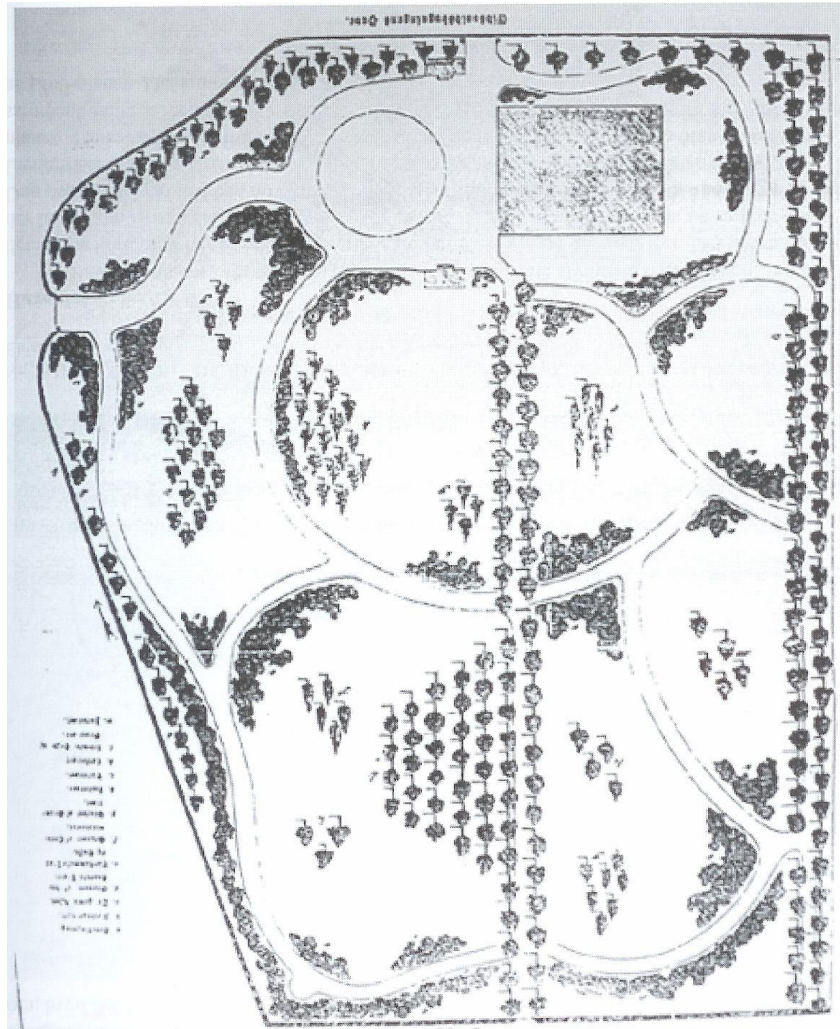
Figur 11 (Mellgren-Mathiesen 2008)

Historie

Eidsvollsbygningen ble bygget i 1770, og har siden den gang hatt flere eiere. Carsten Anker eide Eidsvoll verk fra 1794 til 1822 og var sammen med familien bosatt der fra 1811. Han overtok driften av jernverket og gjorde store driftsforbedringer. Han var en adelig forretningsmann og en pådriver for Norges frihet, men gikk dessverre konkurs i 1822. Parken var formalt utformet da Anker overtok eiendommen og den var viktig for presentasjonen av Eidsvoll verk på den tiden.

I 1860 ble parken omlagt til landskapelig stil av slottsgartner Martin Mortensen (Mellgren-Mathiesen 2008). Hovedtrekkene i dagens park antas å være rester fra

denne planen. Den er ca. 24 dekar, og er Romerrikets største folkepark (Statsbygg 2008). Vegetasjonen i parken domineres av store, vakre, eldre trær spredt over en stor sammenhengende gressplen. I tillegg er det noen trerekker, en allé og noen få bed og busker (Mellgren-Mathiesen 2008).

Figur 12 Planskisse fra 1860 av Slottsgartner Mortensen (Mellgren-Mathiesen 2008).

I en rapport som ble utarbeidet i forbindelse med restaureringsprosjektet har Ingeborg S. Mellgren-Mathiesen (landskapsarkitekt i prosjektet)uttalt seg om det grønne i parken på denne måten:

”Vegetasjonen i parken ved Eidsvollbygningen er et resultat av påvirkning fra flere hagestiler der vegetasjonen har blitt brukt som et nøye gjennomtenkt virkemiddel for å oppnå det ønskede resultat innen den til enhver tid rådende stil innen

hagekunsten. Det vakre ved denne parken er at de ulike hagestilene lever side ved side og forsterker inntrykket av hverandre. Man har åpne, luftige partier med utsyn over elv og landskap og lukkede, klart definerte rom som har en mer introvert virkning på den besøkende i parken” (Møllgren-Mathiesen 2008: s.116).

Planstatus

Reguleringsplanen ”Eidsvollsbygningen og kulturmiljøet langs Andelven” ble vedtatt i kommunestyret 3.februar 2003. I planen er Eidsvollsbygningen, paviljongene, konservatorbolig og park samt nytt rikspolitisk senter regulert til spesialområde bevaring av bygninger og anlegg/ Byggingssområde offentlige bygninger (Eidsvoll 2010).

Grøntområdene rundt parken er regulert til spesialområde bevaring av landskap og vegetasjon/ friområde/ park spesialområde bevaring landskap og vegetasjon/ spesialområde naturvernområde.

(Reguleringen er nå erstattet med hensynssoner etter § 11-8c i den nye PBL) (Eidsvoll 2010).

I Kulturminnelovens kap. 1 *Formål og virkeområde § 1 Lovens formål* heter det:

”Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning” (Miljøverndepartementet 2011).

”Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet” (Miljøverndepartementet 2011).

Figur 13 Illustrasjonsplan. Situasjonen ved Eidsvoll jernverk i dag (Mellgren-Mathiesen 2008).

Parkfornyelsen

Parken består av flere sammensatte områder som i forbindelse med restaureringen har fått betegnelsene: sørparken, østparken, vestparken og nordparken (Mellgren-Mathiesen 2008).

Bakgrunn

Grunnlovserklæringen som fant sted i Carsten Ankers bolig på Eidsvoll i 1814 gjør anlegget til et av Norges mest verdifulle kulturminner, og er et betydningsfullt symbol for norsk identitet.

Bygningen er blitt restaurert flere ganger mens hagen derimot er viet lite engasjement siden 1800-tallet (sett bort fra mindre tiltak). Dersom målet er å fremstille anlegget i sin helhet er det nødvendig at også hagen blir ivaretatt, med de historiske verdier som ligger i den. Parken utgjør en betydningsfull ramme omkring anlegget og har stor opplevelses - og pryddverdi (Mellgren-Mathiesen 2008).

Sist anlegget ble restaurert var i 1960. Etter 50 år med hyppig bruk er hovedbygningen igjen nedslitt og er klar for en ny opprustning. Tidligere forsøk er utført på et snevert dokumentasjonsgrunnlag og resultatene fra den gang har dermed båret preg av frie tolkninger. Dessverre ble mye historisk materiale i bygningene ødelagt av den grunn. Man har i dag klart å fremskaffe langt mer informasjon om anlegget enn den gang, og har derfor mye bedre forutsetninger for å kunne tilbakeføre bygningene i en historisk autentisk stand (Statsbygg 2008).

Det ble utført noen forenklinger av parken i 1960, antagelig ikke så mye på grunn av parkmessige verdier som på grunn av økonomiske. Det er i senere tid også fjernet enkelte bed for å redusere vedlikeholds nivået. Dessverre er vitaliteten i dag dårlig blant flere av trærne og mange vil antagelig forsvinne innen kort tid om det ikke foretas noe ganske snart. Noen av trærne vil fremdeles kunne leve en stund, men det er bare et tidsspørsmål før de må skiftes ut. Trær som er sterkt svekket utgjør dessuten en sikkerhetsrisiko for besøkende ved at greiner kan knekke og påføre skade (Mellgren-Mathiesen 2008).

For at anlegget skal være mest mulig tilgjengelig er det også behov for å tilrettelegge for universell utforming både i bygninger og uteområder (Mellgren-Mathiesen 2008).

Oppdraget

Statsbygg fikk i 2006 oppdrag av Kulturdepartementet (tidligere Kultur- og kirke departementet) om å restaurere Eidsvollsbygningen. Formålet var å istandsette

bygningen til 200-årsjubileet i 2014, bevare hovedbygningen og paviljongene, og formidle eiendommen til publikum (Sægrov & Nordtug 2009).

Statsbygg responderte ved å anbefale et komplett alternativ med rehabilitering av Eidsvollsbygningen (hovedbygningen) og paviljongene inkludert istandsetting av parken. Vel og merke kun "minimum istandsetting av parken" (Sægrov & Nordtug 2009). Det er satt av en kostnadsramme på 361,5 millioner kroner (prisnivå 2011) til prosjektet (Sægrov & Nordtug 2011) hvorav 2,5 % er satt av til parken (Dietze-Schirdewahn 2011). Dokumentasjonsgrunnlag er satt som en forutsetning for å kunne gjenopprette 1814- utformingen. Det ble satt krav til at Statsbygg skulle bruke kostnadseffektive løsninger, og prosjektet skulle styres først og fremst etter kostnad, tid og tiltak (Sægrov & Nordtug 2009).

Prosjekteringsgruppe

(Moltke- Hansen 2011 p m)

Vedlikehold

Stiftelsen Eidsvoll 1814

Byggherre

Statsbygg ved Prosjektleder Peter Moltke- Hansen

Prosjektleder Multiconsult

ved Eli Grøtheim

Prosjekteringskoordinator (PK)

Multiconsult AS

Kunsthistoriker (KHIS)

Geir Thomas Risåsen- ansvar for historisk dokumentasjon

Teknisk konservator (TEKK)

Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU

Arkitekt (ARK)

4B Arkitekter AS

Landskapsarkitekt (LARK)

Arkadia Landskap, Ingeborg S. Mellgren-Mathiesen

Rådgivende ingeniør bygg (RIB)

Multiconsult AS

Rådgivende ingeniør VVS (RIV)

Erichsen & Horgen AS

Rådgivende ingeniør elektro (RIE)

AS Rasmussen og Strand

(Statsbygg)

(For organisasjonsplan se vedlegg 1)

Fornyingsprinsipp

Restaureringen baseres på en utradisjonell tilnæringsmetode. Kulturdepartementet har bestilt oppdraget med sikte på en hendelse, ikke en bestemt arkitektonisk utforming, noe som kompliserer fornyingsarbeidet. Målet er å tilbakeføre hele anlegget til 1814, uavhengig av anleggets utforming på dette tidspunktet (Mellgren-Mathiesen 2008).

Restaureringen er langt mer omfattende enn tidligere restaureringer av anlegget. Dette har noe med at det har fått en fredet status og dermed blitt et større nasjonalt ansvar. Våre tilnæringsmetoder er dessuten blitt mer avansert. Riksantikvaren understreker at dagens kunnskapsnivå bør komme prosjektet til gode: *"Rent restaureringsmessig er det et viktig suksesskriterium at resultat speiler det beste av hva vi kan presentere ut fra dagens forutsetninger"* (Statsbygg 2008).

Det er mange involverte aktører i Eidsvollprosjektet, og ansvarsfordelingen av restaureringen gjør arbeidet ytterlig komplisert (Dietze-Schirdewahn 2011 p m).

Tiltaksprogram

Byggherre har vært bevisst på at det er begrenset tilgang på entreprenører/håndverkere til denne type oppdrag. I tiltaksprogrammet blir det vurdert å igangsette tiltak for å vedlikeholde og videreformidle gamle håndverksfag (Statsbygg 2008).

Under restaureringen av Gunnebo slott i Sverige var dette en stor del av byggeprosessen. Restaureringen skulle brukes som en læringsprosess. Alt snekkerarbeid skulle utføres på gammelt vis og gjøres innenfor byggeområdet (Ernstsson 2011). Eidsvollprosjektet er en unik mulighet til å gjøre det samme, til å formidle handlingsbåren kunnskap. Tiltaksprogrammet nevner videre at yngre generasjoner, håndverkere og lærlinger bør trekkes inn i arbeidet (Statsbygg 2008). Prosjektleder påpeker imidlertid at det er liten aksept for at denne type tiltak skal

påføre prosjektet ytterligere tid og kostnader. Arbeidet med parken bør om mulig avsluttes høsten 2012. Dermed kreves god utnyttelse av tid (Moltke- Hansen 2011 p m).

Prosess

Fag- oppstartsseminar

I forprosjektet ble det i juni 2007 arrangert et fag- og oppstartsseminar. Her deltok prosjektledere og diverse ressurspersoner fra fagmiljøer i Danmark, Sverige og Norge (Statsbygg 2008).

Fagpanel i august 2010

Paneldeltakere:

- Annegreth Dietze-Schirdewahn, førsteamanuensis, Universitet for miljø og biovitenskap
- Inger Erntsson, hageantikvar/arkeolog, Gunnebo, Göteborg
- Jens Hendeliowitz, landskabsarkitekt, Danmark
- Peter Bering, restaureringsarkitekt, Danmark
- Hans Jacob Hansteen, pensjonist, tidligere byantikvar
- Jo Sellæg, rådgiver bygningsvern
- Lars Roede, pensjonist, dir. Oslo Bymuseum
- Line Bregnhøi, konservator, Nationalmuseet i Danmark
- Jon Brønne, malerikonservator/seniorforsker, NIKU

(Moltke- Hansen 2011 p m)

Studietur

I august samme år ble det arrangert en studietur til Gunnebo slott i Sverige, og Diverse analoge parker (referanseanlegg) i Göteborg (Statsbygg 2008).

Brukermedvirkning

Prosjektet har registrert og tatt opp til vurdering en rekke ønsker fra stiftelsen Eidsvoll 1814. Stiftelsen ønsker at museumsdriften skal opprettholdes under restaureringsperioden. På den måten vil også publikum få mulighet til å følge arbeidet som en attraksjon. Dette kan føre til at publikum knyttes mer til anlegget (Statsbygg 2008). Det kommer imidlertid ikke frem hvorvidt publikum ellers er involvert i prosjektet.

Godkjenning av Riksantikvaren

På grunn av anleggets historiske verdi og fredningsstatus fungerer Riksantikvaren som utøvende myndighet i prosjektet. *"Alle endringer av dagens bygninger og park skal godkjennes av Riksantikvaren"* (Sægrov & Nordtug 2009). Riksantikvaren skal vurdere de tiltak som blir gjort og gi tilbakemelding og videre føringer til prosjektet (Sægrov & Nordtug 2009).

Forprosjektet

Forundersøkelser og tiltaksprogrammet er utført i nært samarbeid mellom Riksantikvaren, Stiftelsen Eidsvoll 1814, rådgivere og Statsbygg (Statsbygg 2008).

Geir Thomas Risåsen (kunsthistoriker i prosjektgruppen) har hatt ansvar for å legge frem all relevant historisk dokumentasjon. Han har i denne forbindelse, sammen med Arkadia landskap, gjort en rekke kildegranskninger og undersøkelser.

Dokumentasjonen har dannet en forståelse av parkens utforming fra den tid Carsten Anker bodde på eiendommen. Det antas at parken under Ankers tid bar preg av tidligere utforminger. Det har dermed også vært nødvendig å opparbeide seg en forståelse av anleggets utvikling før Ankers tid. Det finnes situasjonskart over anlegget fra 1792 og 1802 (kopi av kart fra 1801). Kartet fra 1801 egner seg bedre som grunnlagsmateriale for restaureringen enn det forhenværende kartet fra 1792, da kartet fra 1801 gir nøyaktige oppmålinger som samsvarer med dagens situasjon, noe 1792- kartet mangler. Kartet gir likevel ikke tilstrekkelig informasjon om hvordan anlegget så ut og hva det inneholdt. Supplerende dokumentasjon har derfor vært avgjørende (Mellgren-Mathiesen 2008). Ingeborg S. Mellgren-Mathiesen har vært opptatt av å sette seg inn i parkens fulle kontekst for å kvalitetssikre restaureringen.

Når parken står i forhold til bygninger og en tilknyttende virksomhet kompliseres granskningsarbeidet. Parkens utvikling, tidligere eiere, informasjon om deres livsstil, omgangskrets og reiser bør kartlegges. Det vil si alt som kan si noe om hvorfra de fikk inspirasjon til byggingen av parken (Mellgren- Mathiesen 2010 p m).

Prosjektet heter "Eidsvoll 1814". Prosjektnavnets ordlyd legger bestemte føringer for hvordan parkfornyelsen skal gjennomføres. Man må ta utgangspunkt i en bestemt tid fremfor å vurdere parken med hensyn til hva som har vært mest karakteristisk ved den. Parken blir vurdert som en liten del av et større anlegg. Parkens egen historie blir dermed i liten grad lagt som premiss for parkfornyelsen. På denne måten risikerer man å legge bånd på historiske elementer i parken som er av likeverdig betydning (Dietze-Schirdewahn 2011 p m). Denne tilnæringsmetoden strider med ICOMOS, (International council of monuments and sites) retningslinjer som lyder følgende:

"Restoration work must respect the successive stages of evolution of the garden concerned. In principle, no one period should be given precedence over any other ... (ICOMOS 1981: s.3).

I et historisk anlegg skal det aldri fattes beslutninger om dets videre utvikling før tilstrekkelig dokumentasjon er fremlagt (Dietze-Schirdewahn 2011 p m). Riktignok presiseres det i oppdragsbrevet at parken skal tilbakeføres til 1814 "i den grad det er dokumentasjonsmessig grunnlag for dette" (Sægrov & Nordtug 2009). Det er altså tatt forbehold om at man kanskje ikke klarer å fremskaffe nok bevis på hvordan parken kan ha sett ut på dette tidspunktet.

I utgangspunktet inkluderte ikke oppdraget vestparken og nordparken, bare sørparken og østparken. En tilleggsbestilling fra det daværende Kultur- og kirke departementet i slutten av 2008 utvidet prosjektet slik at også vestparken og nordparken ble innlemmet i planene. Årsaken til dette var at de sistnevnte delene av parken også utgjør vesentlige deler av bygningens historiske nærområder (Mellgren-Mathiesen 2008). Et av poengene med restaureringen er at anlegget skal fremstå som en helhet, noe det neppe ville gjøre dersom ikke hele anlegget inngikk i prosjektet (Mellgren-Mathiesen 2008). At deler av parken ble ekskludert virker

dermed som en lite gjennomtenkt handling. Enkelte tiltak i nordparken og vestparken er avgjørende for å kunne gjennomføre tilbakeføring, enten man velger Mortensenplanen eller 1814- anlegget. Vognremissen og Forvalterboligen må fjernes. Dette er det flere som argumenterer for, blant andre Mellgren-Mathiesen, Riksantikvaren og fagpanelet om parken (2010). Til tross for alle argumentene for dette kommer det ikke til å bli gjennomført, som fastslått av Eidsvollstiftelsen og Statsbygg under fagpanelet i 2010 (Dietze-Schirdewahn 2011 p m).

Arkadia landskap har utviklet en rapport i etterkant av granskningsarbeidet som viser en gjennomgang av historieførløpet til parken. Rapporten presenterer de ulike trinnene i granskningsarbeidet. For hver relevant kilde som er lagt frem og tolket er det gjort en vurdering av hvorvidt disse er holdbare som grunnlag for restaurering. Kildegranskningen er supplert med oppmålinger i dagens park, vegetasjonsundersøkelser og hagearkeologiske undersøkelser. Granskningen har munnet ut i en fremstilling av parkens grunnform fra Carsten Ankers tid. Videre gir rapporten anbefalinger og føringer for hvilke tiltak som bør utføres og hvordan parken bør utvikles. Det er presentert tre utviklingsalternativer hvor to av alternativene avhenger av en mer grundig granskning for å kunne la seg gjennomføre (Mellgren-Mathiesen 2008). Anlegget er bevaringsverdig og restaureringsarbeidet må ta hensyn til dette. Nedenfor beskrives tiltak som inngikk i forprosjektet.

Kildegranskning

Kart: Det er funnet syv kart over Eidsvoll verk. Noen av disse er skisserte plantegninger, mens andre er dokumentasjon på tidlige oppmålinger eller situasjonskart. Kartene er av forholdsvis liten målestokk og er derfor for det meste i liten grad detaljert. Likevel har man klart å avdekke grove trekk slik at man kan se hvilken stilart parken representerer ved de ulike tidspunktene. De gamle kartene ble lagt over kart som viser dagens situasjon for å se om de stemmer overens. I tilfeller der avstandsforhold var riktige har det også vært mulig å se hvor bygningene lå i forhold til elementer i parken. Slik har man fått en pekepinn på hvordan anlegget var utformet. Kartene sier ingenting om materialbruk eller plantemateriale. Arkadia Landskap har gjennomført kartarbeidet i samarbeid med Grindaker

Landskapsarkitekter AS ved landskapsarkitektene Nina Andersen og Lars Fischer. Det øvrige kartmaterialet er også utført av Grindaker på grunnlag av tegninger laget av Arkadia Landskap (Mellgren-Mathiesen 2008).

Oppmåling: To oppmålingskart har vært viktige i forbindelse med forundersøkelsene. Kartet fra 1801 og et annet fra 1950. Det sistnevnte bekrefter at Mortensenplanen ble realisert. Nye oppmålinger er gjort i dagens park for å kartfeste historiske spor og vegetasjon. Dette ble gjort ved Lykke Vestli, Øvre Romerike (Mellgren-Mathiesen 2008).

Dokumenter: Arkivet til Eidsvoll verk er ufullstendig grunnet flere eierskifter. Kildematerialet er derfor svært begrenset. Mye av kildematerialet kan ha gått tapt, og på grunn av dette har det vært behov for å undersøke eksterne arkiv. Kilder som dekker perioder før og etter Ankertiden måtte også granskes for å kunne danne et brukbart bilde av hvordan parken så ut. Kildegrunlaget som til nå er funnet gir ingen konkrete bevis på hvordan anlegget så ut verken før eller etter 1814 (Mellgren-Mathiesen 2008).

Vegetasjonsundersøkelsen: Denne undersøkelsen ble gjennomført av AB Trepleie ved Glen Read. Formålet var å kartlegge alderen til noen av trærne for å danne et bilde av parkens alder og tidlige utforming. Dette ble gjort ved å ta boreprøver av trærne. Disse prøvene bekreftet blant annet at linderekken i vestre allé ble plantet i 1860-årene. Bekreftelse på aldersbestemmelsen kan skaffes ved videre undersøkelse, eventuelt felling. Enkelte grupper med almetrær i sørparken er det eneste av vegetasjon som er fra Ankers tid. Dette kan avklares i ytterligere boreprøver. Eldre registreringer av trær i parken er også blitt undersøkt. Det finnes en egen rapport fra vegetasjonsundersøkelsen som AB trepleie har utviklet (Mellgren-Mathiesen 2008)

Hagearkeologisk undersøkelse: Den hagearkeologiske undersøkelsen ble utført i september 2007 og har vært viktig for å bekrefte eller avkrefte funn som er gjort i forbindelse med kildematerialet. I tillegg har undersøkelsen også avdekket nye funn. Disse funnene har vært avgjørende for prosjektet. Økt kunnskap om anleggets tilblivelse og utseende vil gi bredere forståelse og bidra til å avklare hvilke beslutninger som skal fattes for parkens videre utvikling. En feltarkeolog var tilstede under åpningen av hver sjakt i sør- og østparken, hvilket er gunstig for å kvalitetssikre arbeidet (Mellgren-Mathiesen 2008).

Formålet med hagearkeologisk undersøkelse

- *Å få et innblikk i kartenes riktighet/etterrettelighet og symbolbruk*
- *Å kartlegge de ulike hagenes størrelse, eventuelle utvidelser og avgrensninger.*
- *Å få en formening om hagenes ulike elementer*
- *Å kartfeste størrelsen til de enkelte kvarterene og hagegangene.*
- *Å skaffe til veie kunnskap om materialbruk og oppbyggingen av hageanleggene.*
- *Å kartlegge eventuelle spor etter historiske hageanlegg som ikke er kjent gjennom tilgjengelig kildemateriale (kart, bilder og skriftlige kilder mm.).*
- *Få økt kunnskap om hvordan hagen så ut i 1814.*

(Mellgren-Mathiesen 2008)

Undersøkelsen ble gjort på grunnlag av de syv kart som er funnet over Eidsvoll verk. (1792, 1801, 1807, 1812, 1818, 1856 og 1860). Ingen av kartene er av god detaljeringsgrad, men noen har mer nøyaktig oppmåling enn andre.

Undersøkelsens fremgangsmåte, problemstillinger og plassering av sjakter ble i forkant diskutert i møte mellom arkeolog og landskapsarkitekt. Plassering av sjakter ble gjort med hensyn på å unngå skader på vegetasjon. Samtidig ble det plassert slik at en på et skånsomt vis fikk mest mulig ut av undersøkelsen ved å plassere sjaktene slik at en fikk dekket de mest interessante områdene i parken (Mellgren-Mathiesen 2008).

Alle funn ble dokumentert underveis, gjennom rapport, fotografier og profiltegninger. Samtidig ble funnene nøyaktig kartfestet ved digitale oppmålinger. Deretter ble kartleggingen sammenlignet med eldre kart. Gjenstander som ble funnet ble forsøkt datert slik at en kunne få en pekepinn på når parken eksisterte.

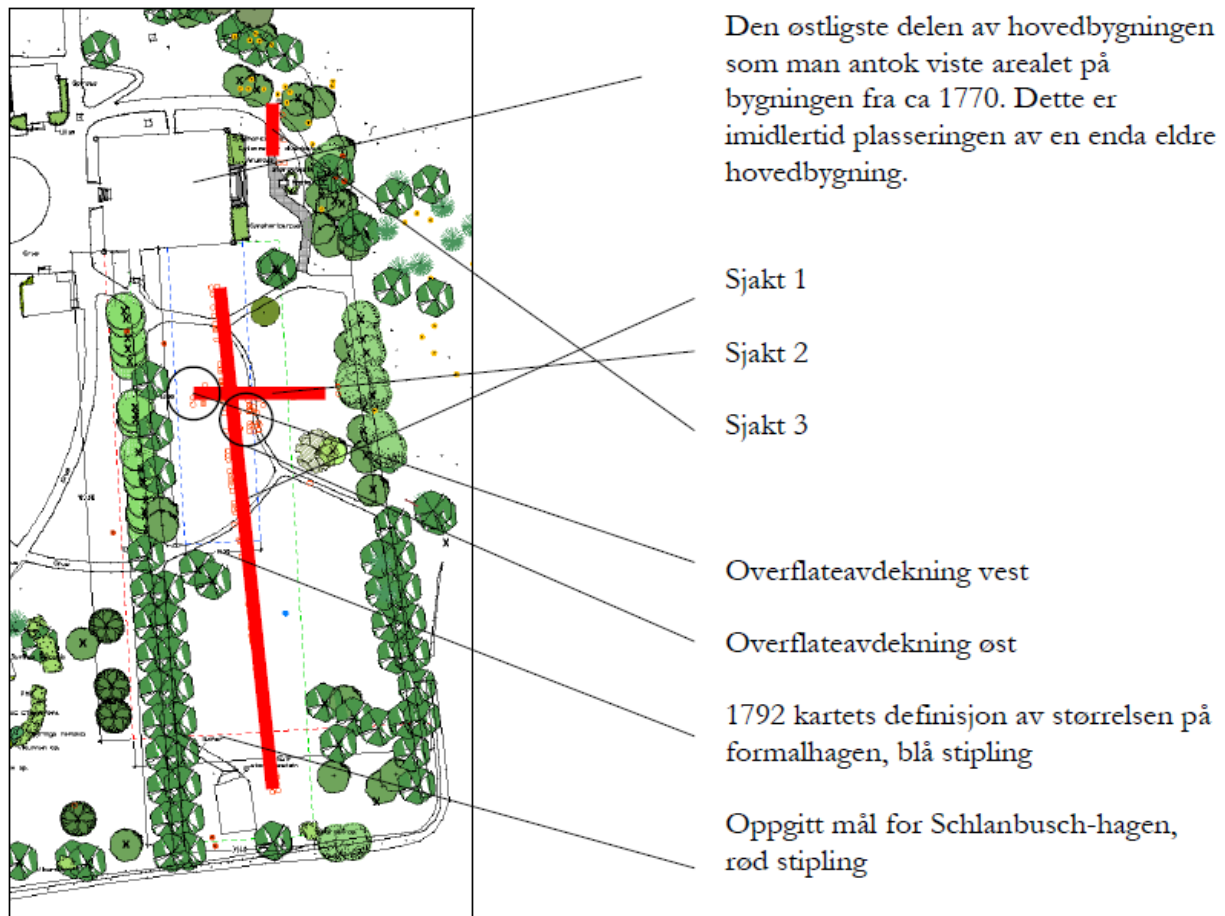
Den hagearkeologiske undersøkelsen startet den 10. september og ble avsluttet 21. september. Ti dager ble brukt til feltarbeid med etterfølgende rapportskrivning. De som deltok i sjaktåpningen var en feltarkeolog fra Akershus Fylkeskommune, en hagearkeolog og en landskapsarkitekt. En feltarbeider hjalp til ved profiltegning, og ansatte fra Eidsvoll 1814- stiftelsen hjalp til med rensing av profiler. Resultatene ble etterpå kontrollert av Katharina Frost, svensk pioner innen hagearkeologi og arkeolog Kristine Reiersen (Mellgren-Mathiesen 2008). Tidspunktet for utsjaktingen viste seg å være beleilig da jorda var fast nok til at den ikke raste ut (til tross for siltholdig jord flere steder), og løs nok til at utgraving var uproblematisk (Mellgren-Mathiesen 2008).

Resultat

Kartet fra 1801 viser at det var en formalhage i sørparken under Ankers tid. I den hagearkeologiske undersøkelsen ble det funnet spor av et formalanlegg med store likheter til kartet. Funnene bekrefter også at formalanlegget har gjennomgått flere faser (Mellgren-Mathiesen 2008).

Hagearkeologisk undersøkelse- resultat

Figur 14 Hagearkeologisk undersøkelse (Mellgren-Mathiesen 2008).

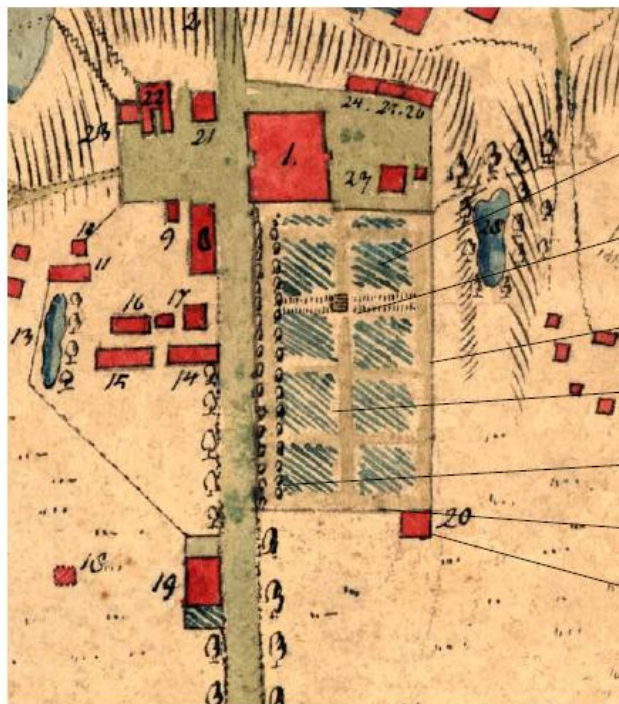
Grunnriss over Ankers hage

- Anlegget i østparken er ikke dokumentert i kilder utover 1812-kartet
- Et gjerde avgrenset formalhagen helt eller delvis fra omgivelsene.
- Formalhagen hadde to bjerkealléer
- Formalhagen hadde åtte kvarterer
- Rabatter og prydkvarterer lå nærmest hovedbygningen
- En fire meter bred forsenkning har trolig gått i hele hagens bredde
- Et ukjent sentralelement har stått i tilknytning til forsenkningen. Dette kan ha vært en jordbro med overbygning i form av lysthus eller liknende.
- Sørligst i hagen lå seks nyttekvarterer, trolig med frukttrær som omramming av dyrkingsfeltene.
- En svigroft delte det sørligste kvarteret i to

Figur 15 Grunnriss over Ankers hage (Mellgren-Mathiesen 2008).

Under viser et oppmålingskart fra 1801. Her vises bygningene på eiendommen og en grov skissering av anleggets innhold og uforming.

Formalparkens innhold

1801-kartet

Rektangulære og kvadratiske prydbed.

Forsenkning med jordbro, ev. lysthus i sentralaksen

Grusganger

Nyttelkvarterer

Hageallé

Gjerde

”Huus til Haveredskab”

Figur 16 Utsnitt fra 1801- kart (Mellgren-Mathiesen 2008).

Hagens mål og inndeling er kjent. Av hagens innhold antas det at en bjerkeallé omkranset formalhagen. Enkelte av de eksisterende almetrærne stammer trolig fra Ankers tid, men til hvilket formål de ble plantet er uvisst. Dersom det ikke gjøres ytterligere undersøkelser har man ikke annet enn dette å forholde seg til ved en eventuell rekonstruksjon (Mellgren-Mathiesen 2008).

Kulturdepartementet ønsker å formidle anlegget slik det ville vært under Ankers tid. Restaureringen skal gi et resultat hvor besøkende får en autentisk opplevelse av hvordan Eidsvoll verk var i 1814. Samtidig er det viktig at hele anlegget blir komplett, at bygninger og park kommuniserer med hverandre. De deler av anlegget som skal restaureres bør derfor håndteres samtidig for å sikre helhet (Mellgren-Mathiesen 2008).

Fornyingsalternativer

Under presenteres kort de alternativer til fornyelse som Arkadia landskap har foreslått i sin rapport (Mellgren-Mathiesen 2008: s.9-14).

ALTERNATIV 1; FORSTERKE KVALITETENE I DAGENS ANLEGG, 1960

Alternativ 1: *"beholde tunet, sørparken, østparken, nordparken og vestparken slik de fremstår i dag og rendyrke de kvaliteter som finnes i dagens anlegg. Man beholder hovedgrepet fra 1960-omleggingen, men utfører oppgraderinger av eksisterende områder, samt skjøtselstiltak. I tillegg bør begrensede hagehistoriske undersøkelser gjennomføres slik at man får en helhetlig og historisk tilnærming til gjennomføringen. Dette alternativet sikrer parken som historisk kildemateriale og lar tiden være med på å fremskaffe ytterligere informasjon om alle stadier i denne parkens historie"* (Mellgren-Mathiesen 2008: s.9-14).

ALTERNATIV 2; FREMHEVE ANLEGGETS ULIKE HISTORISKE EPOKER FRA 1801 TIL 1960

Alternativ 2: *"gjenskape de ulike hagehistoriske epokene i parkens delområder. Dette betyr at man synliggjør alle de faser parken har vært gjennom. Det kildematerialet som foreligger i dag fremhever ikke en epoke fremfor en annen. Dette alternativet forutsetter at hagehistoriske undersøkelser gjennomføres slik at man kan få et godt beslutningsgrunnlag knyttet til hver av de valgte epokene"* (Mellgren-Mathiesen 2008: s.9-14).

Sørparken

"Ved å etablere grunnformen i Carsten Ankers formalanlegg og de elementer man med sikkerhet vet at var her i hans tid ved verket, vil man fremheve den opprinnelige forbindelsen mellom formalhagen og hovedbygningen. Dette kan gjøres ved at man sikrer eldre hageanlegg ved hjelp av filterduk og oppfylling av nivået i sørparken på ca 20-30 cm for å skåne jordmassene og de historiske kildene som ligger i jordbunnen. Deretter kan man angi kvarterenes form som gresskvarter omgitt av grusganger som vist på 1801-kartet. For å avklare forsenkningens funksjon og utstrekning bør det utføres ytterligere hagearkeologiske utgravninger. Betenkeligheter ved dette alternativet er at man får en annen forståelse av parken

enn det som er intensjonen” (Mellgren-Mathiesen 2008: s.9-14).

ALTERNATIV 3; ANKERTIDEN FOR HELE PARKOMRÅDET, 1794-1822

Alternativ 3: *”I dette siste alternativet for parken tar man utgangspunkt i 1801-kartet og 1812-kartet og gjenskaper situasjonen som en mellomting mellom virkeligheten i 1801 og de visjoner Anker hadde for sitt ”stolte Eidsvold” som fremkommer på kartet fra 1812. En reetablering av anlegget fra Ankertiden vil sette fokus på verksindustriens historie og fremheve Carsten Anker og hans plass i 1814. Slik Eidsvollsbygningen og parken fremstår i dag er de historiske grepene konsentrert omkring Eidsvollsminneret som Statens eiendom og de ”restaureringer” som er foretatt i forbindelse med de ulike jubileene” (Mellgren-Mathiesen 2008: s.9-14).*

Sørparken

”Alternativ 3 er en gjenskapning av Carsten Ankers formalhage basert på tilgjengelige kilder, nye hagehistoriske studier og kunnskap om analoge anlegg fra denne perioden. I dette alternativet blir det viktigste arbeidet å dokumentere de kilder som finnes i dagens park gjennom omfattende hagearkeologiske utgravninger og nedsette en tverrfaglig gruppe som diskusjons- og drøftingspartnere for gjennomgåelse av kildematerialet. Målet bør være at man opparbeider en kunnskapsbank over det hagebruk og det plantematerialet som var i de gamle hagene i distriktet” (Mellgren-Mathiesen 2008: s.9-14).

”Den største utfordringen blir å formidle hva som er rekonstruksjon, hva som baserer seg på kunnskap om analoge anlegg og hva som er fri fornyelse. Her har eier et ansvar som formidler av den kunnskap som finnes om anlegget. Det viktigste er at man er ærlig om de valg som er gjort” (Mellgren-Mathiesen 2008:s. 12).

Tiltak knyttet til anlegget ved Eidsvollsbygningen, uavhengig av utviklingsretning.

”Uavhengig av hvilken av de tre utviklingsretningene man velger bør man gjennomføre tiltak knyttet til oppgradering av anlegget, dets randsoner og omgivelser” (Mellgren-Mathiesen 2008: s.12). Til hvert alternativ er det tilknyttet flere tiltak, for mer konkret informasjon om disse henvises det til PARKHISTORIE OG HAGEUNDERSØKELSER. Eidsvollsbygningen tilbake til 1814. Koppang: ARKADIA LANDSKAP.

Arkadia landskaps anbefalinger

(Mellgren-Mathiesen 2008).

- Fremheve kvalitetene i dagens anlegg (alternativ1), 1960 -anlegget gjennom skjøtselstiltak og generell oppgradering av hele parkområdet med parkeringsplass og områder mot Andelven.
- Gjennomføre nødvendige kildestudier og undersøkelser som et ledd i dette utviklingsalternativet

Eller:

Kildesøk og videre undersøkelser

(Mellgren-Mathiesen 2008).

- Gjennomføre videre kildestudier og undersøkelser som grunnlag for senere beslutning om historisk tilbakeføring (alternativ 2 eller 3).

"Man bør ikke binde seg verken til et årstall eller et av alternativene som er foreslått før man ser seg nødt til å sette en sluttstrek for kildesøkene" (Mellgren-Mathiesen 2008: s.153).

Anbefalinger om videre undersøkelser

Anbefalingene som er foreslått nedenfor bør utføres som en forutsetning for at man skal kunne vurdere de alternative utviklingsretningene 2 eller 3 (Mellgren-Mathiesen 2008).

- Nye kildesøk bør foretas parallelt med det videre arbeidet for å supplere eksisterende materiale.
- Det bør utarbeides en landskapsplan for å synliggjøre Eidsvollparkens plass både i det moderne og det historiske landskap.
- Hagearkeologiske utsjaktninger og flateavdekninger bør utføres i sørparken, østparken og alternativt i vestparken.
- De makrofossile prøvene som ble tatt under den hagearkeologiske undersøkelsen må sendes til analyse.

- Man bør foreta boreprøver for å kartlegge alderen på flere av trærne.
- Studier av analoge anlegg bør utføres for ytterligere oppgaveforståelse.
- Det bør avsettes tid og mulighet for diskusjonsgrupper med hagehistorikere (Mellgren-Mathiesen 2008).

Det er vanskelig å avgjøre hva som er det mest riktige utviklingsalternativet. Landskapsarkitekten har foreslått alternativer til utviklingen, men legger likevel ikke skjul på følgende: *”Anlegget slik det foreligger nå er autentisk. Det inneholder alle parkens utviklingsfaser og er en av hovedkildene for tilnærming og forståelse av det historiske materialet. En restaurering vil langt på vei ødelegge denne autensiteten”* (Mellgren-Mathiesen 2008: s.7).

”Å synliggjøre de gamle hageanleggene som verdifulle og forgjengelige kulturminner er noe av det viktigste man gjør i sin håndtering av Eidsvollminnet” (Mellgren-Mathiesen 2008:s.144). Videre understrekes det også at Eidsvollparken er et offentlig anlegg som mange har et nært forhold til. Et hvert inngrep i den eksisterende parken vil skape reaksjoner både på godt og vondt blant fagfolk og folk generelt. Av forståelse for dette er det viktig at alle kilder presenteres og at de oppbevares tilgjengelig for allmennheten, slik at man har mulighet til å undersøke dem i ettertid. Kildematerialet vil på den måten, forhåpentligvis, kunne bidra til forståelse for de avgjørelser som er gjort ved restaureringen (Mellgren-Mathiesen 2008).

Arkadias konklusjon

”Hager og parker er levende kulturmiljøer som endrer seg i takt med naturens egne endringer og menneskelig påvirkning. Parkanlegget på Eidsvoll er et autentisk anlegg som gjenspeiler alle utviklingsfasene i parkens historie. I en situasjon hvor man vurderer en tilbakeføring av hele eller deler av parken til 1814, setter man langt på vei premissene for hva som regnes som hagehistorisk mest interessant. I utgangspunktet skal enhver epoke i en hages historie illegges like stor verdi og underlegges det samme fokus i en hagehistorisk tilnærming. I dette prosjektet er det en utfordring å balansere epokenes likeverd med en målrettet tilnærming til en mulig 1814-situasjon” (Statsbygg 2008:s.17).

”En restaurering vil kunne ødelegge parkens autensitet. Inngrep i bakken og fjerning av vegetasjon vil forringe verdifullt kildegrunnlag som i dag naturlig finnes i parkanlegget. Det er derfor viktig at det for ettertiden utarbeides bred dokumentasjon på de funn, avveininger og beslutninger som er gjort” (Statsbygg 2008:s.17).

Status

I juni 2009 ble det holdt et møte mellom involverte aktører og Riksantikvaren hvor videre føringer for fase 2, forprosjekt, ble fastsatt.

Riksantikvaren beslutter at det foreliggende materialet er for tynt til å kunne restaurere parken til 1814. Dersom granskningen holdt frem ville en likevel kunne opparbeide et mer utfyllende underlag innen 2014. Riksantikvaren foreslo at det skulle utarbeides to løsningsforslag for sørparken. Ett forslag hvor formålet var å formidle 1814- anlegget. Dette forslaget skulle eventuelt kunne utføres med minimal berøring av eksisterende elementer og graving i overflate. Løsninger for fremtidig drift og vedlikehold skulle inkluderes i løsningsforlaget. I ettertid har dette forslaget blitt avvist av stiftelsen Eidsvoll 1814. Det andre forslaget skulle ta utgangspunkt i planen til slottsgartner Mortensen fra 1860 da dette anlegget ligner mest dagens anlegg. Konkret hvordan prosjektet skulle løses skulle komme frem gjennom forprosjektet. Det ble så besluttet å gå videre med Mortensenplanen. Denne planen skulle for øvrig også legges til grunn for parkens overordnede helhet (Grønn 2010).

Man har i ettertid sett seg nødt til å inngå kompromiss ved fornyelsen av parken. Det vil ikke bli noen rendyrket 1800-tallspark da parken i dag inneholder flere elementer fra fortiden, ikke minst bygninger og gjenstander som reduserer den estetiske karakteren. Dersom Mortensenparken skulle rendyrkes måtte flere viktige elementer fjernes, noe som er uaktuelt (Grønn 2010).

I et brev sendt fra Riksantikvaren til Statsbygg i februar 2011 ble det konkludert med følgende: *”Parken ved Eidsvollsbygningen er blant de svært få større anleggene slottsgartner Mortensen har etterlatt seg. Parken er derfor av historisk verdi, selv om den har gjennomgått flere endringer, slik det er redegjort for i forprosjektet. På grunn av disse endringene er en full tilbakeføring av 1860-parken verken mulig eller ønskelig innenfor rammene av prosjektet. For at Eidsvollsbygningen skal framstå*

best mulig i 2014, er det likevel nødvendig at parken også settes i stand på en måte som ivaretar opplevelsen av den helhetlige rammen om nasjonalmonumentet. Dette innebærer en del nødvendige tiltak for å sikre de viktigste kunnskaps- og opplevelsesverdiene i parken og en trygg ferdsel for publikum, i tråd med forprosjektets anbefalinger” (Eggen 2011).

Hele prosjektet ble en periode i 2010 lagt på is av regjeringen grunnet vurdering av ny kostnadsramme(Fagdag 2011). Opprinnelig var parken bare en liten del av prosjektet, men pakken som Statsbygg til slutt leverte til departementet omfattet også parken i betydelig grad. Prosjektets ordlyd er endret fra ”Restaurering av Eidsvollbygningen” til ”Rehabilitering og restaurering av Eidsvollbygningen”, noe som skal ha stor betydning for håndteringen av parken (Eggen 2011).

Programfase og forprosjekt er gjennomført. Detaljprosjektet startet i oktober 2010. Det pågår avklaring om detaljer ved oppdraget med KUD.

Det ble avholdt en åpen anbudskonkurranse med leveringsfrist den 21.02.11.

Riksantikvaren har besluttet at Mortensenplanen skal ligge til grunn for rehabilitering av parken (Moltke- Hansen 2011 p m).

Drøfting

Riksantikvarens hovedargument for å restaurere Mortensenanlegget, og ikke formalanlegget, er at det ikke finnes nok dokumentasjon for å kunne utføre restaurering av formalhagen. Videre understreker de at Mortensenparken, som frem til nå er den best bevarte, i seg selv utgjør et viktig kulturminne. Ved å gjenopprette formalhagen vil man ødelegge Mortensenparken (Langvandslien & Eggen 2010). Hva ville en eventuell tilbakeføring av formalanlegget gjøre med opplevelsesverdien av parken? Formalhagen var antakelig lukket med et gjerde, en helt annerledes park en den vi ser i dag. Den er et viktig turområde og fremstår som åpen og tilgjengelig, noe som ville ha endret seg drastisk dersom man satte opp et gjerde rundt hagen (Fagdag 2011 p m). Også på Mortensenplanen er det opprinnelig tegnet en granhekk rundt hagen. Å sette opp et gjerde har derimot aldri vært intensjonen til Riksantikvaren og ville trolig ikke blitt gjennomført selv om man valgte

formalhagen (Mellgren- Mathiesen 2011 p m). Uansett hvilket alternativ man velger vil det bli en del større inngrep. Parken er såpass gammel at skjøtselsmessige tiltak er nødvendige uansett. De gamle, store trærne må for eksempel erstattes, noe som vil gi parken et helt annet uttrykk (Mellgren- Mathiesen 2011 p m).

"Det kan ikke tillates tiltak som bygger på sviktende eller spekulative antakelser" (Langvandslien & Eggen 2010). Endringer på overflatenivå er en ting, en annen ting er å slette alle spor av Mortensenparken fordi man antar at det var slik Anker ønsket det (Fagdag 2011 p m). En student fra UMB forsvarte formalanlegget, og mente at det burde gjennomføres for å sette et eksempel, for å vise at man som landskapsarkitekt hadde ryggrad (Fagdag 2011 p m). Ingeborg S. Mellgren- Mathiesen støtter argumentet og påpeker at anlegget ville fremstå mer ekte og helhetlig dersom formalhagen ble gjenopprettet. *"Formalanlegget taler til huset"* (Mellgren- Mathiesen 2011 p m). Dersom Riksantikvaren likevel ikke går med på å føre opp et gjerde rundt formalhagen faller argumentet om at formalhagen ville gjøre anlegget mer ekte delvis bort, for da blir det ikke slik som det opprinnelig var likevel. Dette blir forsøkt motargumentert med at ingenting ville uansett bli helt autentisk, men man bør gå så langt det lar seg gjøre i forsøket. Andre igjen mener at anlegget bør vise den utviklingen som har vært på stedet. Inger Ernstsson som har lang erfaring med parkrestaurering, blant annet har hun jobbet med Gunnebo slott i Sverige, mener at autensitet er et av de viktigste formålene med restaurering. Samtidig handler det om vilje, hvordan ønsker man at anlegget skal fungere, hvilken rolle skal det ha? Skal anlegget være til pynt, eller skal det kunne brukes, og i så fall hva skal det brukes til? Gunnebo er et prakteksemplar hvor man har klart å skape helhet gjennom hele anlegget, til og med ved å bygge en bygning som aldri eksisterte. Tegningene fantes, og de sto i stil med resten av anlegget. Man ønsket et sted til bevertning og dette huset passet perfekt. En viktig del av byggeprosessen ved Gunnebo var at det skulle være en pedagogisk prosess. Man skulle bruke prosjektet til å lære mer om restaurering, og det fikk man mye igjen for. I etterkant fungerer anlegget ikke bare som et klenodium, men også som en pedagogisk virksomhet. Gunnebo slott har mange hundre tusen besøkende hvert år. Mennesker som har vært uføre har også fått mulighet til å jobbe her og slik blitt rehabilitert. Inntektene fra besøkende er nok til å drifte hele anlegget (Ernstsson 2011 p m).

Ved restaureringen av Eidsvollminnet, som det vil bli hetende etter restaureringen,

ønsker man å formidle en troverdig fortelling om slik anlegget var i 1814 (Mellgren-Mathiesen 2008). Hager og parker ble på denne tiden brukt som et symbol på status:

”Verkskulturen var hierarkisk oppbygget og verkseieren var ”konge” i sin cirkumference. Slik ble verkshagene en viktig nøkkel for å vise verkseierens opphøyethet i verksmiljøet, men også for å bidra til å imponere mennesker av samme stand fra både inn- og utland” (Mellgren-Mathiesen 2008).

Til tross for at Anker utrettet mye var han en vanlig mann. Han mistet dessuten flere barn på Eidsvoll, og var antagelig under hardt økonomisk press før han i 1822 gikk konkurs (Øhlenschläger 2004). Utviklingen i Norge på parkfronten var forøvrig litt på etterslep og det kan kanskje diskuteres hvorvidt denne sedvanen ble anvendt her til lands. Om Anker foretok videre endringer i hagen vet vi lite om, men mye tyder på at han lot den beholde formalstilen etter Schlanbusch selv om han kanskje hadde andre visjoner (Fagdag 2011 p m).

Dorotheenbusk, et større parkområde som hørte til eiendommen, var utformet etter landskapsstilens idealer og var sådan et mer moderne anlegg enn hagen. Trolig var han mer opptatt av Dorotheenbusk, og besøkende fikk kanskje like gjerne en omvisning her som i hagen. Dorotheenbusk har dessverre opphørt å eksistere og området der det lå avgir ingen synlige spor etter anlegget. Det ble adskilt fra jernverket og er i dag privateid (Fagdag 2011 p m). Dette gjør en eventuell gjenopprettelse, og gjenforening med Eidsvoll verk, svært vanskelig. De opprinnelige omgivelsene rundt Eidsvollsbygningen er også mer eller mindre borte. Risåsen mener derfor at man uansett ikke klarer å formidle den hele og fulle sannheten ved Eidsvoll (Risåsen 2011 p m). Riksantikvaren nevner også de endringene som er gjort på østsiden av huset. Anker fornyet fasaden med nye vinduer og trapper som møtte anlegget utenfor. Det er også påvist at det er blitt gjort endringer i terrenget på østsiden. Det kan derfor tenkes at visjonen til Anker var å kunne skue utover landskapet som lå forbi hans egen hage. I hvert fall peker de arkitektoniske endringene på noe nytt. Det er mulig at formalhagen som han tok over etter Schlanbusch bare lå der i påvente på det nye som skulle komme (Fagdag 2011 p m).

Det finnes en del spor som gir oss en viss pekepinn på hvordan Eidsvoll var i 1814. Vi kjenner til strukturer, men ikke detaljer. Forestillingene våre baseres mye på sannsynlighet og antagelser. Hva som ville gjøre anlegget mest ekte i dette tilfellet er dermed i stor grad et spørsmål om personlige preferanser.

Eidsvollsbygningen har fungert som museum lenge og tar i mot mange gjester på omvisning hvert år. Under omvisningen er det først og fremst bygningen og historien om 1814- hendelsen som vektlegges (Risåsen 2011 p m). Hagene fungerte på 1700-1800- tallet som en forlengelse av huset hvor man tok forretningene ut og diskuterte dem over en spasertur i hagen. Hvor mye hagen på Eidsvoll faktisk ble brukt til dette kan vi ikke si for sikkert. Likevel er det et viktig moment som kanskje i større grad burde nevnes i forbindelse med omvisningen slik at publikum fikk en bredere forståelse av anlegget som en helhet. Ved Eidsvoll ble det også produsert nyttevekster i hagen, som ble brukt av husstanden. Dette knytter også bolig og hage sammen (Fagdag 2011 p m).

Parken er i dag alltid åpen for allmennheten og blir stadig brukt til ulike arrangementer, blant annet 17. mai-feiringen. Under flere av disse tilstelningene blir det rigget opp en scene i sørparken. Dette har mye å si for publikum og for parken som en offentlig arena, men det påfører skade på anlegget over lengre tid (Fagdag 2011 p m). Vedlikehold er også et diskusjonsmoment. Hvilken hagestil ville være rimeligst i forhold til skjøtselsnivå? Noen mener at formalhagen ville være langt mer krevende og dermed vanskelig å følge opp. Privat gartner er en ressurs man sjelden har mulighet til å holde i norske anlegg. En gartner skulle allikevel Eidsvoll ha, kom det frem under debattmøtet. Om ingen andre hadde det så skulle i hvert fall det anlegget ha det (Fagdag 2011 p m).

Eidsvollparken er et komplisert prosjekt og det er vanskelig å avgjøre hva som er det riktige utviklingsgrepet for parken. Foruten utformingsmessige ønsker er det også planleggingsmessige årsaker til dette. Byggherren har fått ros for håndteringen av prosjektet, men i forhold til håndteringen av parken er det uttrykt stor misnøye fra flere hold, både publikum og fra fagpersoner innen grøntdisiplinen. I følge dem er parken gjennom prosjektet blitt fullstendig nedprioritert og redusert. Målet var å restaurere anlegget til 1814, men det finnes ikke nok dokumentasjon på parkens

utforming på dette tidspunktet til at det lar seg gjøre. Et av de mest grunnleggende feilgrepene var nettopp dette. Prosjektet ble bestilt som om det kunne leveres ferdigpakket. Anlegget skulle tilbakeføres til 1814, punktum. Alternative løsninger var aldri et alternativ. Det virker nesten som om man har mistet motivasjonen etter å ha innsett at dette ikke var gjennomførbart.

Budsjettrammen er på 310,2 mill kroner. Kun 2,5 % av dette går til restaureringen av parken. Parken og bygningen burde aldri blitt håndtert under samme budsjett. Da er det ikke mulig å unngå konflikter om ressursene. Kompromissløsninger er en forutsetning for å gjennomføre prosjektet. Det er likevel stor risiko for at større aktørers interesser vil domineres. I utgangspunktet, ved riktig håndtering, kunne de involverte aktørene hatt anledning til å sette et eksempel, og på den måten profilere seg både nasjonalt og internasjonalt (Dietze-Schirdewahn 2011 p m).

Det kan virke som om parken i dette tilfellet er blitt behandlet noe tilfeldig. Ordlyden i oppdragsbestillingen fra Kulturdepartementet tyder på at saken ikke har fått tilstrekkelig faglig behandling. Bestillingen er kortfattet, uten spesifikke krav eller hensyn til parken. Dette kan tyde på at departementet har mottatt et ønske som de videre, uten egne refleksjoner, har overgitt til Statsbygg (Dietze-Schirdewahn 2011 p m).

Statsbygg engasjerte et enmannsforetak til å utføre forprosjektet. Omfanget av prosjektet tilsier imidlertid at det kreves et større organ med sammensatt kompetanse som kan diskutere, og teste ut hverandres forslag og ideer. Mellgren-Mathiesen har heller ikke hatt noen utnevnte veiledere til sin oppgave og hennes anbefalinger står dermed, til tross for hennes innsats, relativt svakt. Hypotetisk sett kan en person som står alene lettere utnytte situasjonen til fordel for sine egne interesser. En sammensatt gruppe med ulike fagfolk sikrer derimot i høyere grad kvalitet i utførelse og kontroll av interesser, og deres samlede anbefalinger vil dermed stå sterkere (Dietze-Schirdewahn 2011 p m). Enkelte mener at dette er gjort bevisst slik at prosjektlederen skulle ha kun én person å forholde seg til, med intensjon om å sikre egne interesser. Landskapsarkitekten har vært bevisst på misforholdet, og har forsøkt å trekke inn kompetanse fra blant annet UMB, men dette støttet ikke Statsbygg. Dermed ble hun stående alene i prosjektet, som antagelig ble alt for stort for henne. Det er satt opp en faglig gruppe for prosjektet, men den behandler hele prosjektet samlet.

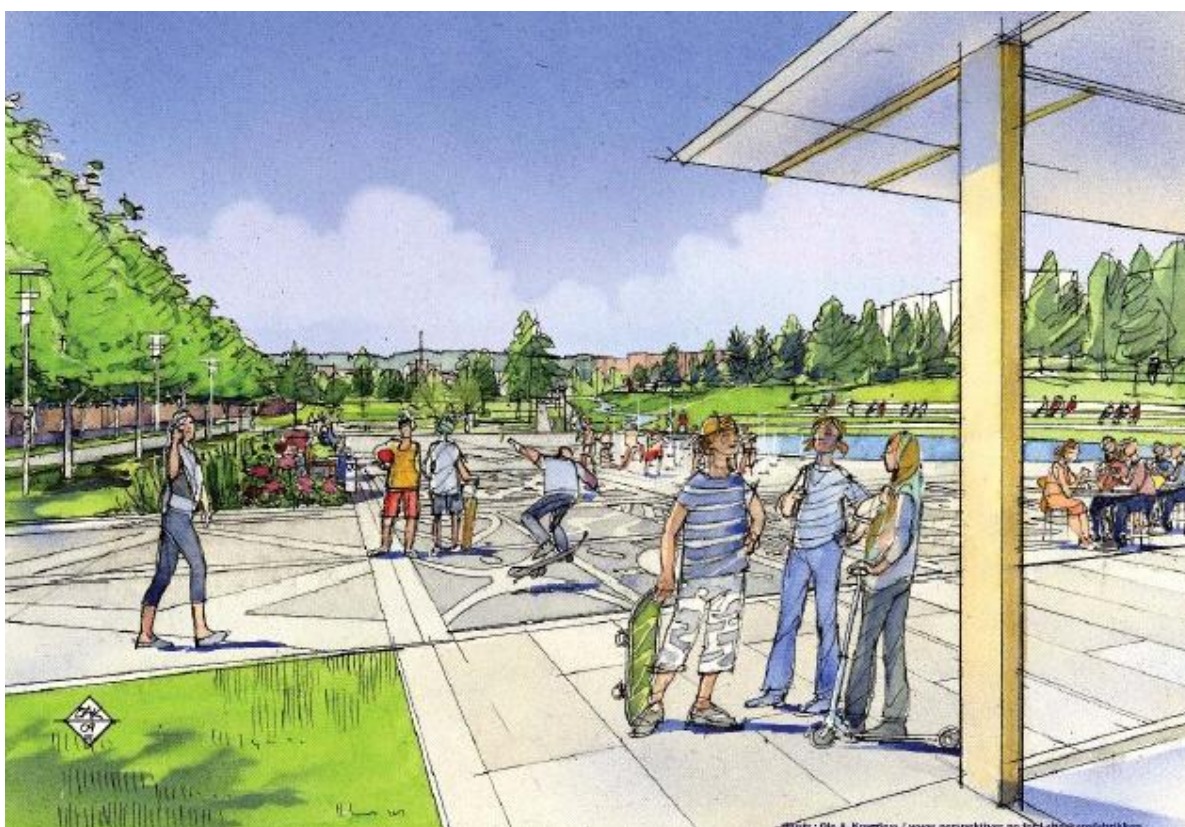
I utgangspunktet var det lite fokus på parken. Deler av den var ikke engang innlemmet i planene (Mellgren-Mathiesen 2008). Ettersom det ikke lot seg gjøre har Statsbygg (Eggen 2011) fått endret ordlyden i prosjektet slik at parken kan tilnærmes med en annen omleggingsstrategi:

”Endringen av prosjektittelen fra (...) har spesiell relevans for parken, ettersom det er besluttet at Carsten Ankers formalhage sør for hovedbygningen ikke skal tilbakeføres til tida omkring 1814. I stedet skal parken som helhet settes i stand”(Eggen 2011).

Prosjektleder Peter Moltke- Hansen sier imidlertid at deler av planen ikke vil realiseres, som enkelte trebeplantninger og deler av stisystemet (Moltke- Hansen 2011 p m).

II.III VERDENSPARKEN

Furuset har av flere grunner, over lengre tid, hatt et negativt omdømme. Menneskene som bor her utgjør et kulturrikt samfunn, men mangler en offentlig arena hvor de kan møtes, drive med fritidsaktiviteter, rekreasjon og holde arrangementer. Av denne grunn skal nå Verdensparken bygges som et tiltak for å snu omdømmet og skape gode levekår for beboerne.

Figur 17 illustrasjon av Verdensparken (Husbanken 2011b).

Områdebeskrivelse

Verdensparken er et parkopprustningsprosjekt i Gransdalen på Furuset. Parken som skal rustes opp er egentlig et enkelt friområde, og ligger i et drabantbyområde som ble etablert på 70-tallet. Boligblokkene er omgitt av mer eller mindre sammenhengende grønnstruktur som fører til marka. Verdensparken er en typisk "grønn ørken" på 75 da med gresskledderaviner som bølger seg mellom husbebyggelsen. På vestsiden ligger det boligblokker, på østsiden ligger Gran

skoler, og Furuset idrettshall og Furuset senter mot sør. Grøntområdet har naturlig fine kvaliteter med variert terreng, stor åpen himmel og spredte små treklynger. Grunnen er derimot dårlig drenert og gressmatten er stadig for våt til å kunne oppholde seg der. På grunn av dette, i tillegg til at den har lite å tilby av aktiviteter og som møtested, blir friområdet per i dag lite brukt (Husaas & Sakya 2009).

Figur 18 Verdensparken (Gulesider 2011).

Kontekst

Befolkningen på Furuset består i dag av 140 ulike nasjonaliteter hvor 80 % er av utenlandsk opprinnelse. Det bor til sammen ca. 9000 mennesker på Furuset (Husaas & Sakya 2009). I flere av kulturene som er representert har man en helt annen oppfatning av hva en park eller møtested er i forhold til innbyggere med norsk

etnisk opprinnelse. I stedet for en tur ut i grøntområder blir handleturen det nærmeste en kommer rekreasjon, og det er på den måten en møter andre mennesker. Skogen er for mange et utrygt sted, mens pryde og fargerike blomster blir mer verdsatt (Husaas 2011 p m).

I de neste 15-20 årene er det forventet en befolkningsvekst på 15 000 pr år i Oslo. Plan- og bygningsetaten har undersøkt hvilke områder som har mulighet til å fange opp denne veksten. Furuset er et av stedene som har kapasitet og som også har behov for forbedringer (Kjeldstadli 2010).

”Områdets beliggenhet og fortettingspotensial forsterker muligheten for at Furuset kan videreutvikles som et attraktivt og viktig knutepunkt – sosialt, næringsmessig og kulturelt” (FUTUREBUILT & bygningsetaten 2010).

Furuset har lenge vært et område med dårlig omdømme. Tungt trafikkerte veier som avgir mye veistøv og støy, dårlige boligforhold, høye trygdeutgifter og kriminalitet kan også legges til lista av årsaker til Furusets negative omtale (Halvor Voldstad, kultur og oppvekstkonsulent i bydel Alna (Wiker 2009)). Det kulturelle mangfoldet på Furuset byr også på utfordringer. For at området skal fungere best mulig som et samfunn, og for at folk skal kunne trives sammen, kreves det gjensidig respekt og forståelse. Det finnes mye grønnstruktur på Furuset, men den er for det meste lite opparbeidet. Fellesområdene i bydelen bærer preg av dårlig vedlikehold og forsøpling og gir generelt et dårlig inntrykk av området. Mange steder oppfattes som uestetiske og lite trygge (Husaas & Sakya 2009).

Parkomleggingen

Bakgrunn

Som et tiltak for å bedre levekårene for befolkningen i Groruddalen signerte Oslo kommune og staten i 2007 en intensjonsavtale for Groruddalssatsingen. Satsningen er det største stedsopprustningstiltaket i norsk historie, med 35 statlige og

kommunale aktører (Oslo et al. 2009). Flere aktører vil også bli involvert ettersom ulike delprosjekter tar form. De aktuelle bydelene er: Alna, Stovner, Grorud og Bjerke. Bydelsadministrasjonene er viktige aktører i satsningen som koordinatorene for lokal medvirkning og ved å bestemme hvilke områder som skal utvikles. Verdensparken inngår i satsningen under områdeløft Furuset- Gransdalen (Tjomsland 2010).

”Formålet med områdeløftet på Furuset er å utvikle gode møtesteder og sentra på Furuset, arbeide for attraktive, trygge og inkluderende bo- og oppvekstmiljø og utvikle lokal ledelse og lokalt engasjement” (Tjomsland 2010).

Følgende tre innsatsområder er valgt for områdeløft Furuset:

1. Borettslagene og bomiljøene
  2. Ungdom og unge voksne
  3. Utvikling av Furuset sentrumsområde
- (Tjomsland 2010)

Å opparbeide en park hvor folk kan møtes i vakre omgivelser og ha mulighet til fysisk aktivitet vurderes som et svært viktig grep for å imøtekomme satsningens overordnede fokusområder. Et planprogram for Furuset sentrumsområde er under utvikling av Bydel Alna og Plan- og bygningsetaten. Planprogrammet omhandler steds- og byutvikling på Furuset, for eksempel hvordan en skal håndtere fortetting, boligutvikling, infrastruktur, kollektivtrafikk, senterutvikling, styrking av grønnstruktur, åpning av sidebekker samt styrking av møteplasser og arenaer for kultur og aktiviteter med mer. Planprogrammet skal legge føringer for fremtidig utvikling på Furuset (Husaas & Sakya 2009).

Groruddalssatsningen

I oppstarten av Groruddalssatsningen ble det skrevet en intensjonsavtale mellom Oslo kommune og Staten. Avtalen gikk ut på et langsiktig samarbeid i Groruddalen for perioden 2007-2016 hvor hovedmålet er:

”en bærekraftig byutvikling, synlig miljøopprustning, bedre livskvalitet og samlet sett

bedre levekår i Groruddalen. Stat og kommune vil samfinansiere innsatsen” (Wiker 2010).

Organisering

Selve Groruddalssatsningen er et komplekst sammensatt program. Her er en kort introduksjon til hvordan arbeidet er organisert:

Politisk møte: Den øverste politiske styringen hvor økonomiske rammer og videre kurs avklares. Møtet holdes av byrådet og regjeringen en gang i året med deltakelse av stat og kommune ved miljøvernministeren, byrådslederen og andre involverte ministre, byråder eller BU-ledere (Oslo et al. 2008).

Samarbeidsutvalg: Det øverste administrative organet med ansvar for planlegging og gjennomføring av satsningen. Møter holdes fire ganger årlig og består av alle involverte departementer, byrådsavdelinger og representanter fra bydelene (Oslo et al. 2008).

Plankontoret for Groruddalen (PKG): Plankontoret ble opprettet av Oslo kommune i januar 2001 og er en del av Byrådsavdelingen for byutvikling i Oslo kommune. Kontoret har ansvar for å tilrettelegge for samarbeid mellom kommunale og statlige aktører i Groruddalssatsningen (Groruddalen 2009).

Finansiering

Gjennom intensjonsavtalen har stat og kommune forpliktet seg til å bidra med minimum 50 millioner kroner hver per år. Det vil i prosjektperioden 2007 – 2016 bli overført over en milliard kroner til Groruddalssatsningen.

”Staten og kommunen samfinansierer innsatsen. De økonomiske rammene avklares i de årlige budsjettprosessene i stat og kommune. De statlige og kommunale midlene fordeles til tiltak i de fire programmene i Groruddalssatsningen etter at de økonomiske rammene er avklart” (Groruddalen & Oslo 2007).

Planlegging på detaljert nivå, konkrete tiltak og utarbeidelse av handlingsprogrammer skjer under fire programområder. Hvert programområde er organisert av representanter fra de fire bydelene Alna, Stovner, Grorud og Bjerke, samt ulike kommunale og statlige instanser med forvaltningsansvar for de aktuelle

temaområdene (Oslo et al. 2008).

Aktører og roller

Staten

Ved Miljøverndepartementet, Samferdselsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet. Statens innsats dekker et vidt spekter av tema og tiltak gjennom de ulike programområdene (Keus).

Miljøverndepartementet

Koordinerer statens innsats.

Oslo kommune

Ansvar for den helhetlige utviklingen i Groruddalen.

Byrådsavdelingen for byutvikling

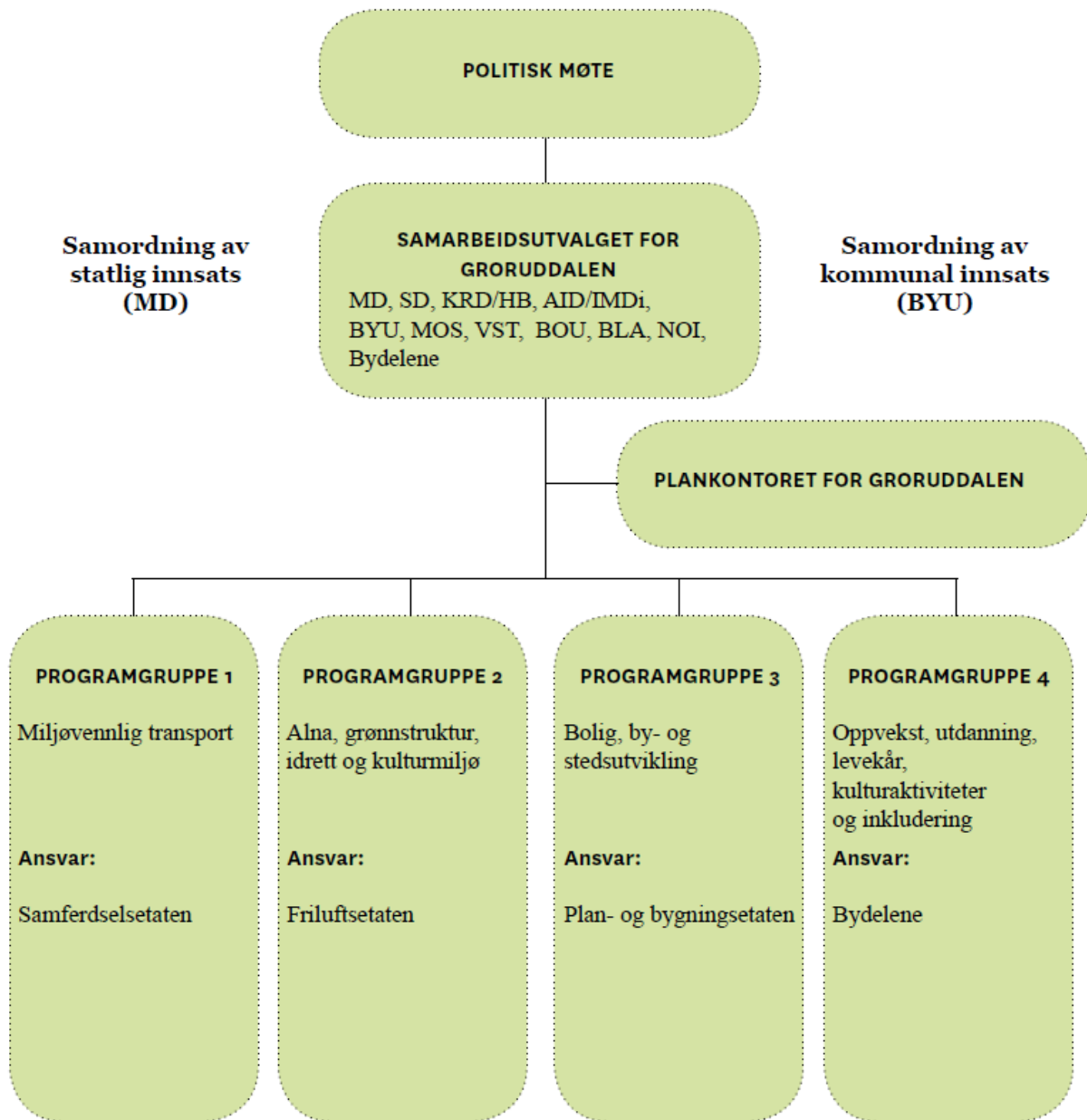
Ansvar for å koordinere arbeidet i kommunen og samarbeidet med staten.

Bydelene

Lokalbefolkningens inngangsport til medvirkning. Bydelene beslutter hvilke områder som skal håndteres innenfor hver bydel.

Husbanken

Initiativtaker og hovedsponsor og forvalter av de statlige midlene. Borettslag, selskaper, sameier, velforeninger og frivillige organisasjoner kan for øvrig søke tilskuddsmidler til bomiljøtiltak (Wiker 2010).

Figur 19 Organisasjonskart (Oslo et al. 2008)

Programområdene

Programområde 1 Miljøvennlig transport i Groruddalen

(Samferdselsdepartementet og Oslo kommune)

Programområde 2 Alnaelva, grønnstruktur, idrett og kulturmiljø

(Miljøverndepartementet og Oslo kommune)

Programområde 3 Bolig-, by- og stedsutvikling

(Kommunal- og regionaldepartementet og Oslo kommune)

Programområde 4 Oppvekst, utdanning, levekår, kulturaktiviteter og inkludering.

(Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Oslo kommune)

Programområde 2 er det overordnede planprogrammet for Verdensparken, som har følgende mål:

”Målet er å styrke Groruddalens blågrønne struktur og naturmangfold, gi bedre forhold for friluftsliv, fysisk aktivitet og idrett, og bedre luftkvalitet. Kulturminner skal vernes og brukes og dalens historieforståelse skal styrkes” (Oslo et al. 2008:s. 44).

Delmål:

(Oslo et al. 2008)

1. Mest mulig av Alnaelva og sidebekker skal åpnes fra Marka til fjorden og bidra til kvalitetsheving på tilstøtende områder.
2. Grønnstrukturen og turveier skal bli sammenhengende langs Alna og på tvers av dalen mellom Lillomarka og Østmarka.
3. Det skal legges bedre til rette for økt fysisk aktivitet, idrett og friluftsliv.
4. Det biologiske mangfoldet i Groruddalen skal sikres og utvikles.
5. Kulturminner og kulturmiljøer skal sikres eller vernes og tas aktivt i bruk, blant annet som møtesteder.

Verdensparken- fra plan til virkelighet

Bydel Alna, prosjekteier, med Halvor Voldstad som prosjektleder for byutvikling i Alna, og koordinator for lokal medvirkning (Sakya 2011 p m).

Friluftsetaten fungerer som prosjektleder for verdensparken på oppdrag av prosjekteier Bydel Alna (Løken & Øyasæter 2011 p m).

Husbanken- finansiering (Husbanken 2011a):

Forstudie 2008: 310 000 kroner

Forprosjekt 2009: 250 000 kroner

For å komme i gang med prosjektet har Bydel Alna invitert ulike konsulenter til å utføre diverse analyser og mulighetsstudier for området. Bjørbekk og Lindheim har utført mulighetsstudie med utgangspunkt i landskapsanalyse (Husaas & Sakya 2009). Videre har Landskapsfabrikken ved Aaste Gulden Sakya og Ellen Husaas gjennomført et forprosjekt. Forprosjektet er gjennomført i samarbeid med Bydel Alna og Friluftsetaten som har satt premisser og rammer for prosjektet (Husaas & Sakya 2009).

Planprosess

1. **Mulighetsstudie:** gjennomført av Bjørbekk & Lindheim as i 2009.

Mulighetsstudie har blitt benyttet som basis for utvikling og etablering av Verdensparken på Furuset. Det ble utarbeidet i samarbeid med befolkningen og har vekket et stort engasjement. Oppfølgingen av forstudiet i et forprosjekt forutsatte videre dialog og samarbeid med aktuelle aktører (eiere, brukere og offentlige etater), samt etablering av en utviklingsorganisasjon/ prosjektledelse (Husbanken 2011a).

2. **Forprosjekt:** utført av Landskapsfabrikken ved Ellen Husaas og Aaste Gulden Sakya på oppdrag av Bydel Alna.

Forprosjektet bygger på mulighetsstudiet og NINA- utredning om innvandrerkvinner og friluftsliv (Husaas & Sakya 2009).

Mål: Utvikle friområdene i Gransdalen til et parkmessig område og en attraktiv

aktivitetsplass. Befolkningens kulturelle mangfold er et viktig utgangspunkt i planleggingen (Husbanken 2009).

Roller i forprosjektet

(Sakya 2009)

Landskapsfabrikken

- Tilrettelegger
  - designe prosessen og arbeidsverksteder ved å bruke PLA-teknikker
- Ekspert/landskapsarkitekt
  - Inspirere til kreativ tenkning
  - Trekke essensen ut av materialet fra deltakerprosessen
  - Bruke materialet i planarbeidet
  - Tilføre egen fagkompetanse og skape god landskapsarkitektur

Bydel Alna

- Prosjekteier/prosjektledelse
- Sørge for kontinuitet og gjennomførelse
- Planlegge prosess sammen med tilrettelegger
- Invitere deltakere til medvirkningsmøter
- Sørge for at deltakerne til sammen utgjør en gruppe som er representativ for befolkningen i området (alder, etnisitet, bosted osv).

Friluftsetaten

- Forvaltningsansvar for Verdensparken.
- På grunnlag av samarbeidsavtale med Bydel Alna har Friluftsetaten vært rådgiver/ veileder for forprosjektet.
- Videre prosjektering og opparbeidelse av parken ønskes gjennomført av Friluftsetaten i samarbeid med Bydel Alna (Husaas & Sakya 2009).

Premisser

(Sakya 2009)

Bydel Alnas premisser:

- Skape en attraktiv flerbrukspark på Furuset
- Utvikle Verdensparken i samarbeid med lokalbefolkningen
- Involvere folk i sitt nærmiljø og mobilisere beboere
- Lage en konkret plan for parken
- Bruke planen som grunnlag for finansiering (Sakya 2009 p m)

Andre premisser som ligger til grunn for forprosjektet:

- Parken skal kunne brukes av flere generasjoner og grupper samtidig
- Parken skal ha visuelle kvaliteter og høy kvalitet i detaljering og materialbruk
- Parken skal være attraktiv gjennom alle årstider og invitere til aktivitet sommer og vinter
- Parken skal utvikles over flere år og bygges ut etappevis (Husaas & Sakya 2009).

Fremdriftsplan

(Sakya 2009)

- 01.aug 09 Oppstart prosjekt
- 07.sept 09 Medvirkningsmøte 1*
- 14.okt.09 Medvirkningsmøte 1b*
- 14-28 okt.09 skisse for masterplan
- 25-28 okt. 09 Møte med friluftsetaten
- 28. okt. 09 Medvirkningsmøte 2*
  - Tilbakemelding på skisser for overordnet plan*
  - Utvelgelse av område for detaljering*
- 29.okt-11.nov 09 Korrigert overordnet plan og plan på utvalgt delområde som skal detaljeres.
- 25.nov 09 Medvirkningsmøte 3- tilbakemelding på skisser for delområdet*
- 07.des 09 Plan ferdig.

*prosesser hvor deltakerne hadde mulighet til å medvirke.

Brukermedvirkning

Landskapsfabrikken har i nært samarbeid med Bydel Alna på en vellykket måte klart å skape effektiv brukermedvirkning. Forutsetningene for brukermedvirkning på Furuset er gode, men det er alltid en utfordring å bestemme hvordan dette skal gjennomføres. Skal man invitere enkeltgrupper eller annonsere åpne deltakermøter. Velger man å holde et åpent møte er det en større risiko for at folk ikke møter opp. De som eventuelt møter opp er kanskje en større gruppe med spesielle interesser, dermed vil ikke deltakerne utgjøre en representativ gruppe. Ved å invitere enkeltgrupper har man større kontroll på undersøkelsen. Man kan også invitere ulike målgrupper, hver for seg til ulike tidspunkt, slik Gulden og Husaas valgte å gjøre det. Det ble foreslått å holde ett stort medvirkningsmøte over en hel dag. Gulden mente at dette ville være altfor langtrukket. Folk ville ikke holde ut, om de i det hele tatt møtte opp. I stedet ble det holdt fire møter på 150min. Bydel Alna sørget for å rekruttere ulike målgrupper slik at man fikk et representativt utvalg. Møtene foregikk på den måten at Bydel Alna først presenterte prosjektet. Landskapsfabrikken overtok så ved å presentere fremdriftsplanen. Her ble det også gitt informasjon om hvilke faser brukerne hadde mulighet til å påvirke gjennom. Dette skapte en oversikt som trolig har gitt brukerne en god forståelse av prosessen. På denne måten får brukerne økt tilhørighet til prosjektet samtidig som det forhindrer falske forhåpninger og skuffelser (Sakya 2011 p m). Det ble vist eksempelbilder av andre parker og aktiviteter for å gi inspirasjon og ideer til deltakerne. Møtene gikk videre ut på å gi brukerne noen oppgaver. De ble bedt om å skrive ned sine første assosiasjoner til området, og elementer som de ønsket at parken skulle inneholde. Deretter fikk de mulighet til å tegne på et kart hva og hvor i parken de ønsket de forskjellige tingene. Metoden som ble brukt kalles Participatory learning and action (PLA) og har fungert svært bra, i følge Gulden (Sakya 2011 p m).

Hensikten med å bruke denne metoden var:

(Sakya 2011 p m)

- Å involvere lokalbefolkningen i planprosessen
- Tilrettelegge for likeverdig dialog (ulike målgrupper skulle få forståelse for

hverandres interesser).

- Få folk til å møtes
- Skape rom for utveksling av synspunkter, for å snakke, lytte og for å prioritere.
- Gi rom for å la deltakerne påvirke prosessen

Det ble også holdt møter med borettslagsrepresentanter. Landskapsfabrikken var i dialog med diverse andre aktører gjennom møter, og hadde to samarbeidsmøter med friluftsetaten og Bydel Alna (Sakya 2011 p m).

Konsept

Med utgangspunkt i analyser og brukervedvirkning utarbeidet Landskapsfabrikken et skissekonsept for Verdensparken. Forslag ble presentert i brukervedvirkningsmøter underveis og tilpasset deres ønsker (Sakya 2011 p m).

Mål for konseptet:

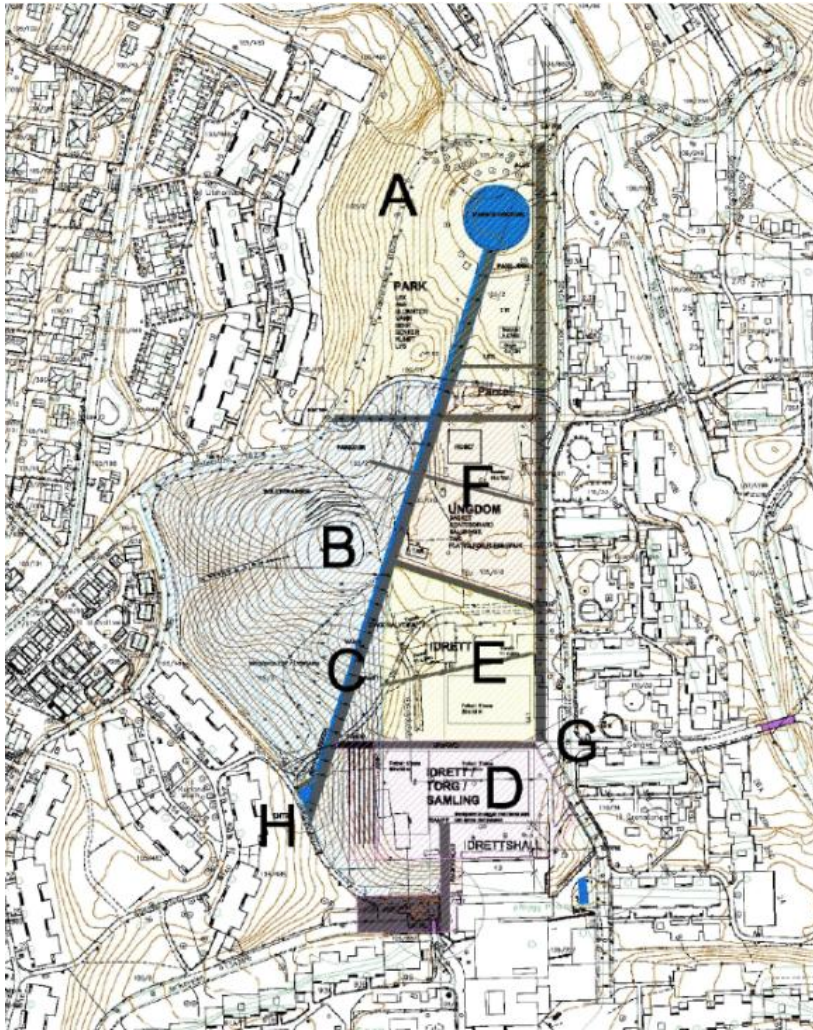
(Husaas & Sakya 2009)

- Verdensparken skal være en park for hele bydel Furuset og være inspirert av det etniske mangfoldet i bydelen med ca 140 nasjonaliteter
- Verdensparken skal være en møteplass i bydelen for alle aldre, ulike interesser, begge kjønn og folk med ulik kulturell bakgrunn
- Verdensparken skal i sitt program ivareta ulike aktiviteter som er attraktive for en stor bredde av befolkningen
- Verdensparken skal være en sosial arena for ulike arrangementer som skal øke den tverrkulturelle forståelsen
- Verdensparken skal i sitt visuelle uttrykk gjenspeile ulike kulturer - og vise til arven etter Trygve Lie, som var fra Furuset og som var den første generalsekretæren i FN
- Verdensparken skal ha en attraksjon, f. eks et parkour-treningsfelt
- Verdensparken skal oppfylle krav til universell utforming for hovedveier og plasser i park.

Figur 20 Perspektivtegning av Verdensparken sett fra Nord (Husaas & Sakya 2009).

Landskapsfabrikken har utviklet konseptet ut fra dagens situasjon, men ønsker også å gi rom for fleksibilitet. De har beskrevet parken som en struktur med ulike flater som kan fylles med program, ikke nødvendigvis umiddelbart, men også i fremtiden. Landskapsfabrikken foreslår at parken realiseres gjennom flere etapper, og at ikke alle detaljer behøver å komme på plass med det samme. De understreker likevel at økonomi ikke bør sette begrensninger for utførelsen (Husaas & Sakya 2009).

Etappeplan

- A** Parken
- B** Terrengamfiet
- C** Parkveien
- D** Plassen
- E** Idrett
- F** Ungdomsfeltet
- G** Furustien
- H** Bekken

Figur 21 Etappeplan (Sakya 2009)

Forprosjektet brukes som grunnlag for hovedprosjektet og arbeid med finansiering. Gjennom forprosjektet har man kunnet vise til konkrete planer, noe som har vært avgjørende for å skaffe midler til gjennomføringen (Husaas & Sakya 2009). Landskapsfabrikkens kostnadskalkyle har anslått en prosjektkostnad på 41mill (Husaas & Sakya 2009).

Forprosjektet er sett i sammenheng med utviklingen av Furuset senter og arealet hvor Gran Skole befinner seg i dag. I Konseptet som Landskapsfabrikken kom frem til hadde de behov for flate arealer til ulike idrettsaktiviteter. De ønsket derfor å omregulere skoletomten til friluftsområde slik at det kunne bli en del av parken

(Husaas & Sakya 2009). På det tidspunktet visste man ikke hva som ville skje med skolen, men det er nå bestemt at den skal flyttes og at de gamle bygningene skal rives. Likevel er det lite sannsynlig at skoletomten blir en del av parken. I følge Friluftsetaten har plan- og bygningsetaten uttalt at skoletomten vil bli brukt til boligutbygging eller en ny skole, som følge av fortettingsplanene (Løken & Øyasæter 2011 p m).

Samarbeidet med friluftsetaten og spesielt Bydel Alna har fungert bra. Friluftsetaten har ikke vært mye involvert i forprosjektet, men de har gitt råd i forhold til blant annet skjøtselsnivå (Husaas 2011 p m).

3. Hovedprosjektet

Forprosjektet er ferdig og Friluftsetaten er nå i gang med hovedprosjektet, i samarbeid med Bydel Alna.

Prosjektet er forankret gjennom følgende organisering:

(Løken & Øyasæter 2011 p m)

Styringsgruppe som består av Bydelsdirektør BAL- Erik Kjeldstad og Avdelingsleder for parker og friområder i Friluftsetaten, Reidun Stubbe. Styringsgruppens oppgave er å fatte beslutninger vedrørende parkens program, økonomi, organisering og fremdrift.

Prosjektgruppe, eller gjennomføringsenhet, skal sørge for: *”at prosjektet gjennomføres i henhold til mål, innenfor budsjett og fremdriftsplan, samt behandle innspill fra brukere og arbeidsgruppe”* (Løken & Øyasæter 2011 p m).

Prosjektgruppen skal rapportere til styringsgruppen ved å kalle inn til statusgjennomgang minst to ganger i året. Prosjektgruppen består av: Prosjektleder Heidi B. Øyasæter og Prosjektmedarbeider Cathrine Louise Løken fra Friluftsetaten.

Arbeidsgruppen skal bidra til innspill til utforming som ivaretar alle berørte parters interesser på en best mulig måte (Løken & Øyasæter 2011 p m). Arbeidsgruppen består av:

- Prosjektgruppen inkludert senior/teamleder for Grorud
- Parkforvalter (friluftsetaten)
- Prosjektleder for områdeløft Furuset ved Halvor Voldstad
- Byplan, Miljø og planavdelingen fra friluftsetaten
- Vann- og avløpsetaten
- Plan- og bygningsetaten
- Evt andre etater med forvalteransvar
(Løken & Øyasæter 2011 p m)

Referansegruppen skal komme med innspill til prosjektgruppen vedrørende brukernes behov og ønsker for hva parken skal inneholde, samt ivareta prosjektets mål om lokal deltakelse i detaljprosjekteringen (Løken & Øyasæter 2011 p m).

Gruppen består av:

- Representanter fra borettslagene på Furuset
- Representanter fra ungdomsmiljøet på Furuset Forum heriblant parkour-utøvere
- Evt andre brukergrupper
(Løken & Øyasæter 2011 p m)

Status

Etter at Friluftsetaten overtok prosjektet har det dukket opp en del nye premisser. Blant annet at skoletomta ikke kan brukes til formålet, og man vet for lite om bekken til å garantere gjenåpning (Løken & Øyasæter 2011 p m). Dette er grunnleggende komponenter i Landskapsfabrikkens konsept, og uten dem ser vi på et helt annerledes parkkonsept (Sakya 2011 p m). Det gjennomføres nå en del undersøkelser som er avgjørende for å kunne begynne med detaljprosjekteringen. Dette er en tidkrevende fase mellom forprosjekt og detaljprosjekt. Vann- og avløpsetaten er hentet inn som konsulent for å finne ut om gjenåpningen av bekken lar seg gjennomføre. Det er uaktuelt å bruke drikkevann da det strider mot FutureBuilds verdier (se neste avsnitt). Gjenåpning av bekken avhenger dermed av at det finnes nok vann. Dersom hydrologiske vilkår er tilstede er det likevel ikke

sikkert at bekken får den plasseringen som Landskapsfabrikken har foreslått (Løken & Øyasæter 2011 p m). For at parken skal fungere optimalt er det i forprosjektet gjort noen grep som Gulden og Husaas mener er nødvendige. Bekken utgjør et viktig strukturerende element i parken. Utformingen av Landskapsplassen er et viktig samlingssted og bør derfor ha god estetisk og funksjonell kvalitet. Aksestystemet som stier og traseer utgjør er avgjørende for å få sirkulasjon i parken. Furustien med allé skal danne en ramme rundt parken i øst og bli en parkvei med identitet (Sakya 2011 p m). Uten denne parkveien mister man også en dominerende struktur i parken. Øvrige stier i konseptskissen danner grenser mellom de ulike aktivitetene samtidig som de gir god fremkommelighet. Aktivitetene er ment å skape friksjon mellom mennesker slik at de faktisk møtes, og ikke danner klikker. På samme tid er de plassert i et eget område i parken slik at de ikke blir forstyrrende for folk som oppholder seg i parken. Disse aktivitetene er kanskje det viktigste med parken, de gir den en egen karakter, men mulighetene for å etablere disse forsvinner dersom man ikke får tillatelse til å bruke skoletomta (Sakya 2011 p m). Friluftsetaten ønsker å bygge så mye som mulig av de forslagene som er lagt frem i forprosjektet, men med de nye premissene er de usikre på hvor mye som faktisk kan realiseres. De planlegger å gjennomføre prosjektet i etapper slik som Landskapsfabrikken har foreslått. De vil prioritere de viktigste tingene først, som møteplassen ved Landskapsplassen, vannspeilet, et parkour-anlegg og forhåpentligvis gjenåpning av bekken. De håper at utbyggingen kan starte høsten 2011. Det vil imidlertid ta litt tid å komme i gang på grunn av at prosjektet må gjennom en del undersøkelser og offentlige godkjenninger. På grunn av lite ressurser til vedlikehold bør det legges desto mer penger i investeringen for å sikre god holdbarhet (Løken & Øyasæter 2011 p m). Det er i første omgang nok midler til å utføre etappe A, Landskapsplassen. Hovedelementene her er et mosaikkgulv og et vannspeil. Friluftsetaten sammen med Kunst i Oslo er i gang med å finne en kunstner som kan designe dette gulvet. Kunst i Oslo vil også ha ansvar for forvaltningen av gulvet i ettertid. Inntil mosaikkgulvet er ferdig vil det bli opprettet et gulv av grus på plassen, noe som kan føre til at folk blir skuffet. Friluftsetaten ser vannspeilet som en viktig del av parken for å skape attraksjon, men kan ikke garantere noe før resultatene fra Vann- og avløpsetaten blir lagt frem. Videre mener friluftsetaten at det er viktig at man imøtekommer brukernes behov ved å tilføye parken noe som de er opptatt av. Parkour er en populær sport på Furuset og betraktes som en ny sportsaktivitet her i

landet. Et slikt anlegg ville gjøre Verdensparken attraktiv for de unge i området, samtidig ville den gjøre parken spesiell sammenlignet med nærliggende grøntområder (Løken & Øyasæter 2011 p m). Friluftsetaten ønsker at elementene skal være flerfunksjonelle slik at man får en bedre utnyttelse av området. Som Landskapsfabrikken foreslo vil også Friluftsetaten at parken skal være fleksibel i den forstand at det skal gå an å gjøre endringer eller tilføyelser ved behov. Aktiviteter som Landskapsfabrikken har plassert på skoletomta vil bli forsøkt omplassert (Løken & Øyasæter 2011 p m).

Friluftsetaten har ikke kontakt med brukerne på samme måte som Landskapsfabrikken hadde i forprosjektet, men understreker at informasjon er en forutsetning for å unngå falske forhåpninger og skuffelser. De tilføyer at det ikke bør gå for lang tid før tiltak iverksettes av hensyn til brukerne (Løken & Øyasæter 2011 p m).

For å kvalitetssikre prosjekteringen konsulteres forslag med andre ansatte i Friluftsetaten eller seniorrådgiver. I enkelte tilfeller vil det også innhentes eksterne konsulenter. Eksempelvis kan nevnes Vann- og avløpsetaten i forbindelse med gjenåpningen av bekken, og kunstner til å designe mosaikkgulvet. Det vil også bli engasjert en spesialist til å designe parkour-anlegget når den tid kommer. Dette kunne man gjort i samarbeid med lokale parkour- utøvere, men dette ville i tilfellet blitt en svært tidkrevende prosess, i følge Friluftsetaten (Løken & Øyasæter 2011 p m).

Idèkonkurranse for klimaeffektiv byutvikling

Ved siden av planarbeidet for Verdensparken er det gjennomført en åpen plan- og designkonkurranse for utvikling av sentrale deler av Furuset. Konkurransen ble lansert i september 2010 av Oslo kommune v/Plan- og bygningsetaten og FutureBuilt.

FutureBuilt er et ti-årig program som drives i samarbeid mellom: Oslo kommune, Drammen kommune, Husbanken, Enova, Miljøverndepartementet, Statens Bygningstekniske Etat, Grønn Byggallianse og Norske arkitekters landsforbund (Oslo et al. 2011).

Programmet går fram til 2020 og arbeider etter følgende tre målområder:

1. FutureBuilt skal bidra til å realisere en rekke forbildeprosjekter i Oslo og Drammen
2. FutureBuilt skal være en arena for kompetanseutvikling og innovasjon
3. FutureBuilt skal kommuniseres bredt og være et utstillingsvindu nasjonalt og internasjonalt
(Oslo et al. 2011)

Idèkonkurranse for klimaeffektiv byutvikling *gjennomføres i et samarbeid mellom Husbanken, OBOS, Bydel Alna og en rekke kommunale etater i Oslo* (FutureBuilt 2011a). Utfallet av denne konkurransen er avgjørende for den videre utviklingen av Verdensparken (Løken & Øyasæter 2011 p m). Hovedmålene for konkurransen er følgende:

Mål 1: Klimaeffektiv byutvikling

Mål 2: Levende sentrum - fra senter til sentrum

Konkurransen er rettet mot tverrfaglige plan-/arkitekturteam i Norge og Norden for øvrig. Ut fra en langsiktig målsetning om klimanøytralitet for bydelen består konkurransen av følgende utfordringer: plassering av 2000 nye boliger og 2800 nye arbeidsplasser i området, tilrettelegge for redusert bilbruk, tilrettelegge for gående og syklende, få redusert energibruk i bygningsmassen samtidig som den blågrønne strukturen styrkes (FutureBuilt 2010).

Utforming/ arealutnyttelse av Verdensparken er også en del av oppgaven i konkurransen: *"Konkurransen skal vise hvordan Verdensparken kan inngå i et nytt, helhetlig, blågrønt konsept og hvordan skoletomtene bør behandles etter rivning"* (FUTUREBUILT & bygningsetaten 2010).

Deltakerne har kommet med forskjellige forslag. Noen har beholdt området som park, mens andre konkurransedeltakere har brukt hele, eller deler av arealet, til utbygging (Husaas 2011 p m).

Med utgangspunkt i konkurransens hovedmål og formulerte konkurranseoppgaver vil

juryen vurdere forslagene etter disse kriteriene:

(FutureBuilt 2010)

- › En klar og robust helhetsløsning med gode klima/miljø-løsninger, og høye byplanmessige og arkitektoniske kvaliteter
- › En god tilretteleggelse for etappevis utbygging
- › Gode løsninger for helhet og delfunksjoner i sentrumsområdet
- › Gode og nyskapende løsninger for delområder, delfunksjoner og deloppgaver

Hvem som setter premissene for en konkurranse og bedømmer forslagene har mye å si for utfallet. Juryen består av 11 personer fra ulike firma i Norge og Danmark (Oslo et al. 2011).

I mars 2011 trakk juryen ut en vinner av konkurransen. "En by i emning" heter vinnerforslaget som er utarbeidet av a-lab, COWI og Architectopia (FutureBuilt 2011b).

Figur 22 Illustrasjon "en by i emning" (FutureBuilt 2011b)

Utdrag fra juryrapporten:

“Forslaget tar utgangspunkt i en enkel og robust strategi for en fremtidig strukturering av utviklingen på Furuset. Gjennom etablering og understrekning av to kontrasterende kvaliteter, den grønne og den urbane i et likevektig samspill, oppnås en tydeliggjøring av de eksisterende kvaliteter, samt en tilføyelse av helt ny bymessighet” (FutureBuilt 2011b).

”Forslaget viser et godt helhetsgrep for fortetting rundt kollektivknutepunktet og åpner for en trinnvis utbygging uten omfattende riving av eksisterende bygningsmasse. Her gir utkastet et overbevisende svar på konkurransens hovedoppgave knyttet til klimaeffektiv byutvikling” (FutureBuilt 2011b).

Drøfting

Opprusting av friområdet på Furuset er en del av en kjempemessig satsning. Skisseprosjektet er utført av profesjonelle landskapsarkitekter, og baseres på grundige forarbeider. Dette arbeidet danner betingelser for den videre prosjekteringen. Det er derfor viktig at resultatene blir tatt hensyn til. Justering blir som regel nødvendig likevel, men dette bør i så fall diskuteres med de som har utført forprosjektet. Tett samarbeid og kompromissløsninger er en forutsetning for å nå målet. Ved å overdra et prosjekt til en annen aktør oppstår det imidlertid en risiko for at prosjekteringen tar en ny vending dersom disse aktørene har forskjellig ambisjonsnivå. Interessekonflikter kan lett føre til stagnering i prosjektet, eller bli årsak til at man overser momenter som er avgjørende for å sikre et godt resultat.

Motivet for å lage Verdensparken er å løfte opp området, og skape et godt og uformelt møtested slik at de som bor der får økt livskvalitet.

Ideene er i utgangspunktet store og fremtidsrettet, men samtidig bygger de delvis på forutsetninger som ikke var tilstede da de ble utviklet, f. eks tillatelse til å bruke skoletomtene og gjenåpning av bekken.

Flere erfarne landskapsarkitekter er bekymret med tanke på at hovedprosjektet skal utføres av Friluftsetaten. Det fryktes at utførelsen vil bære preg av økonomiske

begrensninger. Av denne grunn mener flere også at ambisjonsnivået er uoppnåelig.

Formidling

Gjennom god informasjon og brukermedvirkning har man klart å bevisstgjøre og engasjere flere av beboerne i Groruddalen. Dette skaper også forventninger til gjennomføring og resultat, og bør brukes bevisst (Løken & Øyasæter 2011 p m).

III Drøfting

III.0 FORUTSETNINGER

Parker, uavhengig av alder og karakter, er og har alltid vært i konstant forandring. Dette er et resultat av gradvis omlegging av drift, endret vedlikehold og mindre ombyggingsprosjekter som blir iverksatt for å utbedre komponenter som er mangelfulle eller ødelagt. Eksempelvis reparering av benker, montering av fontene, nye lekeapparater, utskifting av plantemateriale o.l. Det er heller uvanlig at parkfornyelse utføres som et planlagt og målrettet tiltak. Ambisiøse rekonstruksjoner og renoveringer av historiske anlegg forekommer også sjelden (Bettum 2011 p m).

Større eller mindre parkomlegginger har likevel vært med på å forme de fleste parker verden over på utallige forskjellige måter i århundrer, og fremdeles er vi på et stadium hvor vi forsker på hvordan parkfornyelser best mulig kan tilnærmes. Samtidig hever vi oss over de metoder som er blitt brukt før oss fordi dagens vitenskapelige nivå gir oss langt større forutsetninger for å gjøre dette riktig. Til syvende og sist handler gode parkomlegginger om mer enn vitenskap. Politikk, økonomi, kompetanse, ambisjoner, interesser, kontekst og behov med mer er premissgivende faktorer for utviklingen innen parkfornyelse.

Aktører

Omfanget av et parkfornyingsprosjekt kommer blant annet an på parkens karakter, kontekst, historiske verdi, interesser og formålet med omleggingen. For å sikre best mulig løsning med hensyn til gjeldende forhold, bør beslutninger fattes av en prosjektgruppe. Denne gruppen bør bestå av folk med ulik kompetanse slik at drøftingen av ulike utviklingsalternativer blir drøftet mest mulig objektivt. Å få prosjektgruppen opp i en viss størrelse har også noe med å sikre beslutningskraft overfor ledelsen. I enkelte tilfeller kreves ytterligere eksperter for å utføre forhåndsundersøkelser som ligger utenfor planleggenes kompetanseområde (Dietze-Schirdewahn 2011 p m). Dersom det er snakk om kulturminner eller fredete anlegg er Riksantikvaren utøvende myndighet og har ansvar for å kontrollere

prosjektets utvikling. Bestiller og prosjektleder har stor beslutningskraft blant annet i forhold til fornyingsprinsipp og ivaretagelse av interesser, og har dermed mye å si for prosjektets utvikling og resultat. De har ansvar for å tilse at prosjektet gjennomføres på en faglig forsvarlig måte, og hvis de ikke selv har den kompetansen som trengs, så er det deres oppgave å registrere dette og innhente den nødvendige fagdisiplinen (Dietze-Schirdewahn 2011 p m).

Ambisjonsnivå

Hvert av casestudiene som er presentert er i utgangspunktet ambisiøse prosjekter. Det er imidlertid forskjell på defensive og offensive ambisjoner. Når det her er snakk om store eller lave ambisjoner så beskriver dette omfanget og karakteren av målsetningene. Dersom målsetningene er av en defensiv art med behov for minst mulig utbedringstiltak vil de i dette tilfellet karakteriseres som lite ambisiøse. Derimot hvis målsetningene reflekterer en mer handlekraftig og utviklingsrettet innstilling vil de karakteriseres som ambisiøse. Ambisjonsnivået er med på å sette premissene for prosjektets utvikling. Det kan også være et viktig virkemiddel til å skaffe midler til prosjektet. Det er imidlertid alltid en utfordring å styre prosjektet slik at resultatet til slutt samsvarer med ambisjonsnivået.

Verdensparken

Samfunnsendringer i form av globalisering, økt urbanisering og fortetting skaper en annen type og mer krevende etterspørsel enn tidligere. På grunn av dette har ambisjonene for kultiverte parker økt de senere årene, og Verdensparken fremstår nærmest som et symbol på dette. Prosjektet bekrefter at en park som ble etablert på 70-tallet, for norske forhold, i et semi-urbant område ikke lenger dekker gjeldende behov i 2011. Lokalsamfunnet har endret seg, og det samme stedet som for 40 år siden hovedsakelig bestod av norsk etnisk befolkning, er i dag i stor grad blitt et multi-etnisk samfunn. I tillegg er det blitt tett befolket og urbanisert. Motivet for å rehabilitere friområdet er å knytte mennesker tettere sammen, skape gode møtesteder og vakrere omgivelser som til sammen skal bidra til områdeløft. Ut i fra dette er det utviklet et omfattende parkkonsept som viser stor innsats for å få dekket så mange behov som mulig. Ambisjonsnivået er høyt, kanskje uopnåelig høyt.

Tradisjonelt sett bevilges ikke mye penger til denne type prosjekter, og uten Groruddalssatsningen er det lite sannsynlig at noe ville blitt gjort i det hele tatt. Dersom forslaget fra forprosjektet ble realisert ville dette sannsynligvis hatt stor positiv effekt på området og menneskene som bor der. Anlegget ville trolig også fått stor internasjonal anerkjennelse. Men på grunn av begrenset økonomi og endrede premisser er det stor sannsynlighet for at anlegget blir noe annerledes, til tross for medvinden som Groruddalssatsningen eventuelt måtte medføre. Trolig vil det bli en forenklet utgave av den planen som Husaas og Sakya har foreslått. Utviklingen avhenger dessuten av planene for tilgrensende planområder, og resultatene fra diverse undersøkelser (Løken & Øyasæter 2011 p m). Slik det ser ut på dette tidspunktet vil planene justeres såpass mye at vi egentlig snakker om en helt annen park. Hva dette i så fall har å si for det endelige resultatet er uvisst, men man kan tenke seg at man får et langt mindre verdifullt parkområde i forhold til det som var intensjonen.

Kongens Have

Kongens Have er en historisk, urban folkepark med stor bruksverdi for lokalbefolkningen. Odense kommune ønsket å gjøre Kongens Have tryggere og mer tilgjengelig. Som følge av fredningen fikk de en stor mulighet til å fornye hele parken (Hune 2010 p m). Forslaget som vant konkurransen ble bearbeidet og videreutviklet slik at ambisjonsnivået ble enda høyere. Første del av fornyelsen er utført. Så langt virker resultatet vellykket, men da ikke alle elementene er på plass enda, er det for tidlig å bekrefte at ambisjonsnivået er oppfylt. Prosjektlederen sier det gjenstår å se om de siste trinnene i prosjektet i det hele tatt blir utført (Hune 2010 p m). Kanskje har man valgt å si det slik for å unngå forventninger. Odense kommune brukte en del midler på arrangementer under byggeperioden. Trolig kunne hele planen vært realisert dersom de prioriterte annerledes. Likevel har kommunen bevisst valgt å gjøre det slik for å knytte publikum nærmere parken, og nærmere den offentlige forvaltningen (Hune 2010 p m). Kongens Have var en utbyggingspresset park. Selv om parken ikke ble fredet ville trolig teaterets utbyggingsplaner møtt stor motstand og kanskje aldri blitt gjennomført. Men med fredning er dette noe man forhåpentligvis unngår i fremtiden. Uten den ville kommunen neppe hatt anledning til å gjennomføre en like omfattende reovering. Det er vanskelig å si om resten av planen blir

realisert, spesielt når prosjektlederen selv uttaler at det kanskje aldri blir det. De gjenstående tiltakene er ikke vesentlige, men de ville styrke anlegget og gjøre det mer variert. Det er nok fullt mulig å realisere siste trinn også dersom kommunen virkelig ønsket det, selv om det kan ta tid.

Kongens Have er ikke først og fremst fredet for å bevare dens eksisterende uttrykk, men for å sikre dens eksistens som kulturminne og folkepark, hindre utbygging og bevare den som ramme om slottet. (Raunholt et al. 2005). Utviklingsplanen gav rom for restaurering eller tilføyelse av nye elementer (Raunholt et al. 2005). Som sentral folkepark var det uansett viktig at parken er attraktiv for publikum. Til tross for historiske verdier er renoveringen derfor utført på publikums premisser. I stedet for å utføre en arkeologisk rekonstruksjon fremstår parken som en fortellende park med elementer fra alle tidligere utforminger. Samtidig har man latt fortellingen fortsette med denne moderniseringen (Hune 2010 p m).

Eidsvollparken

”Anlegget er (...) et av våre viktigste kulturminner. Stedet har et uvanlig høyt besøkstall for denne typen museer og sentre. Særlig med tanke på det store besøkstallet og anleggets historiske status er det kulturminnefaglig avgjørende at anlegget forteller en sann og troverdig historie. Ambisjonsnivået for en restaurering må samsvare med kulturminnets posisjon, dets arkitektoniske og håndverksmessige kvalitet, og dets høye forsknings-, kunnskaps- og formidlingsverdi” (Langvandslien & Eggen 2010).

Dette er det overordnede ambisjonsnivået. Under omtales ambisjonsnivået i forhold til parken:

”Ambisjonsnivået for rehabiliteringen av de forskjellige delene av prosjektområdet har variert gjennom forprosjektet. For hagen ble en tilbakeføring til 1814 forlatt på grunn av det usikre dokumentariske grunnlaget. For Mortensens 1860-park er et slikt grunnlag til stede, selv om målsettingen er noe justert i forhold til de senere endringene” (Langvandslien & Eggen 2010).

Formålet med fornyelsen av Eidsvollparken var å fremstille hele anlegget slik det så ut i 1814. En slik beslutning bør imidlertid ikke foretas uten å vurdere anleggets historie og tidligere arkitektoniske uttrykk. Dette er til dels på grunn av at man ikke kan garantere at en slik restaurering lar seg gjøre, samtidig som andre utforminger kan være vel så verdifulle (ICOMOS 1981).

Planen fra 1860 er et viktig tilslag i parken og representerer et av få Mortensen-anlegg (Fagdag 2011 p m). Selv om dette ikke inngikk i den opprinnelige planen, kommer det frem som det mest dokumenterte anlegget, og gir derfor et godt grunnlag for rehabilitering. Riksantikvaren ser på LARKs utredninger og planforslag som godt grunnlag for detaljprosjekteringen (Langvandslien & Eggen 2010) og nevner videre: *”det ville være en fordel om vognremissen forsvant, og på sikt forvalterboligen, slik at tilbakeføringen av 1860-parken med stisystem og beplantning kunne utføres”* (Langvandslien & Eggen 2010).

Det er imidlertid bekreftet at rehabiliteringen vil bli ytterligere forenklet (Moltke-Hansen 2011 p m). Eidsvollparken kommer dermed ut helt annerledes enn hva de forhåndssatte ambisjonene tok sikte på. Parken blir nok fremstilt i en bedre stand enn hva den gjør nå. Likevel er det nok realistisk å tro at Eidsvollparken ikke vil bli veldig mye annerledes enn slik den er formmessig. Rehabiliteringen vil trolig fremstå mer som et omfattende skjøtselstiltak mer enn en parkomlegging, som et resultat av at ambisjonene ikke lot seg forene med premissene.

Prosess

Utfordringene i forhold til gjennomføringen av Eidsvollprosjektet og Verdensparken ligger i hovedsak i prosjektkoordineringen, og ikke overraskende i budsjetteringen. Manglende kompetanse burde ikke være et hinder, men kan lett bli det ved feil styring både i Eidsvollprosjektet og Verdensparken. Statsbygg har tidligere gjennomført suksessfulle prosjekter som for eksempel Gamlehaugen i Bergen, Bygdøy Kongsgård og Slottsparken (som nå skal i gang med neste fase (Dietze-Schirdewahn 2011 p m)). Alle disse anleggene er kongelige, noe som utgjør en vesentlig forskjell med tanke på hvordan anleggene behandles. Det forventes høy prestisje, samtidig har man nok hatt større mulighet til å engasjere spesialister

(Dietze-Schirdewahn 2011 p m). Slottsgartneriet har dessuten vært medvirkende ved restaureringen av Slottsparken og Bygdøy Kongsgård. Slottsgartneriet har ansvar for drift og vedlikehold av Slottsparken, parkanleggene ved Bygdø Kongsgård, Oscarshall, de kongelige private eiendommene, og for planteproduksjon (Kongehuset 2010). For bare 30 år tilbake var slottsgartneriet ganske redusert. I dag står det derimot meget sterkt som faglig driftsapparat, med en stor gartnerstab og egen planteskole. Som sådan er dette trolig det eneste intakte faggartnermiljø i landet (Bettum 2011 p m).

Dronningen har stor interesse for parkene og dette har nok også hatt en god del å si. Både Gamlehaugen (Statsbygg 2005) og Dronningparken i Slottsparken er tidligere utnevnt til "Årets grønne park" av norske anleggsgartnere (Kongehuset 2010).

Det bør imidlertid ikke godtas at Eidsvollparken, som symbol på Norges grunnlov, behandles ringere enn disse.

Eidsvoll vs. Kongens Have

Kongens Have er et historisk anlegg som er fredet og har stor nasjonal verdi. Det samme gjelder for Eidsvollsparken, men i tillegg er det viktig å understreke at dette anlegget danner rammen rundt en grunnleggende hendelse for norsk historie.

Fredning var bakgrunnen for renoveringen av Kongens Have, som også bidro til stor finansiell støtte, men motivet var egentlig å utbedre parken. Odense kommune var byggherre for prosjektet. Prosjektgruppen bestod av syv personer med forskjellige faglig kompetanse (Odense 2007). Det ble arrangert en begrenset

anbudskonkurranse med flere konkrete kriterier for hva forslagene burde inneholde.

Motivet for rehabiliteringen av Eidsvollparken var å istandsette anlegget til jubileet som nærmer seg, og sikre bevaring av et anlegg som stod i stil med bygningen. Det er etablert en prosjekteringsgruppe som behandler bygning og park samlet, og kun en person til å utrede forarbeider og utviklingsmuligheter, i motsetning til ved renoveringen av Kongens Have hvor det ble etablert en stor gruppe.

Riksantikvaren har ansvar for å sikre autensitet (Eggen 2011), men han har forøvrig også et ansvar for å tilse at prosjektet håndteres profesjonelt, et ansvar enkelte mener at han har forsømt. Blant annet kunne han satt større krav i forhold til å etablere en egen prosjektgruppe for parken. Forarbeidet er grundig, men

anbefalingene som konkluderes ut fra dette står for svakt med kun en person (Dietze-Schirdewahn 2011 p m). Fredningsnævnet i Danmark deltok i avgjørelsene for utviklingen av Kongens Have, men her hadde man blitt enige om premissene på forhånd (Raunholt et al. 2005). Dermed var prosjektet forholdsvis forutsigbart. Deltakerne i konkurransen for Kongens Have sto relativt fritt i forhold til utforming, så lenge historiske spor ikke ble ødelagt (Odense & arkitektforening 2005). Det var likevel et ønske fra kommunen at de historiske verdiene skulle tas hensyn til i forslagene (Konkurransesekretariat 2006). Dommerpanelet valgte ut det forslaget som på best måte hadde løst forhold knyttet til de forhåndssatte kriteriene (Konkurransesekretariat 2006). Ut i fra dette ble forslaget videreutviklet og styrket ut i fra prosjektgruppens og brukernes ønsker. Odense har brukt mye ressurser på involvering og formidling til publikum i prosjektet (Hune 2010 p m). I Eidsvollprosjektet er det kun Eidsvoll-stiftelsen som har hatt mulighet til å påvirke utviklingen noe (Statsbygg 2008). Utviklingen blir diskutert av publikum (Fagdag 2011 p m), men de har ikke samme mulighet til å påvirke beslutningene som i Odense.

Budsjettet for Kongens Have var over dobbelt så stort som budsjettet for Eidsvollparken. Renoveringen ble også mer kostbar enn først beregnet (Hune 2011 p m), men i motsetning til Eidsvollparken var det ingen krav om at hele prosjektet måtte være fullført innen en bestemt tidsfrist. Derfor har kommunen valgt å utføre deler av prosjektet på et senere tidspunkt. Kongens Have- prosjektet inkluderte ingen bygninger. Det er imidlertid brukt store beløp på arrangementer som ble holdt på sommeren, og for dette ble det tatt en pause i renoveringsarbeidet i en måned (Hune p m 2011).

Odense kommune hadde satt krav om at parken skulle være åpen under renoveringsarbeidet. Det ønsker man også skal være mulig i Eidsvollprosjektet (Statsbygg 2008).

Brukermedvirkning

Brukermedvirkning, eller brukerundersøkelser, i prosjekter åpner for demokratisk prosess. Hensikten er at publikums kunnskap og erfaringer sammen med

prosjektørens kompetanse skal utvikle planer som tjener felles interesser. Ved brukermedvirkning vil man sette brukerens behov i sentrum, ved at de får mulighet til å komme med innspill til tiltak som angår dem.

Det begynner å bli mer og mer vanlig å gi rom for brukermedvirkning. Dette kan gjøres på flere forskjellige måter, i form av undersøkelser, seminarer eller mindre møter hvor utvalgte målgrupper inviteres. Fremgangen i møtet avhenger av det enkelte prosjekt og hvem som styrer medvirkningen. Frivillige organisasjoner og interessegrupper er også ofte involvert i prosjekter på en eller annen måte, som sponsorer, ved å samarbeide, komme med innspill til planer, bekjempe tiltak som de er uenige i eller lignende.

III.I ENDRET BRUKSMØNSTER

Globalisering og urbanisering skaper en mer kompleks demografisk sammensetning (Storhaug). Planleggingsarbeid må ta hensyn til befolkningsvekst, og at det finnes en større variasjon av behov og preferanser grunnet stor kulturell og sosial variasjon.

Friområdet hvor Verdensparken skal bygges ble etablert på 70-tallet. Situasjonen da var helt annerledes enn hva den er i dag. Blant annet var de aller fleste som bodde der den gang bebyggelsen ble etablert av norsk opprinnelse. Friområdet var et typisk funksjonalistisk grøntområde uten særlig tilrettelegging, men med mye plass til utfoldelse i naturlige omgivelser. Området er blitt langt mer bypreget enn det var før. Dagens befolkning, som er en helt annen enn den som bodde der for 40 år siden, er lite tilknyttet friområdet. For dem er det ikke attraktivt verken til å se på eller oppholde seg i. Friområdet er et godt utgangspunkt for å utvikle en større bydelspark. Prosjektet tar fatt på å forbedre mange av de faktiske forholdene i nærmiljøet. Sammenlignet med friområdets historiske verdi og eksisterende forhold, er tilrettelegging for menneskene som bor der lang mer meningsfullt.

I USA finnes det mange eksempler på parker som er blitt fullstendig neglisjert og rehabilitert. (Blant annet Riverside park og Albert park i New York). Ingen park i

Norge kan sammenlignes med forholdene i New York, men suksessfaktorene er de samme. Når forvaltere blir tvunget til å gjenopprette en nedslitt park, må parksjefen gjøre en vurdering av hvorvidt parken tilfredsstillende samfunnets interesser. I følge boken: "How to turn a place around" (project for public places) vil det å observere hvordan en park brukes være første steg i å revitalisere en park (Hargett 2001).

Landskapsfabrikken har gjort en utmerket innsats for å inkludere så mange som mulig, og sikre et mest mulig representativt utvalg, i brukermedvirkningen. Med en så sammensatt befolkning som her, er dette i høyeste grad nødvendig for å oppnå målene.

Groruddalssatsningen som har muliggjort byggingen av Verdensparken, er blant annet et tiltak for å håndtere den forventede befolkningsøkningen i Oslo de kommende årene. Fortetting i byer skaper økt behov for gode uteområder. Oslo regnes som en grønn by fordi marka er forholdsvis lett tilgjengelig. Likevel blir det et tiltak for mange, både å sette av tid og å komme seg dit. Hverdagene er for mange dessuten fulle av andre aktiviteter som jobb, trening, fritidssysler og sosiale sammenkomster. Dermed blir det ofte vanskelig å sette av tid til å ta seg ut i marka. I sin doktorgradavhandling skriver Helena Nordh blant annet at en tur i marka egner seg best til helgeturer, og krever gjerne noe planlegging, mens parker kan gi mer spontane naturopplevelser (Thomas 2010). Heller ikke alle trives, eller føler seg komfortable, ved å oppholde seg i større naturområder. Derfor er det viktig at vi utvikler flere, mer sammenhengende og mer varierte parker slik at stedene vi bor og oppholder oss blir trivelige selv om man bor tett. Parkene gir rom for alle, og krever ikke at folk endrer innstilling, eller livsstil. Man kan komme og gå dit som man er, enten i treningsklær eller i finstasen, alene eller sammen med noen, til alle døgnets tider.

Lite brukte parker

Samtidig som man tilrettelegger med fokus på brukernes behov, kan parkomlegging motiveres ut i fra et ønske om at parken skal bli brukt annerledes. Uansett må man ta utgangspunkt i hva publikum ønsker og hva som gjør parker attraktive.

Odense kommunen hadde registrert at Kongens Have ikke ble brukt så mye som de ønsket. Årsaken til dette var i følge undersøkelsen som ble gjort i 1998 at mange kjente seg utrygge i parken, en vanlig parkproblematikk for øvrig. Formålet med fornyelsen var å modernisere parken, og tilrettelegge den for et mer hyppig og allsidig bruk i trygge omgivelser. For å få til dette åpnet de parken ved å fjerne en gammel hekk som tidligere rammet inn parken, i tillegg til andre utbedringer. Dette tilrettela samtidig for en velfungerende gangforbindelse mellom byens kjerne og jernbanestasjonen.

Dersom myndighetene hadde gått i motsatt retning, og gjort parken mindre tilgjengelig, med intensjon om å bevare den som historisk monument, ville de sannsynligvis møtt stor motstand. Det ville definitivt ødelegge et viktig grunnlag for folkelivet i byen. Derimot, dersom det samme ble gjort med Eidsvollparken, som ligger i langt mer rurale omgivelser, ville man garantert ikke møtt samme reaksjon (selv om mange bryr seg om anlegget). Samtidig, grunnet dens beliggenhet og få besøkende, er det ikke hensiktsmessig at parken moderniseres og tilrettelegges for samme type bruk som Kongens Have. De få gangene bruksintensiteten øker noe, er ved arrangementer som 17. mai og lignende. Enkelte tilpasninger i forhold til dette kan dermed være nødvendig.

Gjenoppdagelse av gamle parker

Nyetablerte parkområder og møtesteder kan føre til at eldre steder mister sin funksjon, og blir liggende ubrukt. Drammen park pleide å være en velbrukt arena til ulike aktiviteter, men i de senere årene har parken blitt erstattet med mer moderne og attraktive områder. Parken står tilbake, uten betydelige funksjoner. Kommunen har hatt ønske om å fornye parken i over 30 år. Grunner til at dette ikke er blitt gjort før nå er blant annet at beboerne har hatt et kjært forhold til parken og har derfor vært negativt innstilt til endringer. For at den igjen skal bli attraktiv, kreves en modernisering, og i dagens trend vil det si å gi rom for ulike aktiviteter (Greni 2011 p m). Sykkeltrafikken vil legges utenfor parken slik at ferdselen for gående og folk med barn blir tryggere. I første etappe av rehabiliteringen vil det etableres en ny lekeplass i parken. Hensikten med opprustningen, foruten at den skal være et attraktivt møtested, er å skape bedre sammenheng med omkringliggende omgivelser, øvrige

parkdrag og bevegelseslinjer. Parken skal ikke restaureres, men opprinnelige formgivende komponenter vil bli beholdt (Greni 2011 p m).

Alternativt bruk

Parker får stadig større roller som turistattraksjoner. Dette kan kanskje åpne for nye bruksmuligheter, noe som videre kan ha en betydelig økonomisk effekt. Dette kan også føre til at enkelte parker får en mer profilerende rolle. Det vil i så fall ikke redusere behovet for vedlikehold, snarere tvert i mot. Dersom det er snakk om spesielle anlegg kan det være aktuelt både med tanke på driftsutgifter, og parkens sårbarhet, å innføre en inngangssum. Eventuelt kan parkene brukes til ulike typer arrangementer som kan gi inntekter.

III.II ENDRET DRIFT

Enhver rehabilitert park krever nødvendigvis en omlegging av drift. Noe som i utgangspunktet kan være årsaken til at man ikke satser så høyt i rehabiliteringsprosjekter, da man vet at man ikke har midler til å vedlikeholde anlegget i ettertid.

Tvunget driftsomlegging

Grunnet dyre driftskostnader blir flere anlegg tvunget til å tilrettelegge for et enklere vedlikehold. Dette er lite ønskelig da det vil føre til at parken gradvis vil slutte å avbilde sin egentlige, eller tiltenkte karakter. En park er ment å være en berikelse for samfunnet og bør ikke reduseres for skjøtselens skyld. Denne type tiltak bekrefter lite konsekvent planlegging. På samme måte som godt fungerende parker har en oppbyggelig effekt på samfunnet blir lite fungerende parker lett en belastning. Uten skjøtsel vil de etter hvert bli skjemmende og et "levende bevis" på en lite fungerende administrasjon:

"Byers sjel og politiske intensjoner og ambisjoner kan leses gjennom å betrakte utemiljøet" (Kunstneren Guttorm Guttormsgård, (Smaaland 2009).

Folk vil slutte å bruke parkene fordi de føles utrygge eller fordi de mangler nødvendige fasiliteter. Etter hvert som parken degraderes ytterligere kan den lett bli et tilholdssted for belastede miljøer (Hargett 2001).

Redusert skjøtsel kan også få økonomiske konsekvenser. I følge artikkelen "Good Parks Are Good for the Economy" (Schwartz 2009). er det viktige økonomiske grunner til at parker bør opprettholdes i så god stand som mulig:

"... having beautiful, well-maintained parks is much more than a nice amenity cities can ignore when times are hard. Creating and maintaining parks stimulates the economy and also provides quantifiable recreational and environmental benefits along with other services and savings to taxpayers" (Schwartz 2009).

Parker er ofte noe av det første man gir slipp på i økonomisk vanskelige tider. Men dette kan få konsekvenser på lang sikt:

"Such cuts could turn out to actually cost the city money. Fine parks contribute to the economy by increasing property values and, as a result, real estate tax receipts. A 2008 analysis found that the completion of the Greenwich Village section of the Hudson River Park raised real estate prices in the adjacent two blocks by 20 percent" (Schwartz 2009).

Det ville være interessant å gjøre samme undersøkelse i Norge, da det naturligvis vil være differanse mellom amerikanske og norske normer. Gentrifiseringsprosesser kan være en bekreftelse på at gode uterom har effekt på tomte- og boligpriser også her til lands. Men slike prosesser er komplekse og årsaken kan ikke begrenses til vakre uterom. Likevel er økonomiske effekter et viktig aspekt som bør vies mer hensyn i planlegging og forvaltning av parker. I stedet for å tenke kortsiktige løsninger bør det legges til rette for mer bærekraftige løsninger. Dette gjelder også historiske anlegg:

"The interpretation plan for a cultural heritage site must be sensitive to its natural and cultural environment, with social, financial, and environmental sustainability among its central goals (ICOMOS 2008).

Økologisk drift

Driftsomlegging behøver ikke å være defensiv. I Göteborg er det startet et nytenkende prosjekt hvor miljø er bakgrunnen for driftsomlegging. "Den skuldfria parken" er slagordet som profilerer Bulltoftaparken i Malmö, "från ord til handling i miljöarbetet". Bakgrunnen for prosjektet var en visjon om en miljøskyldfri park som startet for fire år siden. Arbeidet som er gjort i de fire årene har munnet ut i en samling aktiviteter for å tilnærme seg en økologisk varig parkskjøtsel. Prosjektet har utviklet seg ved at ulike ideer har oppstått underveis. Allerede da flyplassen ble lagt ned i 1972 startet ideene om en stor park nord i Malmö. Denne parken skulle være fremtidens park, ordnet etter naturens premisser. Parkkonseptet ble initiert av to landskapsarkitektstudenter på slutten av 1970- tallet. Arbeidet ble igangsatt i 1983 og ble utført av parkavdelingen (Malmö 2010). Parken er delt inn i tre soner, en idrettssone, en parksone og en natursoner. Materialvalg er gjort på grunnlag av at parken skal fremstå mest mulig naturlig. Det er benyttet plantematerial som krever minst mulig arbeidsinnsats, som for eksempel planter som etter fem år er ca 2m høye, og oppleves som skog etter 20 år. Til opparbeiding av gang- og sykkelveier er det benyttet masser fra den gamle flyplassen. Parken er på mange vis et forsøkslaboratorium. Det brukes solcellepanel til parkbelysning og i deler av parken er det satt ut beitedyr som et økologisk vedlikeholdstiltak. Noe av det mest interessante er kanskje klipping av gress som utføres med hestedrevet slåmaskin. Dette har ikke vært problemfritt, men bedre løsninger er oppdaget underveis. Det skal dessuten være liten prisforskjell i forhold til tradisjonell gressklipping. Skjøtselsansvarlig påpeker at tradisjonell klipping likevel ikke hører hjemme i denne type park. Å bruke hest erfares som en berikelse for parken, blant annet ved at en skaper attraksjon og god atmosfære (Malmö 2010). Omleggingen har også effekt på CO² utslippet:

"Enligt Beregninger som ble gjort i Bulltofteparken sommeren 2007 är koldioxiddemissionerna cira tio gånger högre vid klipping av bruksgräs med rotorklippare jämfört med slåtter av kångräs med traktorburet slåtteraggregat, beräknat per kvadratmeter och säsong. Det kan därför vara bra att ställa sig frågan vilken skötselnivå som är motiverad" (Malmö 2010).

Den type omlegging som er gjennomført i Bulltofteparken krever klare ambisjoner og stå-på-vilje. Ofte kreves det entusiaster for å kunne gjennomføre og opprettholde prosjekter som dette, og gode, langsiktige skjøtselsplaner.

Pilestredet park regnes å være et foregangseksempel for bærekraftig byutvikling i Norge. Her er også miljøet i fokus, og grunneiere er forpliktet etter Pilestredet Parks sameie- vedtekter. Sameiets formål lyder følgende: *"å drive og forvalte sameieeiendommen til deltakernes beste. Og samtidig legge til rette for, og stimulere til byøkologisk adferd blant beboerne i Pilestredet Park"* (Økodrift Sameie 2003). Visjonen er at Pilestredet Park Økodrift Sameie (PPØ) skal fremstå som en foregangsorganisasjon i å drifte et bo-, undervisnings- og næringsområde etter byøkologiske målsettinger. (PPØ fungerer som bestiller og har ansvar for å hyre anleggsgartnere til å vedlikeholde anlegget) (Økodrift Sameie 2003).

Intensjonen er at også Verdensparken skal driftes med økologiske prinsipper. Dette setter spesifikke krav til vedlikehold som lett kan bli forsømt. Uten målbevisst styring kan driften skli ut til vanlige skjøtselsmetoder, noe som eventuelt kan få konsekvenser for parkens kvalitet.

Flerfunksjonelt bruk

Herrenhausen i Hannover er en historisk park hvor det årlig holdes store arrangementer, i tillegg til at parken er en hyppig besøkt turistattraksjon. På grunn av anleggets historiske karakter kombinert med intensiv bruk kreves det høyt skjøtselsnivå. Vedlikeholdsutgiftene blir dekket av inngangspenger og sponsormidler.

Gunnebo slott har også klart å etablere et selvstendig driftsapparat. Anlegget brukes til flere arrangementer og virksomheter, samtidig er det en populær turistattraksjon, noe som bidrar til at de får nok inntekter til å drive stedet.

III.III HISTORISKE HENSYN

Motiver

På 1700-1800- tallet hadde hager en viktig rolle i forhold til selvforsyning av mat og som symbol på personlig status. I opplysningstiden ble hagene brukt i forbindelse med kunnskapsformidling og til rekreasjon. Hagene var også symbol på makt, og flere hager hadde gjerne religiøs betydning (Dietze-Schirdewahn 2011 p m). De samme parkaspektene lå også til grunn for parkomlegginger. Andre motiver kunne bygge på et ønske om å hedre sine forgjengere, personen som anla parken, landskapsarkitektens ønske om å bevare hagen uendret, eller andre personlige grunner (Canan et al. 2005). I dag har parken som statussymbol blitt erstattet med hus, bil, båt og hytte, og med mindre man er spesielt interessert behøver man ikke dyrke sin egen mat. Dette er de mest vesentlige forskjellene mellom historisk og moderne motiv for parkomlegging (Dietze-Schirdewahn 2011 p m).

Bevaringsaspektet har imidlertid blitt sterkere. Blant annet er man blitt strengere i forhold til hvilke fornyingsprinsipper som bør følges for å sikre mest mulig autentisk restaurering og for å hindre tap av verdier. Mange av dagens parker var opprinnelig privateid og eieren selv avgjorde naturligvis hva som var verdt å ta vare på eller ikke. De fleste parker er i dag offentlig eid, eller i hvert fall åpne for allmennheten, og dette setter andre premisser for verdisetting, og motiv for parkomlegging.

Kultur

“All judgements about values attributed to cultural properties as well as the credibility of related information sources may differ from culture to culture, and even within the same culture. It is thus not possible to base judgements of values and authenticity within fixed criteria. On the contrary, the respect due to all cultures requires that heritage properties must be considered and judged within the cultural contexts to which they belong” (Lemaire & Stovel 1994).

I Europeiske land defineres historiske verdier forholdsvis likt, og det er opparbeidet

generelle føringer for hvordan disse bør forvaltes. Firenzecharteret (ICOMOS) omhandler kort fortalt, hva som er av verdi, hvordan historiske parker bør forvaltes og hvordan man bør tilnærme seg en parkomlegging. Vår tolkning er i stor grad basert på materialistiske verdier, eksempelvis hagens form, estetikk, autensitet, design, innhold og kontekst. I enkelte andre kulturer har parkene en annen betydning. Som for eksempel i Kina hvor opplevelser essensielle. Opplevelsen av å ha en nostalgisk tilknytning til stedet, eller en lengsel etter øyeblikket da hagen ble skapt. Litterære talenter og tradisjoner blir gjerne hedret gjennom en park og navnet på stedet har ofte en spesiell betydning. Dette er verdier som er knyttet til 400 år gamle kinesiske tradisjoner og veies fremdeles like høyt (Canan et al. 2005). Dersom de begynte å infiltrere vestlige verdier i sin tradisjon ville den ødelegges.

I vestlige samfunn har vi stor kultur for å hente ideer fra hverandre. Vi streber etter utvikling og mer kunnskap. Norge, Sverige og Danmark er fremgangsrike land. Stadig oppdages nye og bedre løsninger som vi innlemmer i hverandres metoder. Mens tidligere metoder blir forkastet som feilaktige, uten hensyn til tidligere generasjoner og deres forutsetninger for å kunne utføre samme oppgave. Det ville være arrogant og respektløst å hevde at våre metoder, uten unntak er de eneste riktige. Samtidig ville det være fullstendig meningsløst å bruke kinesiske metoder på en tradisjonell norsk park, eller omvendt (Canan et al. 2005).

For oss er internasjonalt samarbeid viktig for å styrke kompetansen og det er en stor verdi i å kunne hente inn profesjonell hjelp utenifra ved behov.

Økt globalisering har påvirket hvordan vi håndterer parker. Det har trolig gjort oss mer reflektert og nytenkende i forhold til etablering av parker, hvordan vi vedlikeholder parkene, hvordan en fornyelse bør gå for seg og hva som motiverer oss til parkfornyelse. Det handler ikke bare om å bevare nasjonale eller lokale minnesmerker, men like fullt om å styrke menneskers livskvalitet, blant annet ved å ta vare på, eller utbedre parker i nærmiljøet som kommuniserer til vanlige mennesker.

Motiver i casestudiene

Verdensparken representerer en ny agenda. Ambisjonene om å utvikle en kultivert

park for over 140 forskjellige nasjonaliteter, inkludert hensyn til omgivelser og praktiske funksjoner, er ganske visjonære. I konseptutviklingen er det tenkt på muligheter foran begrensninger og det er derfor ikke planlagt ut i fra økonomiske premisser. Konseptet er omfattende, antagelig et av de mer omfattende parkprosjektene her til lands. Dersom noen andre, mer ressursorienterte aktører stod for planforslaget kunne konseptet utspilt seg ganske annerledes selv om motivet i utgangspunktet var det samme. Da kommer imidlertid økonomi foran ønsker og behov, og da ville det være mindre sannsynlighet at prosjektet lykkes.

Landskapsfabrikken har valgt å sette publikum i sentrum i forprosjektet. Tidligere har det ikke vært vanlig å gjennomføre en like grundig og demokratisk kartlegging av publikums behov og ønsker. Parkene ble som regel til på grunnlag av en persons ide, eller gjennom kommunalt samarbeid. Verdensparken er et spesielt tilfelle med svært kompleks kontekst. I større byer blir det nok stadig mer vanlig å basere parkomleggingsmotiv ut i fra parkens praktiske potensialer, og behovene til de menneskene som bor i nærmiljøet, ikke bare folk generelt. Brukermedvirkning får nok derfor en økende betydning for prosjekteringen.

Hovedmotivasjonen for rehabilitering av Eidsvollparken er som sagt å gjenopprette og bevare en autentisk Carsten Anker-park, med intensjon om å formidle en viktig del av Norsk historie til publikum. Inger Ernstsson, arkeolog og *"trädgårdsantikvarie"* i Sverige, som blant annet har jobbet med restaureringen av Gunnebo slott, er enig i at autensitet er viktig. Hun mener også at det finnes nok informasjon om Eidsvollparken med tanke på en tilbakeføring til 1814, men påpeker at det restaureringen egentlig handler om er vilje. Det er bedre at anlegget blir anvendt til opplevelser og pedagogiske tiltak fremfor eksakt gjengivelse, mener Ernstsson (Ernstsson 2011 p m). Diverse undersøkelser (blant annet hagearkeologisk undersøkelse) som er gjort i forbindelse med Eidsvollprosjektet i håp om å finne flere spor, har gitt resultater som gir grunnlag for antydninger. I tillegg har man sett på analoge anlegg for å fremskaffe et mer holdbart grunnlag (Mellgren- Mathiesen 2010 p m). (Det finnes imidlertid egentlig ikke nok kunnskap om analoge anlegg og hvorvidt disse kan brukes som grunnlag for restaurering av andre anlegg (Dietze-Schirdewahn 2011 p m)). Riksantikvaren besluttet våren 2010 at en restaurering av formalhagen ikke lar seg gjøre ut fra de premisser parken gir på det nåværende tidspunktet (Langvandslien & Eggen 2010). Enkelte av de involverte aktørene og

flere blant publikum mener på tross av dette at formalhagen bør gjenopprettes, da det etter deres mening ville gi et mer autentisk resultat (Fagdag 2011 p m). Tidligere forsøk på å restaurere Eidsvoll, og for så vidt andre anlegg, har blitt kritisert fordi arbeidet er basert på frie tolkninger. Faglig sett er dette noe man prøver å unngå (Mellgren- Mathiesen 2010 p m). Ønske om å fremstille Eidsvoll mest mulig autentisk kan ikke innfris med en tilnærming bygget på antakelser:

”Rehabiliteringen må bygge på fullverdige forundersøkelser, og en prosjektering som til fulle respekterer de resultatene som undersøkelsesarbeidet frambringer. Rehabiliteringen må kompromissløst bevare, sikre og tilgjengeliggjøre de kulturminneverdiene anlegget representerer. Det kan ikke tillates tiltak som bygger på sviktende eller spekulative antakelser” (Eggen 2011).

Det er mulig å skape en tolkningsbasert etterligning med hensikt å iscenesette situasjonen slik man tror den var, for å formidle kunnskap gjennom opplevelse. Dette er til dels gjort ved Gunnebo slott i Sverige, og har vist seg å være en stor suksess (Ernstsson 2011 p m). Dersom man velger å basere restaureringen på antakelser er det imidlertid desto mer viktig at prosjektet blir grundig dokumentert av hensyn til formidling og fremtidig tolkning (Ernstsson 2011 p m). Det ble også foreslått at formalhagen burde bygges som symbol på landskapsarkitekten gjennomslagskraft (Fagdag 2011 p m). Dette ville ikke være noe annerledes enn å basere hele omleggingen på et personlig motiv, noe som ville fremstå respektløst overfor publikum og anlegget som kulturarv.

Dette prosjektet har vært komplisert og det er det flere grunner til. Interessene i prosjektet har vært tvetydige. Noen ønsker at parken skal fremstå nærmest som en museumsgjenstand. Andre ser den kanskje mer som en ramme om bygningen, mens andre igjen ønsker at den skal presenteres i verdig stand, med respekt for dens egen historie. Man kunne utnyttet Eidsvollminnet til flere formål som krevde andre tilnærmingmetoder. Anlegget er imidlertid fredet, og med det er det etter Riksantikvarens oppgave viktigst å sikre autensitet, med mulighet for mindre funksjonelle utbedringer som ikke medfører skade på historiske spor.

Motivene for reoveringen av Kongens Have var flere. Man kunne valgt å følge antikvariske prinsipper og restaurere parken. Som i Eidsvollparken finnes det også

her mange spor fra ulike utforminger, men som urban folkepark var funksjonelle behov minst like viktige. Det spørres om Riksantikvaren ville tillatt denne type parkomlegging i en lignende park i Norge. Vi har ikke fullt så mange historiske anlegg. Parkomlegginger gjenspeiler kanskje derfor ofte plikt til å ivareta fremfor å modernisere. Det er mulig at de har et annet perspektiv, eller er mer reflektert i forhold til dette, i Danmark. Mange av parkene der har en viss historisk verdi, og de har trolig utviklet mye erfaring og kompetanse i forhold til omlegging av historiske anlegg. I Kongens Have er det tatt vare på historiske former, men de har forandret deler av parkens materialsammensetning. Ved restaurering av historiske anlegg ville man vanligvis bruke like, eller tilnærmet like materialer som de opprinnelige for å fremstille det så ekte som mulig.

Omleggings trender

Trender kan ha opphav i enkle ideer som utvikler seg til en kortvarig bevegelse, men banebrytende trender utvikler seg som regel i mer dyptgående kulturelle og samfunnsmessige prosesser.

Kongens Have er endret mange ganger, fra formale stilarter til mer landskapelige stilarter. Bakgrunnen for omleggingene har trolig vært en kombinasjon av personlige motiver, oppdatering til nyeste trend, tilpasning til omgivelsene og annet.

Eidsvollparken har også gjennomgått flere fornyelser på bakgrunn av tilsvarende motiver.

UMB- parken danner en vakker ramme om universitetsbygningene, og etter hvert som de er bygget om opp gjennom tidene ble parken tilpasset i forhold til de endringer som ble gjort. Parken ble først anlagt i landskapsstil i 1860 av Abel O.T Bergstrøm, etter tyske forbilder. Allerede i 1880 ble det gjort noen justeringer slik at parken vendte sørover mot den nye Drøbakveien i stedet for nordover mot Kongeveien slik som den opprinnelig gjorde. På slutten av 1800-tallet/ begynnelsen av 1900 ble Urbygningen oppført som ny hovedbygning og da ble det laget en ny parkplan av Hans H. Misvær. Han omgjorde parken til en romantisk stilart med rosebed og slyngende gangstier, før den i 1924 fikk den endelige nyklassisistiske stilen som Olav I. Moen stod for (Skauge & Felberg 2010). I dag ville man møtt stor motstand dersom man utførte så store endringer i en historisk park med så klart

arkitektonisk uttrykk som det UMB- parken opprinnelig hadde. Da disse omleggingene ble gjort var parken imidlertid fremdeles et samtidsverk, eller et moderne anlegg. Det er ikke sikkert at de ville tillatt disse arkitektoniske endringene dersom parken var historisk. Uansett er dette en tankevekker i forhold til hvordan vi selv behandler moderne og historiske parker forøvrig.

En annen trend tidlig på 1900-tallet gikk ut på å "stjele" parkanlegg. Parkplaner ble kopiert og satt inn i andre omgivelser. En viktig del av landskapsarkitekturfaget er å planlegge anlegg ut i fra kontekst, og klimatiske forhold i det området hvor det skal bygges for å sikre at det blir vellykket. Hvis man bruker en tilfeldig plan som opprinnelig er tilpasset helt andre forhold er det mindre sannsynlig at prosjektet lykkes. Også av respekt for originalen og arkitekten ville dette være uaktuelt i dag.

I moderne tid er det satt større fokus på parkens historie, den fortellingen som parken med alle sine komponenter kan videreformidle. Fortellingen om hvordan vi er blitt til og hvordan samfunnet vi lever i er blitt til.

"Historiske hager og motivasjonen for deres tilblivelse har alltid en forankring i samfunnsutviklingen og formidler dermed forståelsen av hvordan mennesker og deres handlinger inngår i en historisk sammenheng" (Brunborg 2008).

III.IV SAMLET DISKUSJON

Endringer vil det alltid være i en park, også uten vår hjelp. Trærne modnes og inntar nye dimensjoner, og parken forandrer gradvis karakter. Samtidig vil parken forfalle, planter dør og parkkomponenter slites. Det trengs tiltak og justeringer ved jevne mellomrom for å opprettholde parkens stand, men man kan ikke totalrenovere den hver gang en skade er skjedd. Parksjef ved UMB (Linda Vesterlund p m) og mange andre parkforvaltere, mener at parkfornyelse handler om den årlige driften, en stadig fornyelse og utskifting av plantemateriale ved behov. Det er imidlertid en viss forskjell på vanlig skjøtsel og en parkfornyelse. Gjennom skjøtsel kan man utføre flere enkelttiltak over flere år slik at parken gradvis fornyes. Dette innebærer derimot

sjelden en revurdering av parkens formål og følgelig ny tilrettelegging. Rutinemessig vedlikeholdsarbeid blir i stor grad basert på tilfeldigheter, mens en fornyelse som regel har en mer målbevisst hensikt. Det finnes ingen fasit på hvordan en parkomlegging bør utføres. Hver park er satt sammen forskjellig og vi må ta utgangspunkt i eksisterende forhold og behov før vi fatter beslutninger i forhold til omlegging. En fornyingsprosess må derfor skreddersys til hver enkelt hage og park. Eksemplene som er brukt i denne oppgaven viser forskjellige måter å tilnærme seg en parkomlegging på. Selv om alle i utgangspunktet har gode hensikter så viser det seg at å igangsette et fornyingsprosjekt ikke nødvendigvis betyr at man er målbevisst. Omleggingen blir ofte til noe tilfeldig etter hvert som prosjektet utvikler seg. Noen klarer å strukturere prosjektet slik at de får frem vellykkede resultater, mens andre mister tråden underveis slik at de står igjen med et resultat som ikke samsvarer helt med ambisjonene. På grunn av kostnad, organisering, akutt situasjon eller lignende blir gjerne løsningen kortsiktige ad hoc- fornyelser eller mindre oppgraderingstiltak.

Prosjekt Verdensparken er et bevis på at samfunnsendringer krever tilpasninger av parker. Den må skreddersys til stedet hvor den skal være og til de menneskene som skal bruke den. Verdensparken er et visjonært prosjekt. Det er et av de prosjektene det ikke skulle være mulig å si nei til, men som nok en gang viser at det er parkene som ofres dersom det oppstår konflikt med andre planer. Alternativt blir parkplanene sterkt forenklet da det aldri er mulig å finansiere et så omfattende parkprosjekt.

Eidsvollparken gir oss et bilde av hvordan vi i dag håndterer historiske anlegg i Norge i forhold til våre naboland. Parken som monument har vært veldig dominerende i dette prosjektet. Spørsmålet om hvordan dens fremtidige utvikling skal bli, har vært, og er fremdeles et stort tema for mange diskusjoner, med press fra flere hold. Prosjekteringsprosessen har vært lite demokratisk, trolig grunnet parkens beliggenhet og karakter. Tid og ressurser er antagelig også en grunn til at man ikke har gitt rom for brukermedvirkning, utover stiftelsen Eidsvoll 1814 som driver anlegget. Håndteringen av Eidsvollparken tyder på at vi egentlig ikke har særlig stor erfaring med denne type prosjekter. Den siste tiden er det foretatt flere større restaureringer av historiske anlegg her til lands, men plattformen for å kunne utvikle en ekspertise innen faget er i utgangspunktet ikke stor. Forholdene i Danmark er helt

annerledes og fornyelsen av Kongens Have fremstiller en mer strategisk og reflektert håndtering av historiske anlegg.

Samfunnsendringer

Det norske samfunn har i dag et mye større kulturelt mangfold enn for 40-50 år siden. Som folk er nordmenn langt mer uavhengige enn før. Vi har stor ytringsfrihet og mange rettigheter. Menn og kvinner står også langt mer likestilt. Økende globalisering reduserer avstanden mellom nasjoner, kulturer og religioner, og påvirkninger fra hverandre gjør at vi utvikler oss på mange måter. Vi er blitt et svært variert folk. Men dette skaper også risiko for sosiale gnisninger og avstand mellom ulike grupper. Samtidig vil befolkningstettheten øke. Vi bor tettere sammen, vi har mer fritid og behov for sosial interaksjon og rekreasjon. Det er og vil bli utfordringer i forhold til hvordan man skal løse sosiale, praktiske og fysiske forhold i urbane områder (Espinoza 2002). Parkforvaltning er et viktig premiss for å håndtere samfunnsmessige og ikke minst klimatiske endringer (Grün Berlin 2011):

“The future challenges faced by cities in particular require new strategies and approaches in open space development and management. Climate change will have a particularly significant impact on life quality in urban areas. The ecological, social, cultural and economic targets of a sustainable development can only be achieved via an integrated approach to urban and open space development” (Grün Berlin 2011).

Parker er grunnleggende for å utvikle bærende levekår i urbane områder. Samtidig som byene utvikles og fortettes er det derfor viktig at parkforvaltningen innlemmes i utviklingsplanene.

Strategi

Flere kommuner har et register over alle parker, og hvilken tilstand de befinner seg i, dette gir dem en oversikt over nødvendige tiltak. Det er heller ikke uvanlig at publikum henvender seg til kommunen med ønsker om parkrehabilitering. Likevel er behovet så stort at det tar lang tid før en rekke å utføre alle nødvendige tiltak.

Casestudiene representerer ulike innfall til parkfornyelse og ulike parkfornyingsstrategier. Kongens Have er inne i kommunens register, alle parkens elementer er registrert og det er gjort en vurdering av de enkelte elementenes verdi. At parken ble renovert akkurat nå kan likevel delvis begrunnes med tilfeldigheter. Selv om planene var påtenkt så er det ikke sikkert at kommunen ville hatt ressurser til renoveringen uten fredningen. Tilfeldigvis forsøkte teateret å bygge ut deler av parken, som gjorde at kommunen ble presset til å gjøre noe. Heldigvis har parken en historisk forankring, og den er en viktig del av slottet. På grunn av dette hadde kommunen et godt argument for å få parken fredet og med fredningen fikk kommunen påskudd til å oppgradere parken.

Jubileum er alltid et fint påskudd til opprusting, og det lønner seg ofte med hensyn til økonomisk støtte. Med Eidsvoll kan det se ut som at det er blitt en rutine å restaurere anlegget ved større jubileum. Plutselig nærmer dagen seg og noen foreslår at det kanskje burde gjøres noe i den anledning. Det er ikke utenkelig at Eidsvoll-stiftelsen 1814 la frem dette forslaget, mens Kulturdepartementet selv nødvendigvis ikke hadde noen planer om å istandsette anlegget. Statsbygg anbefalte en komplett rehabilitering som inkluderte parken, men kun minimal istandsetting av parken (Sægrov & Nordtug 2009). Dersom man begynte å planlegge restaureringen tidligere, og markedsførte parken som en viktig del av anlegget, ville kanskje prosjektet vært noe mer forutsigbart. Da ville det kanskje vært større press på oppdragsgiver og prosjektleder til å stille høyere krav. Stiftelsen 1814 har gransket Eidsvoll- historien i over 20 år (Risåsen 2011 p m), og man skulle dermed tro at forkunnskapene var tilstrekkelige. Det er imidlertid mulig at man har konsentrert seg om bygningen og ikke så mye om parken.

Drammen har gjennomgått store omveltninger de senere årene, og forandringene har vært holdningsendrende. Byen har lenge hatt et dårlig omdømme. Etter å ha sett hva kommunen er i stand til å utrette for folk, både innenfra og utenifra, fått større tiltro til kommunen. Dette har skapt en medvind som har bidratt til åpne dører for parkforvaltningen i Drammen. Bernt Greni i Drammen kommune ser det som sin oppgave å legge til rette for gode opplevelser og skape gode fremtidsbilder, noe han mener er nøkkelen til suksess. Videre er han bevisst på at ideene må selges som et produkt overfor politikerne. For at kommunen skal investere i prosjektet kreves det

strategisk og offensiv planlegging. *"Ideene må være så gode at bykomiteen ikke klarer å si nei"* (Greni 2011 p m).

Strategisk planlegging i Norden

I en undersøkelse utarbeidet av Landbruksuniversitetet i Alnarp og København er det påvist at i gjennomsnitt en fjerdedel av arbeidet som blir utført i Nordiske kommuner brukes på strategisk arbeid og resten på skjøtselsarbeid. Av de økonomiske midlene brukes 85% på skjøtselsarbeid, mens 15% brukes på strategiarbeid og planlegging (Persson & Randrup 2006).

I Norge er det ingen tradisjon for langsiktig strategisk arbeid i forhold til behandling av parker, dermed blir parkene lett offer for budsjettkutt og ukonsekvente ad hoc-løsninger. Et eksempel på dette er håndteringen av Almesyken i Oslo. Av frykt for at Almesyken skal spre seg felles trær uten betenksomhet ved minste mistanke av smitte. Slottsparken består av en god del almetrær. Dersom trærne skulle felles bare man så et lite tegn til sykdommen ville parken snart bli tom for trær. Slottsgartneren mener blant annet derfor at problemet bør håndteres annerledes. I stedet for å felle trær som man mistenker er smittet forsøker han å hindre eller drepe sykdommen med andre metoder, som f. eks med vaksineforsøk. Strategisk planlegging er et viktig virkemiddel for å lære å håndtere blant annet problemer som dette. Hvis man kun arbeider ut fra umiddelbare reaksjoner så kan man umulig utvikle (i dette tilfellet) forsvarsmekanismer, eller andre viktige funksjoner som kan forbedre praksisen.

I undersøkelsen som ble utarbeidet i Alnarp og København presiseres nødvendigheten av strategisk arbeid slik:

"...vi är övertygade om att andelen strategisk arbete kommer att behöva växa i framtiden för att garantera att parkfrågorna får en rimligt stark ställning i kommunerna. Ägnas uppmärksamheten och resurserna alltför mycket åt skötselsarbetet är risken att verksamheten tynar bort och lågprioriteras i förhållande till andra verksamheter som är mer välformulerade och pockande" (Persson & Randrup 2006).

For å fungere, ikke bare som parkforvalter, men også som virksomhet er det nødvendig å foreta en vurdering av prioriteter. Å opprettholde en offensiv profil er avgjørende for å oppnå resultater og progresjon i etaten. Allfor mange kommuner har imidlertid dessverre ikke midler eller kapasitet til å gjøre mer en det høyest nødvendige. Noen kommuner "igangsetter" prosjekter på plannivå for å vise fremdrift. Likevel vet de at sannsynligheten for realisering er liten, i hvert fall i nærmeste fremtid. Man kan sitte lenge å vente på midlene som skal gjøre det mulig å prioritere annerledes. I følge artikkelen: "Parkförvaltande i utveckling" i Gröna Fakta kommer det aldri til å skje:

"Nedskurna resurser leder lätt til förflamning av verksamheten och brist på offensiv för at utveckla och visa vikten av det parkförvaltningarna ansvarar för och arbetar med. Resurserna till parkverksamheten kommer inte att öka, i varje fall inte av sig självt. De kommuner som lyckats expandera sin verksamhet de senaste åren har arbetat offensivt och publikfriande. De har visat att det inte är omöjligt att öka resurserna i en krympande ekonomi" (Persson & Randrup 2006).

Innovativ tenkning må være en del av arbeidet for å ivareta interesse og en viss kontroll overfor øvrige myndigheter. Engasjement og høye ambisjoner må til for at myndigheter skal registrere parkforvaltningens verdi og samfunnsnytte. Dersom virksomheten ikke viser evne til å kunne utrette noe utover vanlig rutinearbeid er det forståelig at øvrige myndigheter ikke bevilger mer midler. Man må kvalifisere seg for å skaffe midler til å utrette mer. Samtidig er det myndighetenes ansvar å tilse at lokale myndigheter utøver forvalteransvar.

I følge artikkelen "Parkförvaltande i utveckling" kan ikke parkutvikling håndteres av parkforvaltningen alene:

"Utvecklingen av parkerna kan dock inte göras enbart av parkförvalterna själva utan det kräver en intensivare samverken med kunderna och det kräver bra marknadsföring av de insatser som görs så att politiker, allmänhet och kollegor inom andra förvaltningar blir klara över vilken viktig och uppskattad resurs parkerna är" (Persson & Randrup 2006).

"Project for public spaces" studerer relaterte tema i USA, og er blitt mer bevisst på hvilke underverker samarbeid kan gjøre:

"... many parks directors are finding it necessary to use unique partners or methods to revitalize urban parks. They are asking residents to offer ideas, volunteer time or even contribute funds. In several cities, parks departments have been supported by mayors and other city officials who have led the revitalization effort by connecting city departments, school districts and businesses to revitalize deteriorated urban parks" (Hargett 2001).

"Whether through observation, community meetings or partnerships, parks directors have several tools to aid in park revitalization. Form partnerships with other institutions, like cultural institutions, planning departments or whoever would be involved in parks in your city," Madden advises. "Parks departments should view themselves more holistically as the facilitators creating a city's public space. They need to form partnerships and to try, in a sense, to market parks as the glue that holds a city together, as the thing that makes a city more livable and improves the quality of life." (Hargett 2001)

Helene Bugge, daglig leder i Foreningen bad, park og idrett mener at den fremtidige parkforvaltningen i økt grad kommer til å handle om brukermedvirkning. Samarbeid med brukerne vil nok legge grunnlag for bedre tilrettelegging og dermed gi større kvalitetssikring. En annen effekt ved brukermedvirkning er at publikum blir mer bevisst på parkens verdi, for dem selv og for samfunnet. Samarbeidet i seg selv vil fungere som markedsføring.

Organisering

I undersøkelsen "Parkförvaltning i Norden" (Persson & Randrup 2006) er det sett på hvordan administrasjonene er organisert. Sverige, Danmark og Norge har noenlunde lik organisering, hvor parkforvaltningen ligger på et tredje nivå. Med det menes at det gjerne er en eller to overordnede etater mellom forvaltningen og politikerne. Etter at hovedutvalgsstrukturen ble etablert i kommunene forsvant de fleste steder det politiske oppnevnte parkutvalget, som bl.a. hadde ansvaret for budsjettet til parketaten. Tidligere var det mer vanlig i hele Norden at parkforvaltningene hadde

direktekontakt med øverste hold (Persson & Randrup 2006). Noen kommuner er imidlertid fremdeles organisert med et parkutvalg. Senere tids omorganiseringer i kommunene har resultert i at parkforvaltningen har "glidd ned" noen hakk slik at det er blitt flere steg mellom parkforvaltningen og politikerne. Det nevnes i undersøkelsen at dette kanskje også kan være et tegn på redusert politisk interesse for park- og utemiljøanliggender. Dette kan videre føre til ineffektive prosesser. Bedre kontakt mellom parkforvaltning og politikere ville derimot styrke samholdet og bidra til økt progresjon (Persson & Randrup 2006).

Solfrid Heskestad (rådgiver i park og vei i Stavanger kommune) har jobbet i kommunen i over 20 år og sier at det aldri før har vært like mye byråkrati som nå. Stavanger kommune opprettet i 2006 et kommunalt foretak som skulle ha ansvar for den praktiske driften. Avstanden mellom planlegger og utfører er blitt stor. Høyere krav til både planlegger og utfører, skulle bidra til økt kvalitet i uteområdene, men Heskestad mener at kvaliteten er uendret, eller til og med forringet etter driften ble fradelt kommunen. Det er store krav til presisjon og nøyaktig formuleringer, dermed blir det brukt mye tid på skriftlig dokumentasjon. Samtidig er kommunens og foretakets interesser uforenbare. Mens kommunens intensjoner er å tilrettelegge for brukerne, er foretaket mer opptatt av overskudd, og dette øker avstanden mellom aktørene. I foretaket er det også et misforhold mellom arbeidere ute og inne, derfor rekker en ikke over like mange arbeidsoppgaver (Heskestad 2011 p m). Det er mulig at organiseringen må gjennom en overgangsperiode, og at de etter hvert vil få systemet til å fungere bedre. Foretaket har vært virksomt i fem år, kanskje er det for tidlig å si at det er mislykket. Muligens er det bare noen justeringer som må til for å få det til å fungere optimalt. Organisatoriske omrokeringer er ikke gjort over natten. Pågangsmot og tålmodighet er avgjørende, man vil ikke gi opp for snart for så å havne tilbake til et system som var like lite effektivt. Samtidig kan man ikke la det gå for lang tid før en vurderer organisatoriske endringer for å bedre forholdene.

Stavanger kommune har et godt system hvor alle parker samt øvrige kommunale områder er kartlagt og tiltaksbehov er registrert. Det finnes en lang ønskeliste over nødvendige tiltak, men bare et utvalg kan prioriteres i årsprogrammet. I 2009 brukte kommunen 9. 146 000 mill kr på rehabilitering (Heskestad 2011 p m). Og ved opprustingen av Byparken i 2003 fikk kommunen støtte fra et legat. Å planlegge

rehabilitering er tidkrevende grunnet ulike interesser. Kommunen bruker mye tid på å behandle henvendelser fra publikum, både generelt og i prosjekter. Denne kommunikasjonen fungerer godt, og er viktig, men man må regne med at det forlenger prosessen betraktelig. Heskestad nevner blant annet rehabiliteringen av Mosvannet som er under planlegging. Kommunen har hatt mange gode ideer, men som av ulike grunner ikke er blitt godt mottatt av publikum. I denne forbindelse kommer dessuten naturverninteresser inn i bildet noe som gjør prosjektet enda mer komplekst (Heskestad 2011 p m).

Grün Berlin GmbH, som er tilsvarende norsk AS har i flere år nå hatt ansvar for et utvalg av byens parker som til sammen tilsvarer et areal på 25km², deriblant Berlins mest turistattraktive parkareal. Skjøtselsnivået på offentlige parker i Berlin er imidlertid sparsommelig. Grün Berlin GmbH driver en profesjonell forvaltning med høyt ambisjonsnivå takket være entré avgift i parkene. Suksessen er muliggjort grunnet et årlig parkbesøk på 1.7 millioner mennesker. Dette gjør parkene mer privatisert men samtidig gir det mulighet til å heve kvaliteten betraktelig (Grün Berlin 2011).

“Technical and organisational innovations and professional management are required to ensure premium-quality, cost-effective open space development” (Grün Berlin 2011).

I Oslo har de mest sentrale parkene frem til nylig blitt forvaltet av Friluftsetaten, mens bydelene har hatt ansvar for øvrige parkområder. (Fra 1.mai er forvaltningen omorganisert, og Bymiljøetat og bydeler har nå ansvar for parkforvaltningen). Hensikten med å dele ansvaret var å kanalisere driftskostnadene, og et forsøk på å heve kvaliteten på noen utvalgte parker, fremfor å kjøre et lavt vedlikeholds nivå over hele byen. Bydelene har imidlertid ikke kapasitet til å holde et akseptabelt vedlikeholds nivå, dermed blir flere av parkene i utkanten av sentrum neglisjert. Det må ofte spesielle anledninger til, som for eksempel jubileum, arrangementer eller lignende for at parker i byens ytre områder skal få en gjennomgående oppgradering (Bettum 2011 p m).

Delt parkforvaltning er blitt mer og mer vanlig i storbyer. Flere steder dannes

forvaltningsmyndighetene også egne selskaper som f. eks Grün Berlin GmbH eller Stavanger Natur- og Idrettsservice KF, Sverige er blitt regnet som et foregangs land i å legge parkskjøtselen ut på anbud. Dette frigjør forvalterne fra en del arbeid slik at de kan fokusere på andre oppgaver, som for eksempel planlegging og strategisk arbeid, i en langt større grad enn tidligere. Men som vist i Stavanger eksempelet kan dette også føre til at selve forvaltningsarbeidet blir mindre effektiv. Den samme erfaringen er trolig gjort i Sverige også da anbuds- løsningen her, nå er i en tilbakegang.

I håp om å få forvaltningen til å bli mer effektiv legger mange kommuner om forvaltningsmodellen sin. Også i Oslo er det bestemt at fem etater (Samferdsel-, trafikk-, friluft-, enøk- og idrettsetaten) skal slås sammen og danne en stor forvaltningsetat. Det er vedtatt at Bymiljøetaten, som den vil bli hetende, skal baseres på OPS- prinsipper (offentlig- privat samarbeid). Det nye systemet vil i følge Finansbyråd Kristin Vinje sikre rask ferdigstilling, solide resultater, og god vedlikeholdsstandard. Ved OPS vil også risikoen bli fordelt annerledes enn før ved at den private aktøren vil få et større ansvar. Selv om dette betyr at man må betale noe ekstra, mener Vinje at investeringen kommer til å være verdt det. Hun argumenterer videre med at tradisjonelle systemer er dokumentert som mangelfulle, og vedlikehold av anlegg som offentlige aktører har investert i har vært lite tilfredsstillende. Uten å drøfte dette videre nevner hun at dette kan skyldes ettårsbudsjetter eller systemfeil. Fra hennes side er valget av OPS pragmatisk og ikke ideologisk motivert. *"Det gir rom for nyskaping og det sikrer vedlikehold"* (Seehusen 2011).

Omorganiseringen får store konsekvenser på flere nivå. All parkdrift vil f. eks bli satt ut på anbud, og hundre mennesker har fått beskjed om at de vil bli omplassert til andre stillinger i kommunen (Bettum 2011 p m).

"Oslo kommune rammes av høyrepartienes iver etter å ødelegge de kommunale tjenestene. Kommunen ødelegges innenfra gjennom vedtak om sentralisering og sammenslåing av etater, konkurranseutsetting og privatisering", sier Mari Sanden, fylkesleder i Oslo (Zander 2011).

Sanden mener at kommunen vil miste kompetanse og muligheten til langsiktig

planlegging. I følge henne vil også kommunens tilgjengelighet overfor publikum svekkes (Zander 2011):

”De borgerlige partiene ønsker ikke lenger at kommunen skal være en forvalter av fellesskapets interesser. Innbyggerne er blitt redusert til brukere og kunder. Det vi ser nå, er en reversering av det som var meningen med bydelsreformen fra 1988. Da ønsket man nærhet til innbyggerne. Nå ønsker man seg kun et kontaktpunkt mellom kommunen og kundene (!), et telefonnummer ...vi vil sitte igjen med en kommune som verken kjenner innbyggernes behov, som ikke tenker kvalitet på tjenestene...” (Zander 2011).

Det vil alltid være en viss risiko for at nye metoder ikke vil fungere. Mye har endret seg siden 1988, og kanskje er det nødvendig med en større reform som tar tak i parkforvaltningen på en ny måte. Tilpassninger må som regel til for å få nye system til å fungere, men hvordan og til hvilken pris?

Konklusjon

Alle parker er, og har alltid vært i kontinuerlig forandring. Parkfornyelse som tiltak har også alltid vært en del av parkforvaltningen. Men som begrep oppfattes og defineres det forskjellig av personer innenfor faget. Frem til nå har fornyingstiltak hovedsakelig inngått i vedlikehold av parker og sjelden blitt utført som et selvstendig tiltak. Motiver for dette har i stor grad vært basert på tilfeldigheter, bestemt ut i fra umiddelbare behov og ikke offensiv målbevissthet eller strategisk planlegging.

Fornyingsprinsipper blir ofte brukt om hverandre, og kombineres gjerne fordi man ikke har godt nok utgangspunkt for en rendyrket restaurering, eller fordi anlegget som folkepark er vel så viktig som dens historiske elementer. Den status parker har som levende anlegg, offentlige rom, og deres egenart, gjør det vanskelig å putte dem inn i en normativ standard for hvordan legge om parker. Byggherren og prosjektøren avgjør i stor grad om parken blir håndtert faglig profesjonelt, ut i fra deres egne interesser, ressurser og kompetansenivå. Intensjoner kan måles ut i fra

de tiltak som blir gjort, eller ikke gjort for at parken skal bli vellykket. Ambisjonsnivået varierer en god del mellom ulike aktører.

All erfaring både i Norge og internasjonalt bekrefter at det bevilges for lite driftsmidler. Samtidig er det et misforhold mellom bevilgning av penger til drift i forhold til parkfornyelse. I stedet for å opprettholde et akseptabelt vedlikeholds nivå, forfaller parkene gradvis inntil det oppstår en akutt situasjon hvor man blir tvunget til rehabilitering. Det er et paradoks at man i mange tilfeller forsøker å reversere dette ved å legge om parkene tilrettelagt for et minimalt vedlikeholds nivå. Dette er en lite konsekvent strategi som egentlig bare utsetter problemet og genererer behov for en mer kostbar omlegging.

HISTORISKE ANLEGG

Ambisjonsnivået for restaurering av historiske anlegg har økt, og det bevilges ofte mer penger til historiske anlegg enn andre parker. Noen parker av nasjonal verdi eies av staten, og flere av disse er renovert i nyere tid med prisverdige resultater. Mange mennesker har sterke forhold til historiske anlegg, de er verdifulle for nærmiljøet og skaper identitet. Myndighetene har et ansvar for å sikre at slike anlegg blir ivaretatt. Til tross for lokal verdi er prosjekteringsprosessen av historiske anlegg ofte mindre demokratisk enn kultiverte parker. Dette skyldes antagelig at man ikke har like stor forståelse for brukermedvirkning dersom parken likevel skal restaureres og ikke tilpasses brukernes behov. Samtidig vil dette koste tid og penger, og kan av den grunn bli nedprioritert.

Mange historiske parker anses, og behandles, som monumenter mer enn som parker. Alle tiltak må gjøres med ytterst forsiktighet for å unngå skade eller tap av verdifulle spor. Enkelte mennesker oppfører seg mer eller mindre fanatisk når det gjelder tolkning av historiske anlegg og tilnærming til fornyelse. Anlegget ender paradoksalt nok ofte opp som faghistorikernes lekegrind, hvor diskusjon om tilnæringsmetoder og hva som er historisk mest interessant nesten drukner parken og dens vesentlige verdier, men interessekonflikter kan også slå tilbake på andre måter. I tilfeller der omlegging av en historisk park inngår som en del av et større prosjekt med samme budsjett kan resultatet fort bli at parken nedprioriteres. De

beste forutsetninger for å sikre parkens utvikling ville derfor være å avsette et eget budsjett til dette. Samtidig viser resultatene at prosjektet best sikres ved å etablere en faglig sammensatt gruppe til å ta endelige beslutninger vedrørende parkens utvikling.

ENDRET LIVSSTIL

For å opprettholde parkene attraktive kreves stadig oppdatering. De skal være moderne, spesielle, vakre, innbydende, og aktiviserende for alle typer mennesker.

Vi har kortere arbeidstider og mer fritid, og trenger derfor steder hvor vi kan oppholde oss. Urbanisering og fortetting fører til at folk ikke har tilgang på private hager, dermed er de avhengige av offentlige parker som ikke bare er prydparkeer men også bruksparker. Det er stadig mer fokus på fysisk aktivitet og tilrettelegging for en mer aktiv livsstil. Dette skaper behov for mer sammenhengende grønnstruktur, og mer varierte parker, gjerne mellom målpunkter slik at folk blir inspirert til å være mer aktive i hverdagen.

Krav om universell utforming setter nye betingelser for terrengforming og materialbruk. I tillegg skal parken være et sted man kan se, ta, kjenne og føle på slik at opplevelsesverdien maksimeres. Dette er det stadig større fokus på, spesielt med tanke på svaksynte og døve, slik at de også kan få større glede av de offentlige parkene. Helst bør det være materialer som stimulerer ulike sanser.

Innen 2030 er det anslått å være 120 000 mindre yrkesaktive enn i dag (Aamodt-Hansen 2008). Enkelte kommuner har begynt å ta konsekvensene av dette og har blant annet installert treningsapparater i parker tilrettelagt for eldre.

Prosjekter som Verdensparken representerer en ny agenda, hvor hyppige og omfattende samfunnsendringer øker behovet for mer strategisk planlegging. Man blir mer og mer bevisst på parkenes rolle som byens bindevev mellom mennesker og som strukturerende element i urbane områder.

OMLEGGING AV OFFENTLIG FORVALTNING

Alt arbeid skal være mest mulig tids- og kostnadseffektivt, og stadig flere kommuner forsøker å opprette en mer automatisert forvaltning. Å fradele kommunen driftsansvaret har imidlertid gitt erfaring som; redusert kontroll over arbeidet som blir utført og svekket kommunikasjon mellom planleggere og driftsansvarlig. Videre har vi sett at avstanden mellom disse aktørene, kombinert med høyere krav til dokumentasjon har resultert i tidkrevende prosesser og økt byråkrati.

Offentlige myndigheter har flere roller overfor utfører. Som bestiller har det vist seg at profesjonsnivået varierer, og det er ikke nødvendigvis de som står høyest i systemet som fremtrer mest profesjonelt, snarere tvert i mot. Dette er også en viktig årsak til at prosjekter kan få en noe tilfeldig utvikling.

Avgiftsfunksjoner og sponsorerløsninger ser ut til å ha frisatt flere parkforvaltninger i utlandet fra økonomiske vanskeligheter. Dette gjelder først og fremst parker som er knyttet til turisme, inngangspengene påvirker besøkstallet derfor lite. I tillegg brukes gjerne disse parkene til årlige arrangementer. Dette krever tyngre skjøtsel, men samtidig sikrer inngangsbilletter og arrangementer inntekter, som muliggjør et godt vedlikeholds nivå. Å innføre denne type system for vanlige parker er derimot ikke like lett da det begrenser tilgjengeligheten, og mange vil sannsynligvis da foretrekke steder med fri adgang. Flere har nok også motforestillinger til dette da det kan oppfattes som klasseprioritering, ved at de som har penger får bedre parktilbud enn de som står økonomisk laverestilt. I senere tid har imidlertid flere kommuner mottatt gaver eller sponsormidler fra privat næringsliv til vedlikehold og oppgradering av eksisterende parker.

Det ser ut til å være et mer profesjonelt samspill mellom ambisjonsnivå og gjennomføring av parkfornyelser i Danmark. Vi ser tendenser til økt engasjement og ambisjonsnivå innen parkforvaltning i Norge, men de økonomiske forutsetningene for at ambisjonene skal lykkes er fremdeles for lave. Å selge gode konsepter overfor politikere har vist seg å være nøkkelen til suksess for enkelte parkforvaltere, men selv om ideene er aldri så gode og fremtidsrettet viser det seg likevel å være vanskelig å få fullt gjennomslag. Parkfornyelser blir derfor gjerne noe redusert, selv om ambisjonsnivået i utgangspunktet er høyt.

Kilder

- Aaste Sakya Gulden (Landskapsarkitekt, Rambøll)
- Annegreth Dietze- Schirdewahn (Førsteamanuensis ved UMB)
- Bernt Greni (Landskapsarkitekt, Drammen kommune)
- Bo Seideline Hune (Landskapsarkitekt, Odense kommune)
- Cathrine Louise Løken (Friluftsetaten)
- Ellen Husaas (Miljøverndepartementet)
- Heidi B. Øyasæter (Friluftsetaten)
- Helene Bygge (Foreningen Bad, park og idrett)
- Ingeborg S. Melgren- Mathiesen (Arkadia landskap/ Eidsvollprosjektet)
- Linda Vesterlund (parksjef UMB)
- Peter Moltke Hansen (Statsbygg)
- Sissel J. Lerum (Bergen Kommune)
- Solfrid Heskestad (Stavanger kommune)
- Svein Ole Breland (Kristiansand kommune)

Antrop, M. (2004). *Landscape change and the urbanization process in Europe*. Belgia: Landscape and Urban Planning.

Bettum, O. (2011). *Parkfornyelse*. Ås (våren 2011).

Brunborg, R. (2008). Historiske hager.

Bruun, M. (2007). *Norske Hager gjennom 1000 år*. Oslo: Andersen & Butenschøn. 8-9, 67, 306, 322, 334 S.

Bruun, M. (2010). *Marius Røhne – utdypning*. Oslo: Store norske leksikon.
Tilgjengelig fra:
http://www.snl.no/.nbl_biografi/Marius_R%C3%B8hne/utdypning.

Canan, M., Rojo, J. T. & Zangheri, L. (2005). *Histories of garden conservation*. Firenze.

Christoffersen, J. T. (2010). *Byfornyelse med mennesket i sentrum*. Tønsberg: Tønsberg blad. Tilgjengelig fra: <http://tb.no/arkiv/byfornyelse-med-mennesket-i-sentrum-1.1108531>.

- Dam, E. B. (2009). *Plan*. Tilgjengelig fra:
http://www.odense.dk/Topmenu/Borger/ByMiljoe/Parker%20og%20kirkeg%C3%A5rde/Kongens%20Have/Aktiviteter%20i%20haven/~media/BKF/Bymilj%C3%B8/Parker%20og%20kirkeg%C3%A5rde/Kongens%20Have/0516_PLAN_1000_Malus.ashx.
- Dam, E. B. (2010). *Kongens Have*. WMV. Danmark: Youtube (Januar 2010).
- Dietze-Schirdewahn, A. (2011). *Eidsvollsprosjektet*. Ås (våren 2011).
- EBDNBA, A. A. (2008). Prosjektforslag Kongens Have. Odense.
- Eggen, M. (2011). *Rehabilitering av parken ved Eidsvollsminnet- Riksantikvarens vurdering*. Oslo: Riksantikvaren.
- Eidsvoll, k. (2010). Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Eidsvoll. Eidsvoll.
- Eike, Ø. (2006). Det gror mellom steinene. *TOBIAS* (2 og 3): s.5-6.
- Ernstsson, I. (2011). *Parken ved Eidsvoll Verk – historiske lag og fremtidsmuligheter* [Fagdag]. Oslo: Frognerparkens venner.
- Espinoza, M. B. (2002). *Oppvekst- og levekår for barn og ungdom i Norge St.meld. nr. 39 (2001-2002)*. oslo: Regjeringen ved Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Tilgjengelig fra:
<http://www.regjeringen.no/nn/dep/bld/dok/regpubl/stmeld/2001-2002/stmeld-nr-39-2001-2002-/2/5.html?id=470923>.
- Fagdag. (2011). *Parken ved Eidsvoll Verk – historiske lag og fremtidsmuligheter* [fagdag]. Oslo: Frognerparkens venner.
- Fastighetsverk, S. (2009). *Barockträdgård och förnyelsen av lindalleerna*. Stocholm: Statens fastighetsverk.
- FutureBuilt. (2010). *Fra sentrum til sentrum*. Oslo: FutureBuilt. Tilgjengelig fra:
<http://www.futurebuilt.no/?nid=206284&projectid=214779>.
- FUTUREBUILT & bygningsetaten, P.-o. (2010). *Fra sentrum til sentrum*. Oslo.
- FutureBuilt. (2011a). *Fra sentrum til sentrum*. Oslo: Futurebuilt. Tilgjengelig fra:
<http://www.futurebuilt.no/?nid=207150>.
- FutureBuilt. (2011b). *a-lab, COWI og Architectopia til topps på Furuset*. Oslo: Futurebuilt. Tilgjengelig fra: <http://www.futurebuilt.no/?nid=219316>.
- Glad, P. & Hune, B. S. (2004). Park- og Vejafdelingens oplæg til "Pleje- og Kulturgenopretningsplan" for Kongens Have. Odense.
- Greni, B. (2011). Strategi og organisering. Drammen (telefonintervju mars 2011).

- Groruddalen, P. f. & Oslo, k. (2007). *Om Groruddalssatsingen*. Oslo. Tilgjengelig fra: http://www.prosjekt-groruddalen.oslo.kommune.no/om_groruddalssatsingen/.
- Groruddalen, P. f. (2009-05-07). *Om Plankontoret for Groruddalen*. Oslo: Oslo kommune.
- Grün Berlin, G. (2011). *Grün Berlin GmbH*. Berlin Grün Berlin GmbH. Tilgjengelig fra: <http://www.gruen-berlin.de/about-us/>.
- Grønn, U. (2010). REHABILITERING AV EIDSVOLLSMINNET — FORPROSJEKT RIKSANTIKVARENS VURDERING. Eidsvoll.
- Hargett, T. (2001). *Restoring urban parks: New life in old spaces*. Project for public spaces.
- Heskestad, S. (2011). *Strategi og organisering Stavanger* (telefonintervju april 2011).
- Hune, B. S. (2010). *Kongens Have*. Odense (Intervju oktober 2010).
- Hune, B. S. (2011). *Kongens Have*. Odense (e-post våren 2011).
- Husbanken.(2011a). *Verdensparken*. Oslo: Husbanken. Tilgjengelig fra: <http://www.husbanken.no/omradeloft/prosjektkatalog/verdensparken/>.
- Husbanken. (2009). *Verdensparken- Forprosjekt*. Oslo: Husbanken. Tilgjengelig fra: http://www.husbanken.no/Venstremeny/Stedsutvikling/Groruddalen/~/_media/28A193381E4846368B75BB70AA4F0911.ashx.
- Husbanken. (2011b). *Verdensparken på Furuset*. Oslo: Husbanken. Tilgjengelig fra: http://www.husbanken.no/forbildeprosjekter/forbilde_boligsosialt/214709/.
- Husaas, E. & Sakya, A. G. (2009). *Verdensparken*. Oslo: Landskapsfabrikken. Tilgjengelig fra: <http://www.bydel-alna.oslo.kommune.no/getfile.php/bydel%20alna%20%28BAL%29/Internett%20%28BAL%29/Dokumenter%20Bydel%20Alna/Verdensparken%5B%20forprosjekt.pdf>.
- Husaas, E. (2011). *Verdensparken*. Oslo (Intervju 03.02.2011).
- ICOMOS, I. C. o. M. a. S. (1981). *Historic Gardens The Florence Charter 1981*. Florence. 3 s.
- ICOMOS, t. G. A. o. (2008). *Resolution of the general assembly Quebec*.
- Keus, A. *Groruddalssatsningen*. Oslo: Miljøverndepartementet. Tilgjengelig fra: http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/tema/planlegging_plan-_og_bygningsloven/by_og_tettsted/Groruddalsatsingen.html?id=592616.

- Kjeldstadli, E. (2010). *Områdeløft Furuset*. Oslo: Oslo kommune
- Bydel Alna. Tilgjengelig fra: http://www.bydel-alna.oslo.kommune.no/om_oss_i_bydel_alna/groruddalssatsingen/omradeloft_et_furuset/.
- Kommunal, - o. R. (2003: St.meld. nr. 31 (2002-2003)). *Miljø, boforhold og attraktive byområder*. departementet, K.-o. r. Oslo: Kommunal- og regional departementet.
- Kongehuset. (2010). *Slottsgartneriet*. Oslo: Kongehuset. Tilgjengelig fra: <http://www.kongehuset.no/c27084/artikkel/vis.html?tid=35254>.
- Konkurransesekretariat, A. s. (2006). *Kongens Have i Odense Dommerkomitéens betænkning*. Odense.
- Langvandslie, B. & Eggen, M. (2010). *REHABILITERING AV EIDSVOLLSMINNET — FORPROSJEKT RIKSANTIKVARENS VURDERING*. Oslo: Riksantikvaren.
- Lemaire, R. & Stovel, H. (1994). *The Nara Document on Authenticity*. Tilgjengelig fra: http://www.international.icomos.org/naradoc_eng.htm.
- Løken, C. L. & Øyasæter, H. B. (2011). *Verdensparken*. Oslo: Friluftsetaten (Intervju 08.02.2011).
- Malmö, s. (2010). *Bulltoftaparken*. Malmö stad: Malmö stad. Tilgjengelig fra: <http://www.malmo.se/Medborgare/Idrott--fritid/Natur--friluftsliv/Parker/Parker-A-O/Bulltoftaparken.html>.
- Mellgren- Mathiesen, I. S. (2010). *Eidsvollparken*. Ås (telefonintervju 26.11.2010).
- Mellgren- Mathiesen, I. S. (2011). *Parken ved Eidsvoll Verk – historiske lag og fremtidsmuligheter* [Fagdag]. Oslo: Frognerparkens venner.
- Mellgren-Mathiesen, I. S. (2008). PARKHISTORIE OG HAGEUNDERSØKELSER. *Eidsvollsbygningen tilbake til 1814*. Koppang: ARKADIA LANDSKAP. 5-15, 22-28, 34-37, 49-50, 56-57, 82-83, 92, 95-99, 114, 116, 120, 135 s.
- Miljøverndepartementet. (2011). *LOV 1978-06-09 nr 50: Lov om kulturminner*. Oslo: Lovdata. Tilgjengelig fra: <http://www.lovdata.no/all/hl-19780609-050.html>.
- Moltke- Hansen, P. (2011). *Eidsvollparken*. Oslo (e-post 16.03.2011).
- Myrtue, A. (2008). *Georadarundersøgelse i Kongens Have*. Odense: Odense Bys Museer. Tilgjengelig fra: http://www.odense.dk/Topmenu/Borger/ByMiljoe/Parker%20og%20kirkeg%C3%A5rde/Kongens%20Have/~/_media/BKF/SKAL%20GEMMES/BKF/KME/Kongenshave/Georadarunders%C3%B8gelser%20%20%20resultat_2008%20pdf.ashx.

- Myrtue, A. (2011). *Kongens Haves historie*. Odense: Odense kommune. Tilgjengelig fra:
<http://www.odense.dk/Topmenu/Borger/ByMiljoe/Natur%20Miljoe%20Baeredygtighed/Parker%20og%20natur/Kongens%20Have/Kongens%20Haves%20historie.aspx>.
- Natur, M. o. T. (2010). *Renovering af Kongens Have*. Odense: Natur, Miljø og Trafik. Tilgjengelig fra:
<http://www.odense.dk/Topmenu/Borger/ByMiljoe/Natur%20Miljoe%20Baeredygtighed/Parker%20og%20natur/Kongens%20Have/Projekt%20Kongens%20Have.aspx>.
- Nordh, H. (2010). *Restorative components of small urban parks*. Ås: Norwegian University of Life and Science, Department of Landscape Architecture and Spatial Planning.
- Odense, k. (2007). Kommissorium. Odense.
- Odense, k. P.-o. V. & arkitektforening, A. (2005). *Kongens Have i Odense, inbudt prosjektkonkurrance*. Odense: Odense kommune.
- Oslo, K., byutvikling, B. f. & Groruddalen, P. f. (2008). *Alna Grønnstruktur Idrett Kulturmiljø*. Oslo: Groruddalssatsingen. Tilgjengelig fra: <http://www.prosjekt-groruddalen.oslo.kommune.no/getfile.php/plankontoret%20for%20groruddalen%20%28GRORUDDALEN%29/Internett%20%28GRORUDDALEN%29/%C3%85rsmelding%202008%20og%20handlingsprogrammer%202009/Programomr%C3%A5de%202%20.pdf>.
- Oslo, k., Byrådsavdelingen, f. b. & Plankontoret, f. G. (2009). *Alna, Grønnstruktur, Idrett, Kulturmiljø*. Oslo. 45 s.
- Oslo, k., Husbanken, OBOS & bygningsetaten, P.-o. (2011). *Furuset Futurebuilt*. Oslo. 12 s.
- Persson, B. & Randrup, T. B. (2006). *Parkförvaltande i utveckling*.
- Raunholt, S., Jørgensen, T. & Padersen, F. S. (2005). *Fredningsnævnets afgørelse af 24.november 2005 om fredning av Kongens Have i Odense*. Assens: Fredningsnævnet for Fyns Amt.
- Risåsen, G. T. (2011). *Parken ved Eidsvoll Verk – historiske lag og fremtidsmuligheter* [Fagdag]. Oslo: Frognerparkens venner.
- Sakya, A. G. (2009, 09.12.03). *Verdensparken*.
- Sakya, A. G. (2011). *Verdensparken*. Oslo (Intervju 08.02.2011).
- Schwartz, A. (2009). *Good Parks Are Good for the Economy*
- Seehusen, J. (2011). *Oslo satser tungt på OPS*.

- Skauge, A. & Felberg, K. (2010). Samlokalisering av NVH og VI med UMB på Ås. Oslo.
- Smaaland, T. (2009). *Parker i finanskrisen*. Hosle: Smaaland Hagesenter. Tilgjengelig fra: <http://www.hagesenter.no/index.php?id=254598426323017761>.
- Statsbygg. (2005). *Gamlehaugen kåret til "Årets grønne park 2005"*. Oslo: Statsbygg. Tilgjengelig fra: <http://www.statsbygg.no/Aktuelt/Nyhetsarkiv/5790/>.
- Statsbygg. (2008). *Tiltaksprogram*. Oslo: Statsbygg. 17 s.
- Storhaug, H. *Mellom bakkar og berg – Om globaliseringen i Norge og Norges rolle i globaliseringen*. Oslo: Regjeringen ved Utenriksdepartementet. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/kampanjer/refleks/innsjill/identitet/storhaug.html?id=492995> (lest 08.05. 2011).
- Sægrov, S. & Nordtug, M. (2009). *PROSJEKT 1130 EIDSVOLLSBYGNINGEN - FORPROSJEKT*. kulturdepartementet, K.-o. Oslo: Kirke- og kulturdepartementet.
- Sægrov, S. & Nordtug, M. (2011). *Prosjekt nr. 11300 Rehabilitering og restaurering av Eidsvollsbygningen*. Kulturdepartement, D. K. Oslo: Statsbygg.
- Thomas, E. C. (2010). Hva mener du om parkene våre? *OBOSBLADET* (nr.1): 28.
- Tjomsland, R. (2010). *Områdeløftet på Furuset, Bydel Alna*. Oslo: Plankontoret for Groruddalen. Tilgjengelig fra: <http://www.prosjekt-groruddalen.oslo.kommune.no/omradeloft/article116709-34092.html>.
- Trond, S. (2008). *Status og innflytelse med hagekunst*. Ås: Underversitetet for miljø- og biovitenskap, Institutt for landskapsplanlegging. Tilgjengelig fra: <http://www.umb.no/ilp/artikkel/status-og-innflytelse-med-hagekunst>.
- Wiker, L. M. (2009). *Dokumentarkiv*. I: Wiker, L. M. (red.). Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/krd/tema-og-redaksjonelt-innhold/kampanjesider/2008/ry/eksempler-2/kommuner-og-regioner/furuset.html?id=566223>.
- Wiker, L. M. (2010). *Groruddalssatsingen*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet. Tilgjengelig fra: http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/tema/bolig_og_bygningspolitikk/byggeskikk-miljo-og-universell-utforming/groruddalssatsingen.html?id=467604
- Zander, T. (2011). *Fra vondt til verre i Oslo*. Oslo: Fagforbundet. Tilgjengelig fra: http://oss.fagforbundet.no/pdf/?article_id=59678.

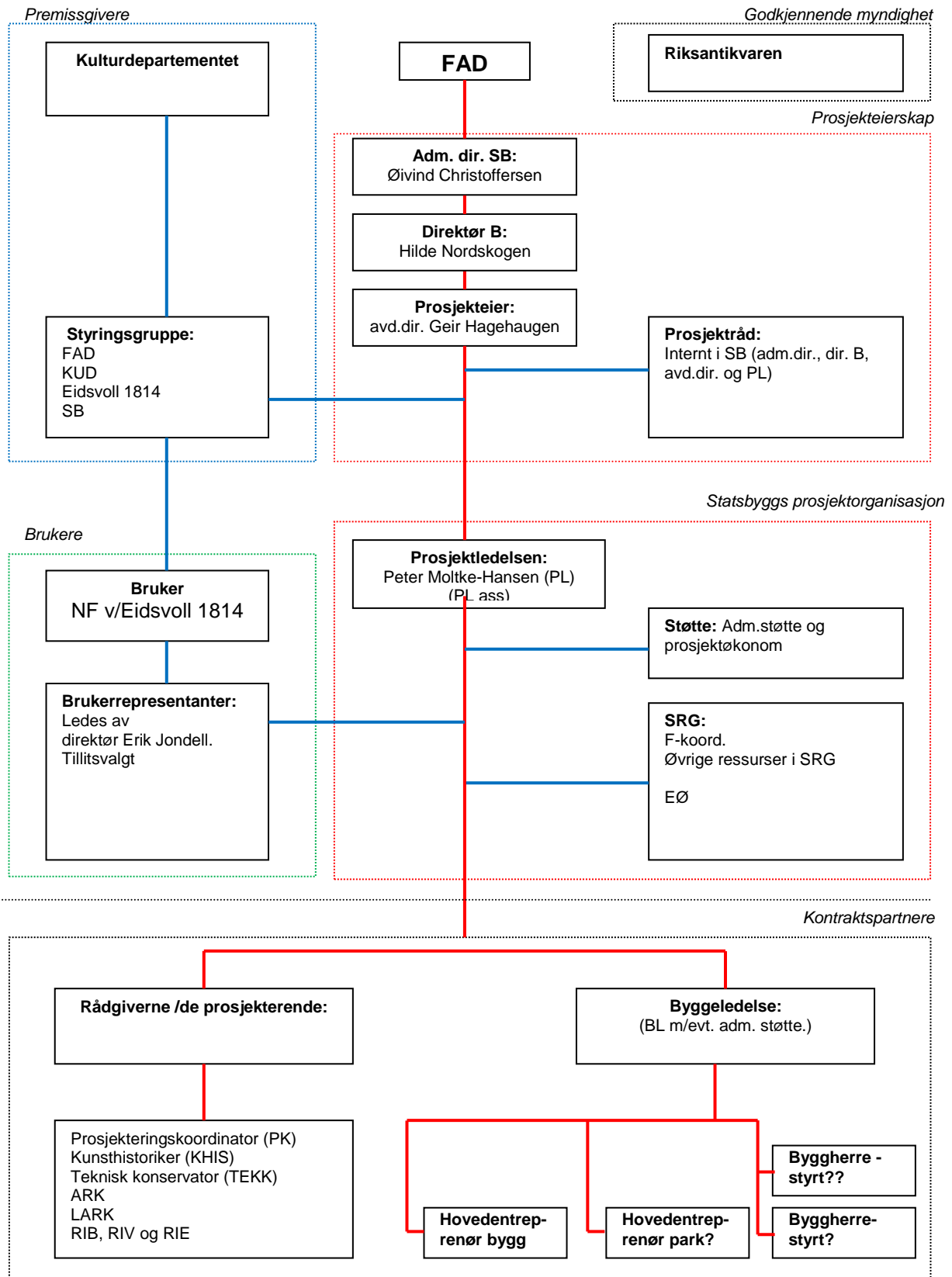
Øhlenschläger, H. (2004). *Have og Park ved Eidsvoll Jernverk*. Ås: Universitet for miljø- og biovitenskap, Institutt for landskapsplanlegging.

Økodrift Sameie, P. P. (2003). *VEDTEKTER FOR PILESTREDET PARK ØKODRIFT SAMEIE*. Oslo.

Aamodt-Hansen, I. (2008). *120.000 færre yrkesaktive i 2030*. Oslo: VG. Tilgjengelig fra: <http://www.vg.no/dinepenger/artikkel.php?artid=531470>).

Vedlegg:

1. Organisasjonsplan av Eidsvoll prosjektet

Organisasjonskart